

SPRSV

6. CELOSTÁTNÍ KONGRES K SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ V ČESKÉ REPUBLICE

PARDUBICE '98

15. – 17. října 1998

Uspořádal JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

Tento pracovní materiál neprošel autorskou korekturou

SBORNÍK REFERÁTŮ

1998

6. KONGRES K SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ

PARDUBICE '98

pořádaný

Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu

VE DNECH 15. – 17. ŘÍJNA 1998
V HOTELU LABE V PARDUBICÍCH

pod záštitou

PaedDr. Františka Vízka
předsedy výboru petičního, pro lidská práva,
vědu, vzdělání a kulturu Senátu Parlamentu České republiky

a

Mgr. Vladimíra Bláhy
náměstka primátora města Pardubic

METODY PLÁNOVANÉHO RODIČOVSTVÍ

Johnson & Johnson

Johnson & Johnson

spotřební divize

Janssen-Cilag

divize firmy Johnson & Johnson s. r. o.

- *srdečně Vás zveme k našim presentačním stánkům, kde Vás očekávají naši zástupci, kteří pro Vás připravili soutěže o zajímavé ceny a podají veškeré potřebné informace.*

JANSSEN-CILAG

divize firmy Johnson & Johnson s. r. o.

President kongresu

PaedDr. František Vizek

předseda výboru petičního, pro lidská práva, vědu vzdělání a kulturu Senátu Parlamentu České republiky

Čestné předsednictvo kongresu

Mgr. Vladimír Bláha

náměstek primátora města Pardubic

Prof. MUDr. Jiří Dunovský, DrSc.

vedoucí Dětského krizového centra, Praha

Pplk. JUDr. Jiří Kubík

přídělenec min. obrany u min. zahraničních věcí

JUDr. Miroslav Mítlöhner, CSc.

pracovník Ústavu státu a práva Akademie věd ČR

PaedDr. Jiří Pilarš

ředitel odboru Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Bára Štěpánová

herečka

Doc. PhDr. Vladimír Täubner, CSc.

vysokoškolský učitel VŠP Hradec Králové

MUDr. Radim Uzel, CSc.

ředitel SPRSV Praha

Dr. ing. Vladimír Wynnyczuk, CSc.

člen předsednictva SPRSV

Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.

předseda výboru pro evropskou integraci Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

Organizační výbor kongresu

JUDr. Miroslav Mítlöhner, CSc.

předseda

Mgr. Martina Kotrbová

tajemník

Ing. Jiří Tetiva, CSc.

pokladník

Stanislava Dvořáková

Růžena Příhodová

Petr Škvařil

Tiskový mluvčí

PhDr., PaedDr. Kamil Janiš, CSc.

Program

15. října 1998

13.30 – prezentace účastníků v hotelu Labe

15.00 – slavnostní zahájení kongresu, projevy hostů

15.30 – zahájení odborného programu kongresu a prvního bloku přednášek

1. Prof. MUDr. Jiří Dunovský, DrSc.
Postavení dítěte ve společnosti a jeho vývoj
2. PaedDr. Jiří Pilař
Aktuální problémy ve speciálním školství

17.00 – 17.30 kávová přestávka

3. Mgr. Martina Kotrbová
Historie a současnost pardubických kongresů
4. MUDr. František Křivák
Pardubice: Seminář, konference, sympozium, kongres?
5. Mgr. Jaroslav Junek
T. G. Masaryk a pohlavní výchova
6. Doc. PhDr. Vladimír Třebický, CSc.
Sociální a emocionální aspekty sexuální výchovy
7. PhDr., PaedDr. Kamil Janiš, CSc.
Malá úvaha o vývoji a perspektivě sexuální výchovy
8. Mgr. Libuše Ondroušková, PhDr., PaedDr. Kamil Janiš, CSc.,
Malá úvaha nad cílenou sexuální výchovou
9. PhDr. Petr Weiss, Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.
Zdroje informací o sexualitě u obyvatel České republiky

diskuse k přednáškám prvního bloku přednášek

20.00 zakončení prvního bloku přednášek a prvního dne kongresu

16. října 1998

9.00 zahájení druhého dne kongresu a druhého bloku přednášek

10. PhDr. Lenka Šulová, CSc.
Trvalé rozpaky nad obsahovou náplní sexuální výchovy?
11. MUDr. Peter Koliba
Sexuální edukace dospělých
12. MUDr. František Šmechůl, MUDr. Peter Koliba, CSc.
Priority sexuální výchovy z pohledu klinické praxe
13. MUDr. Jiří Šrámek
Některé poznatky a připomínky z pomoci sexuální výchově

diskuse k předneseným přednáškám druhého bloku přednášek

10.30 – 11.00 kávová přestávka

14. Mgr. Romana Dolčalová, PhDr. Lenka Šulová, CSc.
Postoje adolescentů k sexualitě
15. Mgr. Iveta Vojtová
Rodiče a děti v praxi sexuální výchovy
16. Mgr. Yveta Vrublová
Osobnost pedagoga, přednášejícího sexuální výchovu očima studentů, rodičů a jeho kolegů

17. Miroslav Novotný
Návrh obsahového a organizačního řešení Školy zdravého životního stylu, obor sexuální výchova

diskuse k předneseným přednáškám a zakončení druhého bloku přednášek

13.00 oběd

15.00 zahájení třetího bloku přednášek

18. MUDr. Ivo Procházka, JUDr. Helmut Graupner
Historie právních postojů k homosexualitě v českých zemích
19. Plk. JUDr. Jiří Kubík
Šikana se sexuálním podtextem v armádách
20. JUDr. Miroslav Mířolner, CSc.
Sexuální harassment
21. Mgr. Libuše Ondroušková
Etické aspekty partnerské sexuality lidí s mentálním postižením
22. Dr. ing. Vladimír Wymnyczuk, CSc.
Násilí v rodinách
23. Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.
Sexuální výchova a prostituce

diskuse u kávy k přednáškám třetího bloku přednášek

17.00 zakončení třetího bloku přednášek a druhého dne kongresu

20.00 SPOLEČENSKÝ RAUT v rytířských sálech pardubického zámku

17. října 1998

9.00 zahájení třetího dne kongresu a čtvrtého bloku přednášek

24. MUDr. Radim Uzel, CSc.
Záchraná antikontrace
25. MUDr. Pavel Kolář
Sexuální výkonnostní norma
26. László Sömeghy
Studie z terénní práce mezi komerčními sexuálními pracovníky
27. Václav Struhal
Osvětová a preventivní činnost
28. Mgr. Jaroslav Prouza
Seminář Rodina '98
29. MUDr. František Křivák
Trocha sex humoru proti plánu a úmoru

10.00 zahájení tematického semináře

PRAKTICKÉ ZKUŠENOSTI A VÝSLEDKY SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

spojeného s panelovou diskusí, aneb co nebylo řečeno v průběhu kongresu

10.30 káva v průběhu jednání

12.00 zakončení 6. kongresu PARDUBICE '98

12.30 tisková konference

Za organizační výbor kongresu

Mgr. Martina Kotrbová

JUDr. Miroslav Mířolner, CSc.

Dámy a pánové, vážení účastníci kongresu,

s opravdovým zájmem a upřímnou radostí sledují, jak se tradičně scházíte ve východočeské metropoli, Pardubicích, abyste vyplnili tři dny jednáním o tak závažném tématu, jakým je sexuální výchova ve všech společenských souvislostech. Dlouho byla lidská sexualita tabu, o kterém se nesmělo nahlas hovořit a o kterém celé generace získávaly neúplné, nepřesné a často špatné informace přenosem od starších vrstevníků. Nicméně se postupně docházelo k poznání o potřebě se touto oblastí přece jenom začít zabývat. Soustavně se sexuální výchově začala naše společnost věnovat až v posledních několika letech. Nastalo hledání nejen její vhodné náplně, ale i forem a metod. Jedním z míst, kde se hodnotí a formují základní principy sexuální výchovy jsou pardubické kongresy, pořádané Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu, spolu se Sexuologickým ústavem 1. LFUK v Praze, nad kterým od samého počátku jejich existence město převzalo záštitu.

Mám možnost sledovat obsahovou náplň těchto kongresů v jejich řadě a hodnotit soustavně rostoucí odbornou i společenskou úroveň. Myslím, že k praktickému přínosu výraznou měrou přispěl záměr organizátorů postupně přejít k monotematickému programu, posuzovanému z multidisciplinárních hledisek. Sexuální výchova je, jak sami dobře víte, široký pojem, zasahující do mnoha oblastí lidské činnosti, lidských tužeb a chování. Sexualita se projevuje téměř při každém životním kroku. Kongresy, jichž jste většina z vás pravidelnými účastníky, jsou především cenným zdrojem informací těm i výměnou zkušeností těch, kdož se sexuální výchovou prakticky zabývají, našim pedagogům a vychovatelům. V tom také spočívá jejich nezastupitelný přínos.

Dovolte mi, abych Vás v našem městě upřímně přivítal, popřál zdar vašemu jednání a vyslovil přání, aby se vám v Pardubicích líbilo a abyste se opět za rok do Pardubic vrátili k dalšímu kongresovému jednání.

Váš

Mgr. Vladimír Bláha, náměstek primátora města

Moje vyznání

Pardubice jsou něco jako sídelní město našeho rodu. Narodili se zde moji bratři, Julek zakládal a hrál v Pardubicích s Karlem Krpatou a dalšími gymnazisty ochotnické divadlo. Pardubice byly i městem našich společenských vzpour a životních tragédií. Jsou také místem posledního odpočinku mých rodičů.

Já sám sice nejsem pardubický rodák, ale prožil jsem zde první čtvrtstoletí svého života. Je to místo mé první lásky, procházek podél Labe, na Nemošickou stráž, k opuštěnému hřbitůvku u Drozdic či výletů na kolech na Kunětickou horu nebo do zákoutí bohdanečských rybníků a loňského, po více jak čtyřiceti letech, návratu k lesní studánce v Kokešově. Pardubice jsou město, které jsem miloval a miluji za vše, co mi pro život dalo i pro jeho bohatou a slavnou historii, do které mne zasvěcoval Zdeněk Bičík. S jehož pomocí jsem získal přístup do archivu, mezi vážené členy Musejního spolku a také jsem mohl s nadšením seznamovat početné návštěvníky zámku s historií města, Pernštejnů i s obsahem rozsáhlých sbírek. Nelze nezapomenout učitelů Kváčové, Peřiny, Štefana, Podhajského, profesorů Kotyka, Šklíbové, Karla a dalších. V Pardubicích jsem se také připravoval na svoje budoucí povolání jako justiční čekatel tehdejšího krajského soudu.

Jsem opravdu šťasten, že se naplnilo moje přání přispět svojí troškou k propagaci východočeské metropole, k tomu, aby opět platilo ono středověké "svítí se jak Pardubice" a založit zde moderní tradici kongresů k sexuální výchově, jejichž šestý ročník právě začíná.

JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

předseda organizačního výboru kongresu

Postoje adolescentů k sexualitě

Mgr. Romana Doležalová, PhDr. Lenka Šulová, CSc.

Touto studií jsme chtěli upozornit na potřebu komplexního pohledu na posuzování postojů adolescentů k sexualitě, na mezipohlavní rozdíly v této oblasti a zdůraznit vliv dlouhodobě a systematicky vedené sexuální výchovy na utváření postojů k sexualitě u mladých lidí.

Cílem bylo:

1. zjistit, zda statistickým šetřením prokážeme rozdíly v postojích k lidské sexualitě mezi chlapci a děvčaty studujícími na střední škole;

2. ověření vlivu dlouhodobě a komplexní sexuální výchovy na postoje středoškoláků v oblasti lidské sexuality.

V teoretické části diplomové práce jsou charakterizována východiska potřebná pro zvládnutí výzkumného úkolu. Pozornost zde postupně věnujeme postojům; lidské sexualitě, období adolescence, kde se zejména zaměřujeme na sexuální chování a postoje adolescentů k sexualitě a jejich možnému formování. V závěru teoretické části charakterizujeme pojem sexuální výchova a soustředíme se na oprávněnost, cíle a obsah sexuální výchovy a také na principy této výchovy včetně představení jednotlivých koncepcí v této oblasti.

Zkoumaný soubor tvořilo celkem 240 respondentů. Cíleně byly zvoleny dvě skupiny o počtu 120 studentů ze dvou středních škol stejného typu a zaměření v jednom místě (Ústí nad Labem), kdy studenti sledované skupiny 'A' prochází soustavnou a dlouhodobou sexuální výchovou a studenti skupiny 'B' takovouto systematickou výchovou neprocházejí.

Jako základní metodu jsme zvolili dotazník vlastní konstrukce, zaměřený na posízení kognitivní, emocionální a behaviorální komponenty postoje. Vlastnímu výzkumnému šetření předcházela pilotážní výzkum na pěti skupinách o počtu 15–20 osob.

K vyhodnocení výsledků jsme využili techniky statistické obsahové analýzy a matematicko-statistické metody 'CHI-KVADRÁT'.

Ze závěrů studie vyplývá, že mezi středoškolskými chlapci a děvčaty převažují rozdíly zejména v emocionálních a behaviorálních komponentách postoje:

- statisticky významné procento chlapců upřednostňuje sexuální styk s náhodnou partnerkou;
- u chlapců se projevuje nižší tendence k negativnímu hodnocení jedinců provozujících prostituci, oproti dívkám;
- antikoncepci používají častěji dívky než chlapci.

Uvažujeme, že rozdílnost postojů mezi chlapci a dívkami bývá pro tuto věkovou etapu zejména v oblasti emocionální typická, u dívek převažuje potřeba něhy a emocionální důvěrnosti nad vyšší sexuální aktivitou až dobytostí, kterou často preferují chlapci. Z výsledků po častějším používání antikoncepce dívkami se nabízí domněnka, že zde může selhávat svou roli vztý, avšak neopodstatněný a škodlivý názor, že o antikoncepci se má starat především žena, a to nás vede k zdůraznění významu sexuální výchovy, která by v této oblasti měla vést mládež, a zejména chlapce, k postojům, že použití ochranných, antikoncepčních prostředků je úlohou obou partnerů.

Dále výsledky šetření prokázaly mezi systematicky a dlouhodobě vedenými studenty v sexuální výchově a studenty, kteří takto vedení nejsou, významné rozdíly ve všech zkoumaných komponentách postoje, zejména však v komponentě kognitivní a behaviorální, a to ve prospěch studentů vedených systematickou sexuální výchovou:

- informovanost systematicky vedených studentů v základních pojmech týkajících se lidské sexuality je vyšší;
- studenti procházející systematickou výchovou preferují u svého partnera spíše povahové vlastnosti a rysy před tělesným vzhledem;

- studenti procházející systematickou sexuální výchovou používají častěji antikoncepční prostředky.

Považujeme proto sexuální výchovu ve školách za jeden z významných způsobů, jak mladým lidem poskytovat určité množství informací, jak je vést k dovednostem, návykům, emotivnímu rozhodování a chování, které je založeno na těchto informacích, jak mládeži předávat etický základ, který napomůže pochopit poslání muže a ženy a který je povede k formování pozitivních postojů k této oblasti.

Postavení dítěte ve společnosti a jeho vývoj

Prof. MUDr. Jirí Dunovský, DrSc.

Dítě chápeme podle Úmluvy o právech dítěte z r. 1989 (1), jako každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilostí dosaženo dříve. U nás je možno zplnoletit dítě nejdříve v šestnácti letech rozhodnutím soudu, jsou-li pro to vážné důvody.

Jen toto časové vymezení pojmu dítěte zachycuje jeho složitost nikoli jen z hlediska dílce Úmluvy – směrem k dovršení dětství, ale i směrem k jeho začátku. Ten byl dosud obecně vázán k době jeho narození. Při tom však jen kritéria živě narozeného dítěte se za posledních padesát let změnila u nás čtyřikrát. Tak se dnes považuje za živě narozené dítě, které váží po porodu nejméně 500 g a přežije 24 hodin.

Úmluva o právech dítěte však jde ještě dále, překračuje hranici narození (nikoli však dosud podle našeho občanského zákona). Počátek života sice přesně neurčuje, ale lze jej z její definice dítěte stanovit na dobu početí – a možná i před ně. Stalo se tak zřejmě v souvislosti s vědeckým, medicínským, technickým, organizačním i ekonomickým a dalším pokrokem. Ten ve své mnohorozměrnosti včetně rozvoje gynekologie a porodnictví, perinatální pediatrie, perinatální psychologie, lékařské genetiky, teratologie a jiných disciplín, nehledě na významné makrosociální jevy, jež prožíváme či jejichž jsme svědky, přestal přísně oddělovat od sebe perinatální, natální i postnatální fázi života člověka. Stále častěji počal hledat, co tyto etapy člověka spojuje a vytváří tok života od jeho vzniku až do dospělosti a chceme-li až k jeho konci.

(Klasickým dokladem toho jsou současné výsledky péče o nedonošené děti a to i velmi nedonošené, které stále častěji přežívají, a to nikoli jen s handicapem, jak se mnohdy proti této snaze nesprávně argumentuje.) Zcela nové otázky o dítěti, rodičích a dětství přinesly poznatky a praxe asistované reprodukce, stejně tak jako již dříve náhradní rodinná péče.

Dětství jako vývojová perioda života člověka je v podstatě přípravou na dospělost. Jeho poznání z nejrůznějších aspektů opět ukazuje na složitost vývoje dítěte, závislost na bezprostředním okolí, rodině především, i zákonitých procesech, kterými v rámci socializace se z této závislosti postupně vymaňuje, aby dosáhlo svého vlastního místa ve společnosti, svůj sociální status a roli v ní. K tomu však potřebuje, aby jeho potřeby a požadavky byly náležitě uspokojovány v pravé míře, času a prostoru a tak aby byla jeho práva náležitě respektována. To je ostatně hlavní prioritou zmíněné Úmluvy o právech dítěte.

Z tohoto hlediska nutno chápat dětství jako sociální jev či konvence (2). Jeho pojetí, hodnota, ale i trvání závisí také na řadě společenských faktorů, zdaleka nikoli jen biologických či psychologických. Záleží na postavení dítěte v daném společenství, které je výsledkem dlouhého historického vývoje člověka. Ten začínal z velmi primitivních začátků a dlouho se opíral převážně jen o prosté zákony přírody. Člověk a posléze vyvíjející se lidstvo se však nemohlo nevyhnout při postupném uvědomování si své existence i poznávání svého dětství jako vstupu do života či jeho úvodní fázi.

Na samém začátku historie pozitivní uvědomění si významu dítěte a dětství, se však týkalo jen zcela vybraných rodin či rodů a jejich potomků. Jinak na nízkých stupních vývoje společnosti platila zásada přírodou diktované reprodukce. Byla živelná, necílená, její výsledky téměř neceněny (téměř vždy možno poříditi dítě nové).

Na druhé straně však brzy se poznalo, že člověk – i na této nízké vývojové úrovni – proti jiným biologickým druhům potřebuje zajistit relativně nejdelší následnou péči po narození a to nejen v oblasti somatické, ale hlavně duševní i sociální. To proto, aby přinejmenším mohl jako dospělý obstát v těžké konkurenci s druhými jedinci či živou a neživou přírodou a s úspěchem přežít.

Tato skutečnost, i když převážně jen tušená, ale instinktivně prováděná, rozvinula nezbytnou soustavnou péči o lidské mládě a přispěla i k postupnému rozvoji "člověčenství" v životě každého jedince a společnosti jako celku.

S otevřením se pojetím dětství a postavením dětí ve společnosti souvisí bezprostředně i základní společenský vztah, rozhodující pro každé dítě, a tím je vztah rodiče – děti a v nejranějším období pak vztah matka – dítě.

Této otázce v posledních desetiletích věnovala řada autorů (Peipper (3), Anthony a Benedek (4), Arries (5), Erickson (6), Hassitein (7) aj. značnou pozornost. Z nich dle autora této statě nejpozoruhodnějšího poznání dosáhl Lloyd DeMeuse (8).

Na jeho poznatcích a úvahách založil své pojetí základních podob či forem vztahu rodiče–dětí a ve svých důsledcích společnosti a dítěte. Z nich pak bylo možno odvodit na základě našeho poznání vývojové etapy v chápání dětství, opírající se přitom o potřeby, požadavky a práva dětí s ohledem na poslední tři mezinárodní akty o právech dítěte (1924, 1959, 1989). Poněkud jsme přitom oslabili psychoanalytický postoj L. DeMeuse v některých jeho přístupech a interpretacích. (9)

První etapa vztahu rodičů k dětem začíná v dávném starověku a trvá v podstatě do čtvrtého století po Kristu. Charakterizuje ji prakticky nulová hodnota dítěte, jež je chápáno spíše jako předmět. Je zcela závislé na rozhodnutích svých rodičů, přesněji svého otce, který s ním může jakkoli manipulovat. Může je prodat do otroctví, používat jako sexuální objekt, poslat po vodě, zanechat v poušti či džungli, shodit ze skály (viz Taygetska skála v Řecku, Cloaca Maxima v Římě), obětovat nebo prostě zabít. Tato poslední okolnost dala označení celému tomuto období – období **infanticidy**, tedy zabíjení dítěte. Dětsví ve svém celku prakticky neexistuje, dítě jako člověk je brán až když se stane dospělým, či je za něj prohlášen (např. po příslušných rituálech, zkouškách, dosažení pohlavní zralosti). Jen u velmi malé skupiny dětí z nejvyšších vrstev, jež jsou vedeny od mládí ke své příští vůdcovské úloze, jak již bylo uvedeno, lze se setkat již s prvními obrysy dětství jako přípravného období pro další život. Tak je tomu např. ve starém Řecku.

Druhou vývojovou etapou vztahu rodičů k dítěti, jeho postavení v rodině a společnosti, je období **"nedbání, nevšímavosti k dítěti"**. Hodnota dítěte se po stránce ideové změnila, i když ve skutečnosti manipulativní přístup k dítěti přetrvává a jeho skutečná společenská hodnota se příliš nezvýšila. Tuto změnu přineslo křesťanství v soulase s Ježíšovým: "Nechte malých dětí přijít ke mně, neboť jejich jest království nebeské". Pro řešení zde daného problému to znamená, že i dítě je lidská bytost se stejnými právy před Bohem, tedy i před lidmi. Navíc druhé prohlášení Ježíše: "Cokoliv jste učinili jednomu z nejmenších, mně jste učinili", vznáší požadavek neubližovat dítěti. Formálně se tato skutečnost promítla právě v onom čtvrtém století, kdy se křesťanství stalo státním náboženstvím a kdy byl v této souvislosti vydán zákaz zabíjení dětí. Nicméně mu nebyl učiněn nikdy konec, ale zákonem bylo zakázáno. Naproti tomu se však začíná objevovat zájem společnosti o děti, které se ocitly v nějaké nepříznivé situaci (např. nemanželské, opuštěné, postižené). Církev, byť velmi pomalu, se ujímá osudu těchto dětí. Tak buduje první naleziště (v 7. stol. v Konstantinopolu, ve 12. v Římě) a nejrůznější špitály. Nicméně děti v podstatě jsou stále ještě chápány

většinou jako objekty, určené pro potřeby dospělých. Např. panošové slouží svým pánům nikoli jen k pomoci a službě, ale též k jejich náhradnímu sexuálnímu uspokojení.

Na druhé straně dítě, pokud je vnímáno již jako člověk, je však chápáno jako jeho zmenšenina, bez nějakých zvláštností, odpovídajících potřebám dětství jako vývojového období. Tato etapa trvala asi do 13. století. Právě v této době, době gotiky je zvlášť patrné vnímání dítěte jako malého dospělého. Svědčí o tom mimo jiné i sochy Madony s dítětem. Novorozený Ježíš je zde znázorňován jako "malý dospělý". Např. jeho hlava tvoří osminu délky těla proti čtvrtině u právě narozených, rovněž jeho utváření těla odpovídá proporcím dospělého, stejně jako způsob toporného sedu v matčině klíně. Je-li v jejím náručí pak je to spíše neživá věc než kojeneček v objetí.

Svým způsobem to potvrzuje velmi nízký význam dětství samého i dosud nedostatečně vnímaného vztahu matka-dítě, i když na druhé straně však právě tato snaha o umělecké znázornění spojení matky s dítětem poprvé oficiálně deklaruje empatický vztah této vazby a přináší do rodinného života emocionální složku.

Tato okolnost uvádí třetí vývojovou etapu. Ta je ve znamení **ambivalentního** přístupu k dítěti. Trvá přibližně od čtrnáctého století do sedmáctého. Je nímno jiné poznamenána prvními poznatky o vývoji dítěte a jeho potřebách, především ze záznamů vychovatelů budoucích králů. (např. podrobné zápisy o Ludvíku XIII.) Přesto však dítěti se nedaří stále dobře a neustále, nejčastěji jako první, je vystaveno nejružnějším násilím, nedostatkům, nemocem apod.

V péči o zvlášť ohrožené děti se k církvi přidávají první charitativní organizace jako např. v Praze a na začátku 17. století Domov Svatého Ducha pro opuštěné děti. Zřídili jej zde usedlí Vlaši.

Dětství se již začíná přiznávat větší význam jako přípravnému období pro dospělost. Při tom se stále zvyšuje potřeba věnovat mu zvýšenou pozornost, rozumět jeho potřebám a respektovat je. Za jeden z nejvýznamnějších obrátů ve vztahu k dítěti a dětství vůbec je činnost našeho Jana Ámose Komenského. Nejenže přinesl mnoho nových a zásadních poznatků o dítěti, o péči o ně a jeho výchově, ale neobyčejně povýšil prestiž dětství nejenom pro život a budoucnost každého dítěte, ale pro celou společnost. Přibývající demokratizační trendy v ní nebyly ani v tomto smyslu bez významu.

Komenského zásadní přínos k pochopení dětství spočívá také v tom, že je rozpracoval do čtyř šestiletých etap (počínaje školou mateřskou, což je matčin klín, a konče vysokou školou). Uřídil i výchovné programy pro ně. Ty také na různých místech Evropy usku-
tečňoval.

Komenský tak v podstatě otevřel další období vztahu rodičů a dětí, a dětství vůbec. Je to podle L. DeMause tzv. období **intruze**. Zahnuje v podstatě osmnácté století. Rodiče vstupují do života dítěte, snaží se jej formovat k obrazu svému. Čin výše směřují, čím větší nároky na dítě kladou. Díky osvícenství, reprezentovanému především Voltairem, dále rozvíjející se demokracii, začínajícímu vědeckému a technickému pokroku a zvláště pak díky J. J. Rousseauovi, Pastalozzinu a dalším, se situace dítěte podstatně mění. Přirozené potřeby dítěte se dostávají do popředí a začínají být aspoň v těch základních podobách více či méně poznávány a také uspokojovány.

Současně tam, kde utrpení dítěte je zvlášť patrné, začínají vznikat snahy tyto děti zachytit, vstoupit do jejich života a pomoci jim, když již to nedokázala jejich vlastní rodina. V obecné rovině se tohoto úkolu ujímá stát – lhostejno zda demokratický (Francouzský konvent 1793: všechny opuštěné děti jsou dětmi vlasti) nebo absolutistický (radikální změny na Vídeňském dvoře v oblasti péče o děti – první povinné školní vzdělání, tzv. trivium za Marie Terezie, anebo důmyslný nalezenecký systém, kombinující problematickou ústavní péči s péčí pěstounskou v blávných městech zemí habsburského mocnářství apod.).

Pod vlnou osvícenství se otevírá i široký prostor pro stále hlubší, všestrannější poznávání dětství z nejružnějších úhlů a aspektů. To uskutečňuje další vývojová etapa, označovaná jako

socializační, tedy podněcující či podporující začleňování dítěte do společnosti. Zahrnuje devatenácté století a přechází až do poloviny století našeho.

Je ve znamení především stále zvyšující se hodnoty dítěte, hlubšího poznávání života a vývoje dítěte a jeho potřeb. Výrazně se rozvíjí péče o ně jak v obecné rovině tak zvláštní, hlavně všude tam, kde jsou děti velmi ohroženy na zdraví a životě. Tak vedle opuštěných a odložených dětí, dětí postižených, se stále více objevují ve středu pozornosti zaujatých jedinců i charitativních organizací děti zasažené velkou bídou a hlavně pak námezdní prací.

Ta se totiž začínala masově objevovat v zemích s nastupující urbanizací a industrializací, která zahrnuje i děti – a to dokonce i předškolního věku. Přinesla jim neobyčejné utrpení, nemoci i smrt. Tak v Anglii, kde od začátku století dětská práce nabývala na ohromných rozměrech, znamenala nejenom velké neštěstí, ale současně vyvolala i velkou odezvu nejenom u řady lidumilů, ale i profesionálů – lékařů, právníků, učitelů a kněží. Ti proti tomuto, dětem nepřátelskému fenoménu, vyhlásili boj a ve spolupráci s osvěcenými poslanci postupně prosazovali v parlamentě tzv. dětské zákony (Childrens Acts). Ty zakazovaly postupně různé formy či trvání dětské práce. Nejprve pod šest let věku dítěte, pak práci pod zemí, dále ne delší než dvanáctihodinovou, později osmihodinovou pracovní dobu, pak nařizovaly povinný nedělní odpočinek, atd.(3).

Na konci století se pak podařilo prosadit zákaz dětské práce pod patnáct let věku. Znamenalo to značné vítězství, i když dětská práce je i dnes stále problémem. Hlavně v rozvojových zemích.

Nicméně tento postup k dětskému utrpení přinesl několik závažných momentů v poznávání dítěte, dětství a péče o ně.

Především tento boj se odehrával na úrovni poznávání škod na stavu a vývoji dítěte (např. poprvé zjišťovaná kojenecká úmrtnost ve střední Anglii vykazala dosud nepředstavitelnou skutečnost – 500 promile kojenecké úmrtnosti). To vedlo k poznávání příčin těchto nepříznivých důsledků na život dítěte a současně k zjišťování a definování jeho potřeb. To vyvolalo nutnost jednotlivých odborníků orientovat se v problematiku dětského věku. Tak začaly postupně vznikat jednotlivé specializace, orientující se na dětský věk. První z nich bylo konstituování pediatrie (samozřejmě nejenom z tohoto důvodu, ale i řady dalších). Ta se také stala základem péče o dítě vůbec. Na ni navazuje hygiena a epidemiologie, dále psychologie (jež také dává již existující pedagogice vědeckou základnu), sociologie, právo, demografie a další.

Se specializací jednotlivých oborů, zabývajících se dítětem, však začíná současně jejich koordinace a integrace. Vyúsťuje ve vznik zvláštní vědy o dítěti, pedagogii (10), jež se stává na mnoho let – aspoň ve Střední Evropě – teoretickou základnou pro moderní péči o dítě. Ta se opírá již nejenom o charitu, ale i o stále vyšší profesionalizaci a účast společnosti i státu na ni.

Boj proti dětské práci přinesl i v konkrétní praxi interdisciplinární přístup k řešení tak složité problematiky, jakým byla a je péče o dítě a chápání postavení dítěte v kontextu jeho vývoje a začleňování do společnosti.

Dětství je přiznáváno v této době již svébytný význam v přípravě pro život a to v přímé závislosti na stupňujícím se obecném významu vzdělání a zvyšující se hodnoty společnosti v závislosti na vyšší dosaženého sociálního statusu každého jedince. Při tom však význam časného dětství (do tří let věku), je dosud prakticky až do čtyřicátých let tohoto století, aspoň v teorii, nedeceňován. Dětství je vnímáno jen do té doby ("kdy dítě začne rozum brát"). Dřívější období je záležitostí jen dobré výživy a náležité hygieny, vhodné stimulace a hry.

Jen Freud mu přisoudil velký význam, především však jako zdroj řady psychologických odchylek a poruch. Tím ale umožnil přístup k poznání významu této životní etapy pro život člověka řadě odborníků, z nichž umozí vycházeli z jeho učení. Rovněž poznání puberty a časné adolescence se začínalo intenzivněji rozvíjet, i když nebylo zdaleka tak podceňováno jako tomu bylo v případě časného dětství.

Pedologie dala základ naší československé péči o dítě, jež dosáhla díky soustředěnému úsilí značných úspěchů jak po stránce teoretické tak praktické. Byla založena na práci vzdělaných pracovníků zdravotněsociálních, vybavených potřebnými sociálněprávními znalostmi a zajišťující péči a ochranu dětí spolu s dalšími odborníky, především lékaři a učiteli.

Po roce 1948 z důvodů ideologických (socialismus nemá žádné sociální problémy) i politických (sociální péče je věcí minulosti) byl tento systém rozrušen a pak zlikvidován. Jeho renezanace či restaurace je bohužel stále záležitostí budoucnosti.

První polovina tohoto století však přinesla pro postavení dítěte zcela novou kvalitu. Tou se stala Ženevská deklarace práv dítěte z r. 1924. Jsou v ní shrnuty velmi jednoduchým způsobem základní principy, chránící dítě před jakýmkoli nebezpečím, vykořisťováním i neštěstím, zajišťující mu optimální tělesný a mentální rozvoj, který má směřovat ku prospěchu lidství. Dítě však bylo stále chápáno jen jako vlastnictví dospělého, který za ně všestranně zodpovídá a ono je se povinno řídit jeho rozhodnutími. Toto postavení dítěte bylo vymezeno u nás **otcovskou mocí**, formulovanou občanským zákonem z r. 1805, platící až do r. 1949.

Polovina dvacátého století přinesla celou řadu zásadních objevů a poznání, týkajících se dítěte a dětství v nejranějším období a ukazujících na jeho nezastupitelný význam pro dobrý vývoj a prospěch nejenom pro toto časné období života člověka, ale i pro celý jeho život i život společnosti. Teorie deprivace, imprintingu, senzitivních stadií, attachmentu, dále poznání neuroanatomického a neurofyzilogického rozvoje mozku dítěte a jeho funkce v této kritické době, jakož i poznání základních potřeb dítěte a nezbytnosti jejich uspokojování v každé době a vývojové etapě, to vše výrazně ukázalo na zvláštní postavení dítěte a dětství v raném vývoji člověka. A také bezpodmínečnou nutnost toto časné období zvlášť respektovat a chránit.

V tehdy OSN vydané nové verzi Charty práv dítěte z r. 1959 se tento požadavek promítl v právu dítěte na ochranu i před narozením. Ta ovšem také požaduje především ochranu dítěte před jakýmkoli nebezpečím, vykořisťováním s právem na rozvoj všech jeho sil.

V tomto tzv. socializačním období se obrací intenzivní pozornost řady odborníků k vlastnímu procesu začleňování dítěte do společnosti. Při tom se stále více stává zřetelnější úloha rodiny pro ně, její nezastupitelnost v pozitivním smyslu (funkční rodina) a její nebezpečnost v negativním smyslu (dysfunkční a afunkční rodina). Současně vystupují do popředí závažné sociálně zdravotní patologické jevy, přecházející až do sociálně patologických, s nimiž jsme se dříve příliš nesetkávali nebo jsme je nerozpoznávali, nazývané často jako nová nemocnost (např. syndrom CAN, drogová závislost u dětí, zvyšující se agresivita apod.).

Toto období zcela nenápadně přechází do období **podpory a pomoci dítěti** ve vyrovnání všech jeho nezralostí, způsobených stupněm vývoje a náležitě nerozvinuté obranné schopnosti a nutnosti pomáhat mu zvládat nejrůznější zátěže (a také je tomu učit), které jej především odlišují od doby dospělosti. Při tom se dítěti postupně přiznávají všechna nebo téměř všechna práva ve shodě s Listinou lidských práv a svobod. Dítě se tak stává partnerem dospělému, především rodičům. I když je na nich stále více nebo méně závislé a oni za ně odpovídají až do jeho dospělosti, je již plnohodnotnou lidskou osobností, nositelem vlastní právní subjektivity. Tato skutečnost je také jedním z nejvýznamnějších přínosů nedávno přijaté další mezinárodní dohody, Úmluvy o právech dítěte z r. 1989. (1). Ta také představuje začátek této nové, historicky významné etapy v postavení dítěte ve společnosti. Ta zajisté přinese mnoho nových skutečností, vztahů mezi jím a společností i péče o ně, přinese zajisté mnoho nových potřeb a požadavků dítěte v budoucnosti.

Tak lze hodnotit postavení dítěte v tomto období jako téměř rovnocenné dospělému, při čemž tato skutečnost je navíc akcelеровaná neustálým zmenšováním se počtu dětí v populaci. To již začalo v podstatě ukončením živelné reprodukce na rozhraní deva-

tenáctého a dvacátého století v rozvinutém světě a v současné době přechází dokonce do negativní populační bilance, kdy umírá více lidí než se jich rodí. Znamená to skutečně zvyšující se hodnotu dítěte, anebo prosazování jiných hodnot před hodnotou dítěte?

Přes všechny nepříznivé jevy, jež se v současné době odehrávají v našem životě a které v blízké a jistě vzdálenější době nabudou jistě na intenzitě a rozsahu, přece jen lze očekávat další vývoj a postavení dítěte ve společnosti i význam dětství v ní pozitivně a posuzovat jeho prognózu optimisticky. To znamená kvalitnější zajištění života každého dítěte, uhrazení všech – nebo aspoň základních jeho potřeb, intenzivnější péči o rozvoj všech jeho sil a schopností, naplnění všech jeho práv ve společnosti jako plnohodnotného jejího člena ať již žije kdekoli. A v tom tkví podstata veškerého našeho dalšího úsilí ve prospěch dětí, za něž jsme více nebo méně každý z nás zodpovědný. Jako rodiče samozřejmě a stejně tak jako jakkoli angažovaní odborníci, mající sledovat prospěch a zájem dítěte v tom nejširším rozsahu.

Literatura:

1. OSN: Úmluva o právech dítěte, Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí, Sbírka zákonů č. 104, 1991.
2. Jenks Chris.: Historical Perspectives on Childhood., in: Bengt, L., Spencer Nick: Social Paediatrics, Oxford University Press, 1995, s. 195–209.
3. Peiper, A.: Chronik der Kinderheilkunde, Thieme Verlag, Leipzig, 1966.
4. Anthony, E. J., Benedek T.: Paranthood, its Psychology and Psychopathology, Little Brown and Comp., Boston, 1970, s. 617.
5. Aries, P.: L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime., Plon, Paris, 1960.
6. Erickson, E. H.: Childhood and Society, 2nd Ed., W. W. Norton, New York, 1963, s. 445.
7. Hassenstein B., Verhaltensbiologie des Kindes., Piper, München, Zürich, 1987, s. 672.
8. Lloyd de Mause: The History of Childhood, A Condor Book, Souvenir Press, London, 1976, s. 450.
9. Dumovský, J.: Fylogeneze dětství, Přednáška v postgraduálním kurzu pro vedoucí pedagogy, 1997.
10. Stejskal, C.: Rozvoj péče o mládež v Čechách do okupace, KPÚ Plzeň, 1969, s. 93.
11. Spencer, N.: Partnership with Parents., in: Bengt, L., Spencer, N.: Social Paediatrics, Oxford Univ. Press, 1995, s. 540–549.

Malá úvaha o vývoji a perspektivě sexuální výchovy

PhDr., PaedDr. Kamil Janiš, CSc.

Sexuální výchova se již plně etablovala v obsahu výchovy a výuky základních škol a to při plném respektování primární úlohy rodiny při výchově dětí a mládeže. Vedle uvedeného pozitivu se však začínají objevovat impulzy z pedagogického terénu, které signalizují postupné "vyhasínání" zájmu o cílenou výchovu specifické stránky lidské osobnosti, kterou nepochybně sexuální výchova představuje.

Současný stav sexuální výchovy na naší scéně musíme vnímat jako průsečík celé řady, mnohdy i diametrálně odlišných přístupů, koncepcí, názorů a vlivů. Jedná se o přirozený stav, neboť už sama lidská sexualita svou podstatou je mnohadrázemenná záležitost a jako takovou je zapotřebí ji vnímat. V neposlední řadě musíme k sexuální výchově přistupovat jako ke kontinuálnímu produktu realizace cílů, podnětů, prostředků, obsahu sexuální výchovy a celého předchozího historického vývoje včetně daného společenského klimatu. V žádném případě se nejedná o záležitost posledního, polistopadového, období. Existuje dostatek argumentů dokazujících, že po celou dobu existence lidského rodu byla sexuální

výchova realizována a i když ne vždy lze v procesu výchovy vystopovat cílevědomé a záměrné úsilí o kultivaci člověka v oblasti lidské sexuality.

Princip historičnosti v podobě konkrétních znalostí z dějin lidské sexuality významně přispívá k samotné motivaci žáků a to jak zájmu o specifickou oblast lidského života, tak se i podílí na lepšímu poznání sebe sama, kulturního odkazu předků apod.

K ilustrativním příkladům může nepochybně posloužit otázka spjatá s tzv. iniciačními obřady. Iniciační obřady představovaly a někde dosud představují limitující období uvádění mladých do světa dospělých. Od této nejjednodušší podoby sexuální osvěty nenastal, výjima uvedených iniciačních obřadů, v oblasti sexuální výchovy kvalitativně výraznější posun. Determinujícím činitelem sexuální osvěty se stává nevychovávaný subjekt, ale paralelní objekt výchovy, tzn. vrstevníci. Roli ediktorů (učitelů) přejímali společenstvím pověřeni jedinci (kouzelníci, šamaní, kněží, nejstarší občané apod.). Ti také přebírali garanci za předání základních a pro život nezbytných informací. Tímto edukátorem byl zpravidla nejstarší nebo společenstvím vybraný jedinec, případně celá skupina. Jestliže při iniciačních obřadech roli přejímali jedinci shodného pohlaví, pak existuje dost příkladů, kdy v průběhu dějin uvedenou roli spontánně plnili zástupci opačného pohlaví. Například u chlapců se jednalo o prostitutky a to v otevřené i skryté formě. Uvedené příklady ilustrují výraznou převahu na sexuální edukaci ze strany mužů.

Společným znakem předchozího vývoje bylo, že sexuální osvěta probíhala v nekoedukované podobě. Výrazná změna nastává až počátkem 20. století, kdy se do škol zavádí koedukovaná výchova. I přesto probíhala pohlavní výchova (osvěta) odděleně, probíhala-li vůbec.

Hlavním záměrem takové výchovy směrem k děvčatům, bylo co nejdříve udržení tzv. panenské čistoty, pohlavní zdrženlivosti¹⁾ a tím zvýšit "její" cenu při vstupu do manželského svazku. U chlapců šla sexuální osvěta především na počátku 20. století poněkud jinou cestou a to zvýšením důrazu na potlačení pohlavních potřeb v podobě onanie, na zodpovědnou volbu partnerky pro pohlavní aktivity se zřejmou snahou o potlačení výskytu pohlavně přenosných nemocí²⁾. V předchozím období byly v naprosté míře tolerovány mimo-manželské i předmanželské aktivity mužů.

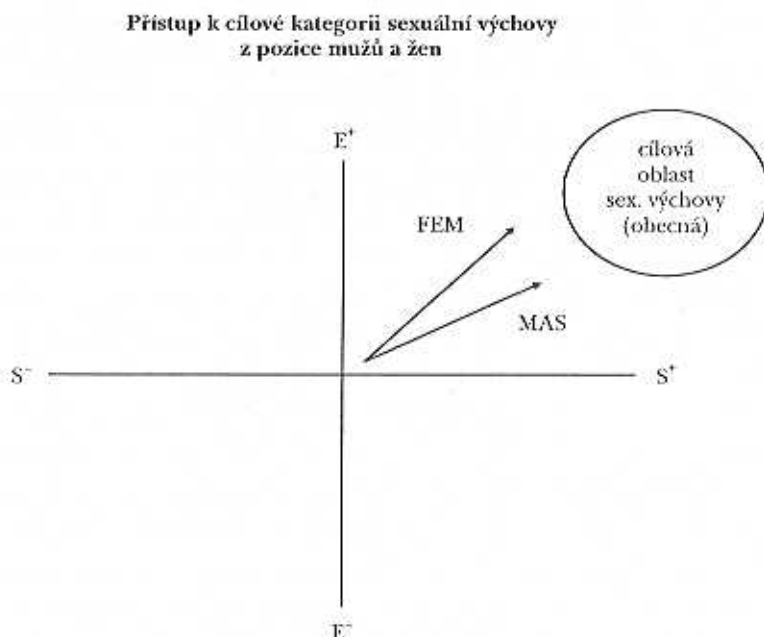
Jak již bylo dříve uvedeno, že lidská sexualita je ponejvíce pojímána jako více dimenzionální systém. Následně i ta složka výchovy, která kultivuje odpovídající stránku lidské osobnosti, musí být organicky zakomponována do blízkých složek výchovy, případně může vystupovat jako jeden z prostředků k dosažení cíle jiné (obsahově příbuzné) složky výchovy. Nosnou se jeví myšlenka chápat sexuální výchovu jako jeden z prostředků k dosažení cíle rodinné výchovy. S tím souvisí i vymezení pojmu sexuální výchovy. Výchovním vodičkem může být charakteristika vypracovaná Světovou zdravotnickou organizací: "Podstatu a cíle 'sexuální výchovy' tvoří vše, co přispívá k výchově celistvé osobnosti, schopné poznávat a chápat sociální, mravní psychologické a fyziologické zvláštnosti jedinců podle pohlaví a díky tomu zformovat optimální mezilidské vztahy s lidmi svého i opačného pohlaví."³⁾ Obdobný postoj k cílům sexuální výchovy zaujala v roce 1988 Mezinárodní federace plánovaného rodičovství (IPPF): "Sexuální výchova musí být pokládána za jednu část celkové školní výchovy, která zprostředkovává dětem a mladým lidem informace nutné, aby byli schopné vytvořit si správný názor, úsudek i postoje."⁴⁾

Poněkud podceňena je, podle soudu autora, nesmírně důležité odlišení úlohy, poslání, funkce a vnímání samotné sexuality z pozice žen, které má jinou dimenzi a povahu, než vnímání z pozice mužů, což se musí transparentně promítnout i do celkové koncepce sexuální výchovy.

Velice schematicky lze daný stav zachytit následovně. Vodorovná osa (S – S') zachycuje vztah (postoj) k lidské sexualitě jako celku (kladný nebo záporný. Na části vertikální osy (E') je vyjádřena míra lásky, afilace apod., na části osy (E) pak nepřátelství, nenávisť, hostilita. Glová oblast výchovného snažení leží na diagonále I. kvadrantu. Protože sexuální vývoj

u jednotlivých pohlaví probíhá odlišně, dochází k částečnému "odchýlení" se od ideální "cesty" k cíli. Na této "cestě" se podílí i skutečnost, že sexualita má odlišný význam pro muže (inklinuje k poloose S) a odlišný význam pro ženy (inklinuje směrem k poloose E'). Viz schema.

Schema:

Legenda:

FEM – předpokládaná cesta k cílové oblasti u žen

MAS – předpokládaná cesta k cílové oblasti u mužů

Tím je nastolen i jeden závažný problém, který spočívá v otázce nastartování cílené sexuální výchovy a to nejen ve vztahu k jednotlivému pohlaví, ale i k jedincům stejného pohlaví v jednotlivých ročnících. Determinujícím faktorem v této otázce je nástup puberty, sociálního zrání, stupeň mravní autonomie apod. Na základě předchozích úvah je možné diskutovat i o otázce koedukované sexuální výchovy (tzn. realizace v ucelených třídních kolektivech) i o možnosti řešení prostřednictvím tzv. kompendiálního přístupu řešení sexuální výchovy.³⁷⁾

Zůstáváme-li v rovině teorie, pak v obecném pojetí sexuální výchovy můžeme chápat také jako funkci několika proměnných, z nichž biologické (B_i) a psychologické (P_i) charakterizují dvě stránky těžce proměnné. Dalšími proměnnými jsou společenské podmínky (S_p) a výchova (V), kterou nelze v žádném případě opomenout. Vyjádřeno matematickým zápisem dostáváme vzorec, vyjadřující sexuální výchovu pojatou jako funkci.

$$S = f(B_i + P_i) \times S_p \times V$$

Otázkou zůstává, kterou z uvedených proměnných dané funkce můžeme efektivně z vnějšku ovlivňovat. Biologická a psychologická determinovanost je relativně limitována a lze ji proto vnímat jako celek. Vliv prostředí zahrnuje především podíl společnosti v rovině konstituování společenských norem, které působí konzervativně se zřetelnými tendencemi negovat otevřenou sexuální výchovu v jakékoliv podobě. Jedná se o důležitou proměnnou, která se může přes nepatrné vlivy podílet na tendencích vytvářet významné změny ve výsledcích celé funkce, tzn. sexuální výchovy. Přesto jedinou proměnnou, kterou lze výrazně ovlivnit celý formativní proces, představuje cílená výchova.

Přeceňování jednotlivých proměnných postupně explandovalo do několika tendencí. Jednou je zdůrazňování biologické podstaty lidské sexuality. V jejím pojetí je ztotožňována sexuální výchova s výchovou pohlavní (tzv. biologizující tendence). Uvedený trend můžeme označit jako "negativní sexuální výchova", kdy k hlavním výchovným principům pro období dětství a dospívání patří odvádění pozornosti od samotné problematiky, poskytování minimálních, případně žádných informací z "nádstavbové" části. Jde o jakousi "redukcí sexuální výchovy jen na pochopení biologické, případně medicínské stránky".

Druhá krajnost spočívá v přílišném zdůrazňování emotivní a mravní stránky sexuality. Sexuální výchova je následně pojmána jako jedna součást výchovy k partnerství, manželství a zodpovědnému rodičovství (tzv. psychologizující tendence).

Současné pojetí respektuje obě výše uvedené tendence s převládající mírou kompromisního přístupu a zahrnuje i podstatě komplexní přístup (tzv. komplexní směr). Tento trend se jeví pro pedagogickou praxi jako nej přijatelnější. Vše do jisté míry souvisí s celospolečenskou orientací na otázky spojené s rodinou. Současně s sebou přináší jedno nebezpečí – "vymazání sexuální výchovy". Přestože v poslední době dochází k prosazování kompromisního pojetí při realizaci sexuální výchovy, je třeba být před takovým přístupem velice opatrní⁴⁹. Uvedená tendence má hodně zastánců v řadách pedagogických pracovníků, přestože představuje určitou redukcí sexuální. Nelze na jedné straně redukovat sexuální výchovu na "funkční" pohlavní výchovu, tedy více méně jako "instruktáž" biologické povahy, nelze ji však ani pojmát jako pouhou nadstavbu nad reálnou biologickou základnou. Sexuální výchova představuje cílevědomou a dlouhodobou činnost, která vede k celkové kultivaci osobnosti. Komplexní trend v sexuální výchově pro svou komplexnost, realizaci a otevřenost, představuje nosnou ideu pro koncipování systému sexuální výchovy, který dosud není uspokojivě v České republice uplatňován.

Pod vlivem celé řady vlivů, které mají mnohdy ideologický podtext, dále pak nezájem ze strany mnohých učitelů, podceňování možných výsledků sexuální výchovy ze strany kompetentních činitelů apod., dochází k pozvolnému přesouvání celé otázky do oblastí jiných složek globální výchovy. Konkrétně se jedná například o výchovu k rodičovství, manželství, rodinnou výchovu atd. Tím se může snadno stát, že samotný obsah mající úzký vztah na lidskou sexualitu, se postupně z výchovy realizované na úrovni základní školy, zcela vytratí.

Šíře, kterou z pohledu obsahu sexuální výchova zahrnuje, případně může zahrnout, je obrovská. Svědčí o tom mimo jiné i přístup k sexuální výchově, který ilustruje I. Rozakiewicz⁵⁰. Ten rozlišuje čtyři typy pojetí:

1. Populační výchova.

Zaměřuje se na reprodukci lidské společnosti, zdůrazňuje morální zodpovědnost za demografickou explozi (antinatalistický přístup). V našich podmínkách se jedná o realizaci tzv. pohlavní výchovy a výchovy k odpovědnému rodičovství.⁵¹

2. Sexuální výchova (ve vlastním smyslu slova).

Pojetí vychází z tradičního švédského modelu, který pojímá sexuální výchovu jako přípravu na sexuální život.

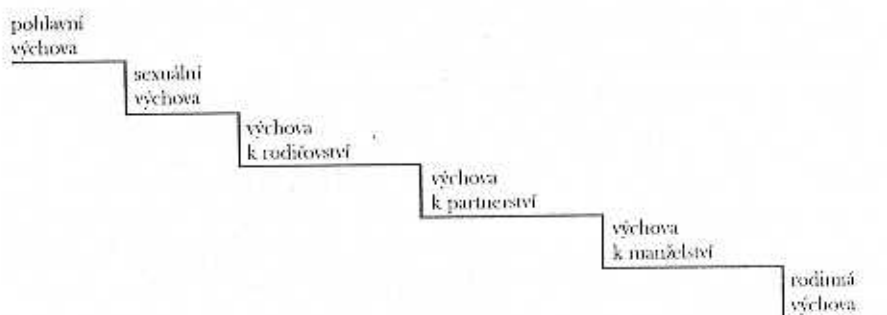
3. Výchova k mezilidským vztahům a komunikaci.

Ve vztahu k předchozímu typu je více zdůrazněn humánnější přístup ve vztazích k příslušníkům opačného pohlaví. Jedná se například o zajištění kulturního slovníku v dané oblasti.

4. Rodinná výchova.

Jak uvádí autor citované typologie, jedná se o "široce pojatou sexuální výchovu zaměřenou na budoucí manželskou a rodičovskou roli, kde vlastní sexuální výchova je pouze součástí přípravy na život v dospělosti."⁹⁹

Předchozí, horizontální přehled poukazuje na zastoupení (z pohledu obsahu) sexuální tematiky v dané složce výchovy a to ve vztahu k její "nadstavbě". Dalším pohledem může být vertikální, historický, přístup (viz níže uvedené schéma – K. Janiš¹⁰⁰), který zdůrazňuje historický vývoj a současnou postupnou integraci samotné tematiky do jiných výchov, zejména rodinné výchovy. Nebezpečí takové integrace spočívá v tom, že pod vlivem nedostatečné a zodpovědně připraveného edukatora může dojít k vytěsnění, například pod rouškou etického tažení. Takové nebezpečí může nastat a nejen hypoteticky.

Existují i další pohledy, zejména etické, na sexuální výchovu. Například podle A. Brzka¹⁰¹ můžeme sexuálně morální normy a jin odpovídající životní styly znázornit jako lineární bipolární vztah se dvěma krajními póly:

LIBERÁLNÍ TRADICE	RESTRIKTIVNÍ TRADICE
velká míra tolerance	malá míra tolerance
malá zodpovědnost	velká zodpovědnost
volnější normy	velmi přísné normy

Lze se ztotožnit s názorem citovaného autora¹⁰¹, který považuje za výsledek sexuální výchovy "co největší zodpovědnost za vlastní sexuální chování a současně velká tolerance k chování druhého člověka." Takového výsledku nelze dosáhnout bez vybavení dospívajících jedině odpovídající smysluplnou objektivních a humánních informací.

Společnost pak následně přistupuje k takovému stavu a volí odpovídající "obranné" mechanismy, které mohou mít bipolární povahu. Podle J. Zvěřiny¹⁰² představuje jednu krajnost, tzv. represivní přístup k sexu, kdy prostřednictvím různých zákazů, příkazů, zákonných opatření a podobně se společnost snaží zajistit ochranu občanů před destabilizujícím vlivem sexu. Druhou krajnost představuje pojetí sexuality jako určité pozitivní hodnoty, vyjadřující jedno z práv a svobod člověka, to znamená určitá příslušná liberalizace.

Je zřejmé, že zájem o sexuální výchovu má celou řadu dalších, zde nezmiňovaných determinujících podnětů. Sexuální výchova má ve své podstatě i významné geode-

demografické rozměry. Pokles populace v hospodářsky vyspělých zemích, rozšiřování pornografie a jejího dopadu na výchovu dětí prostřednictvím internetu atd. představují závažné úkoly, které před sexuální výchovou stojí a které oprávněují k tvrzení, že nelze danou složku z obsahu globální výchovy člověka vypustit. Dá se hypoteticky předpokládat, že sexuální výchova bude v blízké budoucnosti využívána i jako nezanedbatelný prostředek k postupnému překonávání rasistických předsudků, jako součást výchovy k evropanství aj.

Shrnutí:

1. Sexuální výchova se realizovala po celou dobu lidských dějin a není důvod uvažovat o jejím vytěsnění ze systému výchovy jako celku. Rozdílů jsou, byly a nepochybně i budou v použitých metodách, formách, obsahu a v neposlední řadě i v garancích za danou složku výchovy.

2. Při realizaci sexuální výchovy v podmínkách základní školy je třeba brát v úvahu odlišnosti dospívání u jednotlivého pohlaví, každého jedince.

3. Vzhledem k odlišnému pojmání cílů, obsahu a prostředků sexuální výchovy, je nezbytná integrace do ostatních složek výchovy.

Poznámky:

- ¹⁾ JANIŠ, K.: Otazníky kolem prvního pohlavního styku. In.: Plánování rodiny a Reprodukční zdraví. Ročník 1, č. 1, 1998, s. 14-16.
- ²⁾ Populární naučné publikace z počátku 20. století: Batista, N., Haškovec, L., Rožánek, O., Neumann, S. K. aj.
- ³⁾ UZEL, R.: Sexuální výchova u nás a v Evropě. In: 4. kongres k sexuální výchově (Sborník referátů), Pardubice, SPRSV 1996, s. 62
- ⁴⁾ Report of Sex Education Discussion Topic held at the IPPF Europe Regional Council Meeting 2.-5. Juni 1988 Greece, IPPF Regional Information Bulletin vol 17 No. 2/1988. In.: Wymyszuk, V.: Sociální a demografické aspekty sexuální výchovy a cesta k jejímu zefektivnění, Praha, Psychologický ústav ČSAV 1989, s. 2 ⁵⁾ JANIŠ, K.: Kompendium sexuální výchovy – jedno z možných řešení. In: 3. celostátní konference k sexuální výchově, Praha, SPRSV 1995, s. 11-14.
- ⁶⁾ Například A. Brzek před kompromisním přístupem v rovině etiky částečně varuje. Viz: BRZEK, A.: Etické problémy školní sexuální výchovy. In: Sexuální výchova na základních a středních školách (sborník z konference), Hradec Králové, Gaudeamus 1997, s. 5-10.
- ⁷⁾ Převzato Uzel, R.: Sexuální výchova u nás a v Evropě. In: 4. kongres k sexuální výchově, Sborník referátů, Pardubice, 1996, s. 62-64, vydala Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu.
- ⁸⁾ PRŮCHA, J., Walterová, E., Mareš, J.: Pedagogický slovník. Praha, Portál 1995, s. 198
- ⁹⁾ Převzato Uzel, R.: Sexuální výchova u nás a v Evropě. In: 4. kongres k sexuální výchově, Sborník referátů, Pardubice, 1996, s. 62, vydala Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu.
- ¹⁰⁾ JANIŠ, K.: Příspěvek k obecním principům sexuální výchovy. In: 5. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice (sborník referátů), Praha, SPRSV 1997, s. 17-22.
- ¹¹⁾ BRZEK, A.: Etické problémy školní sexuální výchovy. In: Sexuální výchova na základních a středních školách (sborník z konference), Hradec Králové, Gaudeamus 1997, s. 5-10.
- ¹²⁾ Totéž
- ¹³⁾ ZVĚŘINA, J.: Lékařská sexuologie, Praha, HaH 1992.

Za první republiky působil na realizaci pohlavní výchovy jeden významný faktor, kterým byly filozofické názory a autorita tehdejšího prezidenta republiky – T. G. Masaryka, který orientoval problematiku pohlavní výchovy výrazně do mravní roviny.

V životě a díle T. G. Masaryka měl důležitou úlohu "prožitek" dětství, mládí a rodinné výchovy i škol, teoreticky pramenící z Rousseauova Emila a jeho teze o prodlužování prožitku šťastného dětství jako činitele celoživotního. Tento prožitek měl odezvu i v Masarykových názorech na vzdělání a reformu školy.

Na formování Masarykových názorů na školu a vzdělání se jednak podílela role Masaryka jako manžela, otce rodiny a vychovatele čtyř dětí, jednak vychovatelská autorita a osobní kouzlo Masarykovy manželky Charlotty. "Ona mne formovala, ona dovršila mou výchovu", řekl K. Čapkovi T. G. Masaryk.¹⁾

Masarykova manželka měla také velký podíl na počátcích vyššího dívčího vzdělání, konkrétně na počátcích prvního dívčího gymnázia Minerva v Praze. Masarykova dcera Alice jako jedna z prvních studentek tohoto gymnázia a později profesorka lycei v Českých Budějovicích a v Praze byla důležitým svědkem těchto diskusí, kterých se například účastnil Americký klub dam, Ústřední spolek českých žen atd. Sám Masaryk sledoval tuto problematiku v Naší době. Za zmínku stojí, že v roce 1898 ukončila studia na filozofické fakultě české univerzity Klára Červenková, první doktorka filozofie v českých zemích, za aktivní podpory T. G. Masaryka, který vyzýval ke studiu další uchazečky.

Jak Masaryk sám řekl, své názory o ženě si ustálil živým vzorem své ženy a studie Mnohoženství a jednoženství, původně přednáška pro Domovinu, spolek pro záchranu hynoucích žen a dívek, byla vlastně prací Charlotty Masarykové. Jednoženství a jedno-mužství Masaryk chápal tak, "že každý muž má mít ve svém životě jen jednu ženu a žena jen jednoho muže", myšleno samozřejmě ve svazku manželském. Ve své nepříliš rozsáhlé přednášce se tuto myšlenku snažil dokázat jak z hlediska historického, tak z hlediska svých současníků.

Podle mého názoru, velkým přínosem této práce je Masarykův názor na ženu. Snaží se vyvracet starší názory typu "žena je slabšího rozumu než muž a tudíž jí nepřísluší intelektuální zaměstnání", nebo, že žena je mravnější a má tedy muže mravně "zachránit", má být jeho ideálem atd. Dochází k názoru, že mezi ženou a mužem je úplná rovnost a milují dokonce o "pohlavním demokratismu", který konfrontuje se starším "pohlavním aristokratismem". Pohlavní demokratismus podle něj chce rovnost obou pohlaví, bere zřetel k právům a potřebám ženy jako muže. Masaryk pak žádá rovnoprávnost ženy s mužem i v oblasti hospodářské, sociální a politické. "Muž a žena mají a mohou mít úplně stejná zaměstnání, pokud svými pohlavními funkcemi žena není vedena k jistým zaměstnáním zvláštním."²⁾

Za velmi ožehavé téma považoval Masaryk jako filozof a sociolog problematiku "pohlavní mravnosti". Konstatoval její neutěšený stav, který hodlal napravovat bez "tutlání", na základě znalosti psychiky dětí a mládeže. Své poznatky přitom čerpal nejen z odborné literatury, ale i z denní praxe škol a veřejnosti.

Masaryk se také zabýval tzv. mravní nerovností dětí, jejíž příčiny sledoval v "přeplnosti školství", konkrétně v příliš velkém počtu žáků ve třídách. V neposlední řadě uvažoval také o vlivu města na mravní vývoj dítěte a svým současníkům kladl velice sugestivní otázku: "Pokažení vedle nepokažených?" Podle Masaryka hlavně tehdejší škola přinášela riziko předčasných a scestných informací o pohlavním životě v důsledku přeplnění učeben jednotlivých škol žáky často velmi rozdílného věku.

T. G. Masaryk měl rovněž velmi zajímavý názor na rozdíl města a vesnice z mravního hlediska. "Nemravnost na vesnici je jiná než ve městě. Vesnice je morálně hrubší, město

rafinovanější. Pochybuju, že venkov je speciálně pohlavně mravnější než města. Vše je otázka výchovy.³¹⁾

Masaryk podobně jako Rousseau volal po kontrole dětské zvědavosti, zejména ve věcech pohlavních. "Dítě všeho se chytá a hned myslí, stačí špatný vtip, něco slyšet, vidět, nějakou narážku učinit."³²⁾

Otázkou pohlavní mravnosti se Masaryk zabýval poměrně obšírně. Byl velkým příznivcem spisovatelky Blackwellové a její knihy "Rada rodičům", která u nás vyšla v překladu u nakladatele J. Laichtera. Masaryk byl naopak velkým odpůrcem tzv. moderních směrů a zejména zavrhoval např. názor, že dítě se má co nejdříve poučit o způsobu svého zplodění. "Učitel musí mít právě v této otázce jistou praxi, aby na dítěti poznal, je-li snad zkaženo, a věděl, jak se zachovat ve škole." Masaryk často kritizoval tehdejší školství, které podle jeho názoru spíše zamlčovalo a tužalo než kvalifikovaně poučovalo. Učitelé si měli pro sebe vytvářet statistiky a "sledovat mravnost", neboť jen tak prý mohli získat sociální ohled. Podle Masaryka je cílem našeho pohlavního vývoje čisté manželství postavené na základech mravní čistoty.³³⁾ Podobný názor měl například i K. Štěch, který ve svém díle O pohlavní výchově doslova říká: "Cílem pohlavní výchovy je manželství. Úkolem pohlavní výchovy je vést k cíli, k němuž lidstvo směřuje, a to k čistému jednomužství a jednoženství, neboli jediné přirozené formě pohlavních styků, která je podmíněna pohlavní abstinencí před sňatkem."³⁴⁾

Otázce pohlavní výchovy se věnovala za předmnichovské republiky velká pozornost. Svědčí o tom jistě i počet edic v nakladatelstvích věnovaných této problematice. Nejvýznamnější z nich byla Knihovna pohlavní výchovy pod vedením Z. Záhofe, který sám do ní pravidelně přispíval. Tato knihovna měla šířit znalost pohlavní výchovy, povznést názor na pohlavní život "pokřivený staletou výchovou ke lži a přetvářce", zdůraznit význam "jednomužství" a "jednoženství", zdůraznit posvátnost lásky, rodiny, otcovství a mateřství. Měla sloužit k uskutečnění "soustavného plánu pohlavní převýchovy všech vrstev národa",³⁵⁾ která měla probíhat v těchto etapách:

1. poučení mládeže a dorostu
2. poučení rodičů
3. poučení všeobecně veřejnosti
4. odborná příprava učitelstva.

Za zmínku stojí, že vůbec první kniha vydaná v již zmíněné Knihovně pohlavní výchovy byla Masarykova přednáška *Mnohoženství a jednoženství*.

Poznámkový aparát:

³¹⁾ Masaryk T. G.: O škole a vzdělání, SPN, Praha 1990, s. 7.

³²⁾ Masaryk, T. G.: *Mnohoženství a jednoženství*, Kočí B., Praha 1925, s. 18.

³³⁾ Čapek, K.: *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 30–35.

³⁴⁾ Masaryk, T. G.: O škole a vzdělání, SPN, Praha 1990, s. 76.

³⁵⁾ Masaryk, T. G.: *Citované dílo*, s. 28.

³⁶⁾ Štěch, K.: O pohlavní výchově, Voleský G., Praha 1920, s. 21.

³⁷⁾ Záhof, Z.: *Plán pohlavní převýchovy národní*, Kočí B., Praha 1924, s. 7–8.

Sexuální výkonnostní norma

MUDr. Pavel Kolan

Kdyby nebylo erotických idolů, které denně vidáme na stříbrném plátně, v televizi, nebo čteme o jejich aférách na stránkách bulvárních časopisů, mnoho mužů i žen by to mělo v partnerském vztahu podstatně méně komplikované. Představa, že se od něj očekává stejný

či alespoň podobný sexuální výkon, jako od filmového hrdiny, bere spánek nejednomu muži. Ani žena to však nemá dnes jednoduché. Orgasmus povětšinou nedosahuje vždy, při každém milování. A tak zahrát vyvrcholení svému partnerovi na úrovni erotické filmové hvězdy, když už milování nebere konce, dá taky pěkně zabrat. Ptáte se na důvod? Zkušený přítel nic nesmí poznat, ještě by ji nakonec obvinil z frigidity. Pokud jste se v podobné situaci nikdy neoctlí, pravděpodobně patříte mezi erotické přebornice či přeborníky, anebo jste měli štěstí na sexuálně vzdělaného partnera. Většina z nás se nikdy nebo velice povrchně co-to dověděla o fyziologii lidské sexuality, o tom, co lze pokládat za normální, jak po stránce výkonnosti, tak ohledně sexuální orientace a sexuálních praktik. Tzv. "normu" sexuální aktivity, tedy frekvenci pohlavního styku, jeho délku, rychlost, za jakou je muž schopen opakovat soulož po proběhlé ejakulaci jakož i mýty o optimálním rozměru mužského přirození, kterým ještě lze vůbec ženu uspokojit, se dovídáme od svých vychloubačích se přátel, z erotické literatury nebo videokazet. Neuvědomujeme si ale, že kamarádi mají tendenci se v této oblasti spíše vychloubat, a že v erotickém filmu se hraje. Je to hra, která musí zákazníka upoutat, musí být něčím výjimečná. A tak hraje i my. V životě však nelze brát dlouho. Daří se nám to omezenou dobu, nebo občas. Každému, jak nám příroda nadělila. Někteří denně, ob den, jednou týdně či méně. Co mladší muž, nemá problém i vícekrát za sebou. S věkem i psychosexuálním vyžíváním si více zakládáme na kvalitě, délce styku. Od muže mezi 50-ti - 60-ti léty budeme s větší očekáváním dva či více souložů s mohutně proběhlou ejakulací. Takový milenec má však jiné kvality. Zkušenost mu umožní i novou partnerku uspokojit většinou již napoprvé. Nemusí se učit objevovat zdoulavě její nejcitlivější místa. Řídí se svým instinktem a zkušeností, protože řečeno "mezi námi muži" těch jejných odlišností u vás, žen, zas až tak moc není.

Avšak nejenom my, kteří patříme k tzv. "normální" většině, leč i erotičtí přeborníci mohou mít se sexem problémy, i když poněkud odlišné. Nedávno mě navštívil dlouholetý kamarád, který svým věkem již začal ukrajovat ze svého šestého decénia. Ve svém okolí byl a dosud je považován za sexuálního borce, skutečného mistra ve svém oboru. Kromě své stále přítelkyně, se kterou se nikdy neoženil a kterou činil za ta léta šťastnou téměř denním milováním měl ještě souasně dvě další milenky. První z nich říkejme "stálejší". Ta byla vždycky na jeden až dva měsíce. Třetí zvyšovala jeho i tak již dost vysoké libido svými novými vlnadami nejvíce po několik dnů či týdnů. Když její "přednost" byl v něčem mimořádné, měla šanci zaujmout místo předešlé, tedy té "stálejší přítelkyně". Musela ji však v něčem trumfovat. Tento 53-letý "mladík" mívá tak po mnoho let denně pomocí tří různých erotických objektů bez větších problémů 3-4 soulože denně. Považoval to za normu, za svoji normu. A důvodem jeho návštěvy u mne byl právě fakt, že již delší dobu mívá denně jenom ony tři pohlavní styky, avšak již vícekrát se přistihnul, že do toho třetího se musí nutit. Žádal po mně radu a nějaký lék pro zvýšení sexuálního apetence. Inu, takový problém, který by leckdo z nás, z té "normální" většiny i záviděl.

Díky oným mýtickým normám dokáže jindy žena svými požadavky a svou nezkušeností otrástit sebedůvěrou leckterého doposud dobře fungujícího muže. Poruchy erekce pak nenechají na sebe dlouho čekat.

Někdy na jaře do mé ordinace vstoupili dva hezky vypadající mladí lidé. Oba studenti VŠE. Je to potřeba zdůraznit, neboť tento obor nabízí ještě počas studia nepřeberné množství finančně atraktivních míst u našich i zahraničních firem. Dívka, do té doby téměř bez sexuálních zkušeností, začala chodit s kolegou o dva roky starším. Ten již několik let pracoval u zahraniční firmy za výborných podmínek a letos měl promovat. Byl to prototyp mladého manažera a úspěšného milence v několika předešlých vztazích. Díky své práci již nemusel bydlet na koleji, a tak si pronajmul byt. Jeho nová přítelkyně mu odolávala více jak půl roku a pak se to stalo. Jednou-dvakrát týdně ho navštěvovala v jeho bytě. Vztah se utužoval a ona záhy taky opustila kolej a nastěhovala se k němu. Jakoby chtěla dohonit zameškané do svých dvaadvaceti let, začala se v ní probouzet vášnivá milénka. Opravdu moc

se jí to zalíbilo. Její představitost živily a povzbuzovaly, jak jsem později zjistil, různé historky o výkonech svých kamarádek z koleje a erotické videokazety, kterými si zpestřovali svůj pobyt v tomto "huňdecku lisky". Byla stejně jako její přítel velmi ambiciózní, i ona již nastoupila do firmy vydělávat počas školy. Nejenom ve studiu, ale i v osobním životě a v lásce chtěla ze všeho vytěžit maximum. A tak se z 2-3x týdně dobře fungujícího milence postupně stával sexuální otrok. Téměř denně požadovaný polídní styk byl pro mladíka již po několika týdnech tohoto dobrovolného "manželství" příliš velkým soustem. Objevily se poruchy erekce. Dívka to prožívala jako velké zklamání. Ale milovala ho a tak záhy iniciovala návštěvu u sexuologa. Že "méně je někdy více" a že naše vnitřní biologické hodiny, ať se nám to líbí nebo ne, regulují množství vydávané energie, přijímala zpočátku se značným zklamáním. Ani ne po dvou měsících omezení tohoto erotického maratónu spolu se sexuální terapií, došlo k úpravě jeho sexuální dysfunkce. Stal se z něj opět sebevědomý manažér se vším všudy, co k sebevědomí muže patří. Uvěřila i ona a dnes při občasně návštěvě kvůli antikoncepci se na mne spokojeně usmívá.

A poučení? Napodobování erotických idolů může být vzrušující, bývá však značně riskantní. Inspirujeme se, zůstaňme však vždy v mezích té naší vlastní "sexuální normy".

Pardubické kongresy k sexuální výchově

Mgr. Martina Kotrbová

Cílem sexuální výchovy je získání přiměřených poznatků z oblasti lidské sexuality, partnerských vztahů před manželstvím, v průběhu manželství a rodičovství, získání správných společenských a emocionálních postojů k sexualitě a v nejširším slova smyslu ke všemu, co se sexualitou souvisí. Osvojení si návyků a dovedností, které jsou nezbytné pro individuální život člověka a pro jeho společenské působení v partnerských vztazích, v manželství a rodině. Je základním předpokladem vyváženého a harmonického rozvoje dítěte a mladých lidí, kteří se připravují na život v dospělosti.

Sexuální výchova je i součástí výchovy a vzdělávání dospělých, protože koriguje, reguluje a rozvíjí chování, vědomosti a postoje lidí v souladu s rozvojem vědeckého poznání a v souladu s vývojem společnosti.

Podle údajů Světové zdravotnické organizace (WHO), ale nejméně jedna třetina učitelů není schopna sexuální výchovu učit a proto se jevílo Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu za nanejvýše nutné a potřebné podat českým učitelům pomocnou ruku. Ta spočívala především v poskytnutí široce pojatých informací jednak k metodice sexuální výchovy, jednak k jejímu obsahu.

Proto v roce 1993 Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu (SPRSV), spolu se Sexuologickým ústavem I. Lékařské fakulty UK v Praze uspořádala v Pardubicích Celostátní konferenci k sexuální výchově. Té se zúčastnilo téměř 200 učitelů a nikdo z nich ani z pořadatelů netušil, že byla právě založena tradice. Úspěch konference podnítl organizátory druhého ročníku zdvojnásobit laiku náročnosti výše, zpřísnit výběr referátů zařazených do programu a prestiž akce podpořit záštitou pardubické radnice.

Ta se projeví a nadále projevuje, mimo jiné, přijetím delegace účastníků v historickém sále pardubické radnice, besedou s vrcholnými představiteli města a jejich účastí na odborném jednání.

Počínaje 4. ročníkem mají tato pardubická setkání charakter kongresu s mezinárodní účastí. Pravidelně přijíždějí účastníci z Německa, Polska a Slovenska, mezi občasně hosty patří Nizozemci a Angličané.

Až dosud účastníci pardubických kongresů vyslechli 136 odborných referátů, jejichž plné texty jsou obsaženy v kongresovém sborníku, který obdrží každý účastník již předem při prezenci. Tato praxe vede k tomu, že se může každý s předstihem seznámit s problematikou, přednášející může uvést teze či zkrácenou formu sdělení a získá se tak více času pro diskuzi.

Loňský, 5. kongres PARDUBICE '97 byl v porovnání s předchozími ročníky výjimečný účastí až dosud nejvyššího počtu pedagogů, lékařů, právníků, manželských poradců a psychologů, čímž byla potvrzena multidisciplinarita náplně a průběhu celé akce. Poprvé se také celého kongresu zúčastnili odpovědní zástupci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, kteří se věcně a s maximálním nasazením zapojovali do diskuzí. Pomáhali tak hledat odpovědi na složité otázky metodiky a obsahu sexuální výchovy v českém školském systému.

Význam kongresu podtrhla osobní účast PaedDr. Františka Vízka, předsedy senátního výboru petičního, pro lidská práva, vědu, vzdělávání a kulturu Senátu PČR, který spolu s náměstkem primátora města Pardubic Mgr. Vladimírem Bláhou nad kongresem převzal čestnou záštitu.

Letošní, 6. kongres PARDUBICE '98 bude především zaměřen na problém sexuálně zneužívaného a týraného dítěte a sexuální harassment.

Na kongres naváže praktický seminář ke zkušenostem a výsledkům sexuální výchovy, který se již tradičně stává pestrouto výměnou zkušeností učitelů a vychovatelů tak říkajíc z první linie.

Pardubice: seminář, konference, sympozium, kongres (?)

MUDr. František Krivák

"Konference: setkání, na němž se dohodne, kdy se bude konat další setkání." W. Alexis

"Schůze je vítězství zadku nad mozkem." H. Ginsberg

"Mluvit mnoho je jedna věc, mluvit dobře je druhá věc." Sofokles

Slova ozřejmují myšlenku. Žel mohou být i bez ní.

Dobrá slova se nepočítají, ale váží.

Slovo dělá muže. Co dělá ženu? Moc slov.

Moc slova. Moc slov.

Otec mi říkával: "Už se, vole, že abys, chceš-li něco říct, řekni to tak, aby to rozuměli pitomci i pan učitel, anebo aby nepoznali, žeš kecal. Chceš-li ale správně, tak: čitelně, výstižně. A hlavně? Hlavně – krátce."

Tak tedy: Pardubice: seminář, konference, sympozium, kongres. Pět slov. Dejte mi k tomu 15 minut. Ať bude sdělení.

V roce 1930 paní Olga Fröbe-Kaptein dala postavit na Lago Maggiore u Ascony luxusní kongresovou halu. Na semináře zvala přední světové učence doby. Pozvání přijal i C. G. Jung. Rudolf Otto, autor *Idea svatosti*, navrhl označovat tyto semináře termínem *eranos*. Eranos bývala slavnostní hostina bohů, později i lidí, kdy si každý přinesl pro sebe a pro ostatní svou vlastní obětinu.

Přijměte, prosím, toto mé sdělení jako mou obětinu, pro Pardubice 1998.

Vše, co je pro člověka důležité a potřebné, má bohatou jazykovou prezentaci. A to jak po stránce spisovné, hovorové, dysfemické a tak i v nabídce vulgarismů. Týká se to i eroticky, sexu a sexuální výchovy.

Jazyk ve vědě je důležitý komunikační prostředek. I v sexu jazyk lecco je a lecco zmůže.

Všechno se však "odjazykovat" nedá. Žádná žena nesnese, aby ji muž vyprávěl tisíce a jednu noc – pohádku. Je-li úd měkký, těžko pomůže muži v této situaci anekdota, že je to tak lepší, že ji aspoň neodlaťí.

Jazyk jako orgán v dutině ústní je pro orál nenahraditelný a jako, stvořený. Jazyk, několik tisíciletí před tím, než začal artikulovat, "oráloval". Soulož však nenahradí.

Orál jsem, souložil
bez kondomu,
bojím se s HIV
přijít domů.

Sešli jsme se a sjeli. Muži a ženy, kolegové, kolegyně. Spolu. Jsme zde, abychom.. Od maturity všude, pokud jsme nezapomněli, že po spojení abychom následuje tak zvaná nepravá věta účelová. Tím však nechci našemu konání podsunout nepravý účel. Přijeli jsme, abychom i tu seminář a popovídali si se známými, porozhlédli se po městě, nakoupili, udělali si hladinku alkoholu a někteří možná i... Jsme plnoletí, nebudem si závidět ani dělat inventuru svých skutků.

Za ty roky, co sem jezdíme, se většinou známe. Víme kdo a co i kdo s kým a jak. Někdo se teď usmívá, někdo pobaveně, někdo z rozpaků. Radím Uzel má dvojnásob "Červené uši". Nemyslím ty na hlavě, ale knihu a pořad v Rádiu Alfa.

Pro některé kolegy a kolegyně je čas semináře či konference onou dobou, kdy se dostanou nekontrolovaně mimo dům. Nemají povídání, nediskutují, nemají co dělat. Nemáme-li co dělat, děláme nezbedu. V takovém případě je dobré, připravujeme-li se na odjezd, dávat hlasitě najevo, že je to otrava, že to děláme než z povinnosti. To odborně jednání by v každém případě mělo být a místo, kde se koná také. Kolegové během semináře uměla náhle matka. Telegram, který mu manželka poslala, se vrátil zpět s tím, že dotyčný není přítomen. Byl jinde. S jinou. Jiného kolegu chtěla na semináři překvapit manželka. Byl přítomen. Překvapila ho. S kolegyní.

Hodná a vychovaná manželka nedává manželovi takové otázky, aby musel lhát. Tedy ne: "Byl jsi mi v Pardubicích věrný?" Řekne-li žena: "Ahoj! Jak ses měl? Jaké to bylo?", nečeká od manžela obšírnou zprávu o průběhu jednání. Stačí jen: "To víš. Jako obvykle." A kdyby, kdo ví co a kdo ví s kým, aspoň nelhal. Sluší se přičínit: "Jsem rád, že jsem doma".

Trocha etymologie nás nezabije.
Seminář, konference, sympozium, kongres.
Seminář z latinského seminarium = semeniště, školka.
Ale i exercitatio = kurz, školení, seminář na vysoké škole.
Také ústav pro kuzele.

Ve školce se pěstují růže, jahodník a další byliny na semeno. Také stroučky na vysazování nového lesa.

I my v Pardubicích spolu každý rok něco zasejeme, zasadíme, vypěstujeme a čekáme, co z toho vzejde. Pro teorii a praxi sexuální výchovy. Semena obilí, obilky se získávají mílacím. I na seminářích se občas mlátí sláma. Někdy i prázdná. Můžeme se domnívat, že se to netýká našich jednání.

A jedeme dál. Sympozium z latinského symposion = schůzka přátel, setkání, ale i místo, kde se řeší důležité problémy.

U starých Řeků to bylo původně posezení, hodokvas. Jedlo se, pilo a souložilo. Ostrožest. Morálka byla tehdy úplně tolerantní, volná jak svět po prababičce. Každý mohl s kýmkoliv, kdekoliv, cokoliv a jakkoliv. Tedy něco jako grupič.

Pro skupinový sex měli Řekové i označení synplegma, to je pletenec, prolínání. Obdobně je v latině catena, řetěz. Sym = spolu, s; sposis = pitka.

I na seminářích se i jí a pije a mluví. Pokud se mluví jalově, nepřesně a jen tak, říkáme tomu pindat. Patrik Ouředník ve svém Šmírbucu jazyka českého uvádí vulgarismus pindat i ve smyslu píchat, šukat, souložit.

Konference to je porada, z latinského conferentia nebo consultatio. Conferre = snášet něco dohromady.

I my se musíme snášet, tolerovat, abychom snesli něco dohromady, tedy usnesli se na něčem.

A konečně kongres.

Congressus = schůzka, shromáždění, od congregi = scházet se.

Stará klasická lékařská sexuologie užívá pojem congressus jako označení pohlavního styku. Tak to uvádí i Ernest Borneman v Encyklopedii sexuality.

Symplegma a catena byly oblíbené i v dobách římského císařství. Martialis je označoval jako Veneris novae figurae, tedy nové Venušiny polohy. Psaly se o tom i učebnice.

Závěr:

Sex je v nás a mezi námi, je ubikvitární. Provází nás životem. Kdekoliv a kdykoliv. Je naším respiriem, rekuperačí, revivalizací ale i starostí a problémem. Potká to bohy i lidi, doma v ložnicích, ale i v parku, ve výtahu, v hotelovém pokoji, v hůlkách, I na konferencích.

Samozřejmě většinou jsme všichni tak trochu normální. Proto přijeli jsme, abychom... Abychom si poslechli, co nového a zajímavého, přednesli to své, popovídali si či diskutovali.

Pokud někdo diskutoval s desaterem božích příkázání a u toho šestého se pozapomněl, tak pán bůh, je-li, je nanejvýš spravedlivý, jistě mu odpustí.

Stát se může lecco. I jiné. A my... Jo možná si říkáte, že to se mi to mluví, když říkáte za jiné, v množném čísle. Jen oni a tam. Tak tedy krátce – já, zrovna věta.

Vracím se pozdě v noci na pokoj v hotelu. U okna koufala kolegyně. Šikovná, mladá, štihlá. Kočka. Pozdravili jsme se. Usmál jsem se. Ona též. Pochválil jsem jí šaty či co. A ona: "Kolego z Mělníka, mám na pokoji měhučinu. Dáte si se mnou?"

Alkohol nepiju. Co bych si s ní mohl dát? To je blbá otázka. Hodnotím se, naštesti v duchu. Zavlnila se v bocích a vypnutí hrudníku zdůraznila kvalitu své vitální kapacity. I přes únavu, pokročilý čas a má léta, to se mnou pohmilo. Přitroublým usměvem si vybírám out time, nadechnu se k odpovědi a...

Pardon. Čas určený k mému sdělení už vypršel.

Takže o tom, co bylo či nebylo s kolegyní..., někdy jindy.

Seminář, konference, sympozium, kongres:

scházíme se, radíme, řešíme. Spolu. V Pardubicích.

Ať má naše setkání jakékoliv jméno, jenom když je sexuální výchova. Abychom o ní nejenom mluvili, ale především ji dobře a správně konali. Pro ty, pro které je určená.

Pro doplnění života smyslem bytí spolu a pro sebe.

Čím? Láskou, porozuměním, pravdou. Na cestě k vrcholům lidství. A my? Ochotné a rádi: při tom. Nashledanou... Za rok.

Šíkana a sexuální podtext v armádě

Pplk. JUDr. Jiří Kubík

Současný nezdravý sociální vývoj – špatné rodinné vztahy, výchova v neúplné nebo rozvrácené rodině, absence morálních hodnot a glorifikace hodnot materiálních, vede k větší osamocení člověka ve společnosti, na jedné straně k jeho odosobnění a na druhé straně k výraznější potřebě někam patřit.

Tato potřeba pak způsobuje, že je člověk ochotný k větší konformitě vůči určitým sociálním skupinám, které jsou schopny z větších ústupků jedince vůči morálním zásadám, dát mu pak větší privilegia a současně v případě **neochody podřítit se, i větší sankce.**

Vše výše uvedené se promítá i do armády. Dokonce je dnes značné množství mladých mužů, kteří zvažují mezi absolvováním vojenské základní služby a jejím odmítnutím, i když odmítnutí není motivováno skutečným důvodem. **Tím je strach ze šikanování v armádě.**

Šikanování představuje mezi vojenskou mládeží patologický jev, jeden z nejotřesnějších a nejhanebnějších svou povahou, podstatou, založením, svým rozmachem, nejnebezpečnější svými důsledky. Co je považováno za šikanování v armádě? a) fyzické tresty, týrání a poškozování zdraví, b) vynucování nejprůzračnějších úsluh c) ponižování a zesměšňování, d) omezování osobní svobody, e) nesmyslné rozkazy, zbytečné činnosti, úmyslné ztěžování činnosti, f) vykořisťování.

Předzvěsti šikany jsou **hrubé urážky, hádky, hrubé žerty spojené se zesměšněním před kolektivem, rvačky mezi vojáky.**

Šikanování je založeno na tradičních a neustále zdokonalovaných normách, uplatňovaných v malých skupinách a na sníženém zájmu velitelů do nich zasahovat, spolu s tím důležitým faktem, že šikana se před prozrazením chrání mlčenlivostí (rozuměj před vojáky z povolání), která je přímo posvátná. Každé prozrazení je ve zvrácených představách šikanujících bráno jako **"BONZÁCTVÍ"** a podle toho také trestáno. Málokdo si dovede představit co zažije voják, který ať vědomě, či neúmyslně "vyzradí" rituál šikany anebo její nositele u jednotky. Jméno tohoto "bonzáka" se šíří závratnou rychlostí po celém útvaru a doslovný psychický teror jej čeká na každém kroku a je nesnesitelný, protože současný vojenský systém, který na řadě funkcí počítá s vojáky základní služby, tvoří potom uzavřený kruh. Tím se vysvětlují i některé jevy, které pro slabšího jedince mohou končit až tragicky, když je po delší dobu na něho vyvíjen psychický útlak ze strany šikanujících a mlčenlivého kolektivu zbytku jednotky, který mu "nemůže pomoci".

Vojenská jednotka, stejně jako např. rodina, školní třída, apod. má jednu základní charakteristiku a tou je vnitřní skupinová dynamika, která se spolupodílí na dalších jevech ve skupině, jako je vytvoření hodnotového a normativního systému, který je dotvořen tzv. odměnami a tresty, které jsou pro členy v tomto případě přísné a zavazující.

Šikanování jako trestný čin (§ 279a, 279b trestního zákona – porušování práv a chráněných zájmů vojáků) bylo a je postihováno – jeho podíl na všech odhalených trestných činech činí však pouze 5 % a z tohoto množství asi tak 1/3 odhalených pachatelů vracejí vyšetřovatelé ke kázeňskému řešení velitelům, pro malou společenskou nebezpečnost jejich činu. Přesto je počet pachatelů postižených za šikanování vzhledem k odhalovanému výskytu minimální – jedná se o špičku ledovce.

Sexuální podtext u šikanování se vyskytuje v celé řadě nejprůzračnějších spojení s jinými šikanami, např. s tzv. ekonomickou šikanou.

Sexuální podtext u šikanování se vyznačuje: a) slovními komentáři, směšnými poznámkami, b) vtipy na účet dotyčného s využitím příkladů resp. dosazením jména dívky s kterou chodí, c) urážlivé slovní komentáře, d) urážlivé a vulgární komentáře na téma sexuálních orgánů a pohlavních styků, e) přímé sexuální dráždění bez pohlavního styku (převážně ve sprchách), f) různé formy konkrétního projevu vztahující se k pohlavnímu orgánu. (Podrobněji – kazuistika v ústním expoze autora v rámci konání kongresu.)

Frekvence těchto případů u útvarů je těžko zjištělná jednak z důvodů vysoké latence a potom zde hraje značnou roli stud, hovořit o těchto případech s někým kdo není vrstevníkem. Dalším vysvětlením je ta skutečnost, že někteří vojáci (jako objekty) se domnívají, že se vlastně stali obětí nemístné a vulgární legrace, která k prostředí patří a o svém zážitku se nechťejí zmiňovat.

Ponižující kruh hrubosti a s tím spojené lhostejnosti se příliš nemění. Šikanovaný voják stojí před obtížným vnitřním bojem – buď to pár měsíců vydrží, nebo se stane práškačem (bonzákem) a ponese nejen cejch, ale před pomstou neutěče.

Kdo stojí na tzv. druhé straně? Příslušní velitelé, dozorcí orgány, vojenská a státní policie, justice. V úvahu je nutné vzít, že voják trénuje umění zabít, i umění jít na smrt. Vojna není galantní přehlídkou a není místem pro přecitlivělost. Tím více by měla být korektní a vysoce profesionální.

Svalování viny za šikanování ať na velitele nebo školy apod. problému a zejména jeho řešení neprospívá. Zrovna tak je bláhové se domnívat, že boj se šikanováním se dá vyhrát v zasedacích místnostech, kancelářích nebo kinosálech. Existuje šikanování jenom v naší armádě? S určitostí lze konstatovat, že nikoliv. Tento problém se nevyhýbá ani armádám NATO, je ale nutné zvýraznit, že někde mají armádu profesionální (a tím i poněkud jiné zaměření tohoto problému), někde je přístup i samotné vedení výcviku surovější – jak by se na první pohled zdálo (námořnická latina), **ale málokde si zrušili vojenskou justici, tak jako se tomu stalo u nás, v roce 1993.** Tímto aktem ztratila vojenská policie přímého partnera ve specifickém prostředí a civilní justice "převzala" hromadu případů, které vzhledem k výrazné specifice prostředí, nemohla dotahovat do zdárných konců jako její vojenská předchůdkyně.

Nikdo netvrdí, že vojenská justice vyřešila vše, ale pokud již Ústava ČR nepočítala s vojenskými soudy, tak vojenské prokuratury by v "řetězu" orgánů činných v trestním řízení vhodně doplnily vojenskou policii a samotné odsouzení případů by jistě zvládl jakýkoliv okresní soud, protože causy by dostával od těch orgánů vyšetřené, tak říkajíc "na stříbrném podnose".

Příslušní velitelé nesou odpovědnost za vojáky v jednotkách a za to co se tam děje. Nelze však tuto odpovědnost rozšiřovat v tomto směru, že tyto funkce budou postaveny do roviny jakýchkoli orgánů právní ochrany. Jestli někdo odpovídá za lidi a materiál musí k tomu být mj. vybaven pravomocí a zároveň systém celý musí být adekvátně chráněn, čili není možné a ani únosné přifazovat k funkci velitele policejní rozměr. (Podrobnosti – viz ústní vystoupení autora). To není volání po drakonických trestech, ale odpověď pro celou řadu rodičů současných i budoucích vojáků, že to co se děje v některých kasárnách nelze označit jinak než jako ničemnosti, které musí být minimalizovány. Bezprostředně následuje otázka jak. Pokud vše shrme, tak víme s čím můžeme počítat.

1. Teoretická fronta je připravena, přednášková činnost běží na plné obrátky.
2. Velitelé vědí o co jde, i kdy, provádí se zcela konkrétní opatření závislá od podmínek těch, kterých útvarů.
3. Vojenská policie – v permanentní pohotovosti, sehrává i úlohu v preventivní stránce
4. Nejvyšší velitelé – navrhování systémových změn, až po zákonné úpravy
5. Rodiče vojáků – pokud se dozví náznak šikanozního jednání – nuno OHLÁŠIT, plně postačuje číslo vojenského útvaru, skutek, dobu – není nutné uvádět příjmení vojáka atd. Kontak vojenské policii, policii ČR, státnímu zástupci.
6. Vojenská právníci, lékaři, psychologové, pedagogové vyvíjejí při každém nástupu novému nováčků, spolu s veliteli, ofenzivní přednáškovou a informační činnost.
7. Vojáci – nutná je oznamovací činnost, která je anonymní a platí plně jako v bodě 5)
8. Dozorcí orgány vojenských útvarů, velitelé čet, rot, praporů, útvarů – provádí zvýšenou kontrolní činnost

Výčet není samozřejmě vyčerpávající a problém sám zcela převyšuje možnosti i únosný rámec přednášky, i tisku. Přivrat alibisticky a bez rizika oči dokáže každý. Příčiny zločinů – šikan ať je její podoba jakákoliv jsou známy. Nejdůležitější je jim čelit. Je to pracné a někdy i nebezpečné, jiná cesta není.

V mezinárodním měřítku se diskriminací vojáků základní služby zabývá ECCO (European Council of Conscript Organisations) – Evropská rada branceckých organizací, která

měla svůj kongres mj. v roce 1995 v Nitře (SR) a jejíž jsme členy vedle dalších 14 evropských států. Výčet činností i závěrů je příliš obsáhlý na to, aby bohatství přednesených podnětů mohlo být celistvě interpretováno prostřednictvím této tiskové tribuny, o některých aspektech se autor zmíní ve slovním expoze.

Závěr bude patřit klasikovi: Nebojte se nepřátel. V nejhorším Vás mohou zabít. Nebojte se přátel. V nejhorším Vás mohou zradit.

Bojte se však lhotejných, protože s jejich přihlížením a tichým souhlasem se děje vražda i zrada.

Prameny:

Černoch F. a kol., Šikaně stop, MO ČR, AVIS 1997

Soltysiková A., PhDr., PROFIL č. 7/95

Komárek M., MFD 12/97

Sexuální harassment

JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

Sexuální harassment jako způsob chování se chápá nejčastěji jako forma určitého nátlaku v sexuální oblasti. I když jde o termín nový, pocházející z USA, nelze říci, že by jeho praktický obsah byl v našich podmínkách něčím neobvyklým. Sexuální hrátky, flirt, nabídky a jejich realizace ne vždy zachovávaly určité hranice a občas se stávaly – zpravidla pro ženu – záležitostí nepříjemnou, obtěžující a ponižující. Na druhé straně je ovšem třeba přiznat, že sex a erotika patřily, patří a zřejmě i nadále budou patřit k běžným radostem, starostem a že k sexuálnímu zájmu bude, tak jako dosud, docházet i na pracovištích. Každý jsme jiný a pro každého platí jiné zábrany, uznávané hranice a pravidla hry.

Zatím se harassment, svými možnými negativními následky příliš neprojevuje, ale kdo ví, jakým směrem se bude vývoj ubírat a jak zejména v soukromopodnikatelské oblasti poroste počet těch, kdož se s ním setkají nebo budou setkávat. Pojem harassmentu, čili sexuálního obtěžování, je poměrně dosti široký a obvykle se za obtěžování považují takové situace, kdy je někdo vystaven nechtěnému sexuálnímu zájmu nebo chování ze strany jiné osoby nebo jiných osob. Nezáleží přitom na pohlaví toho, kdo je předmětem tohoto zájmu a kdo naopak tento zájem projevuje. Nejčastěji bývají předmětem obtěžování ženy, ale ani u nás již nejsou případy, kde je sexuálně obtěžován muž ze strany ženy, nějakou mimořádnou výjimkou.

Při hodnocení harassmentu je třeba rozlišovat osobu toho, kdo se obtěžování dopouští a to z hlediska širší sexuální normality. Tedy, zdali jde o někoho, kdo je v tomto směru v pořádku, nebo u někoho, kdo trpí některou ze široké škály sexuálních poruch, čili deviací. Bez významu není ani vztah mezi oběma osobami. To znamená, jde-li o příbuzného, kamaráda, známého, či někoho neznámého a nebo o podřízenou či nadřízeného (a opačně). Rozlišit je třeba rovněž, zda muž ženu dobývá coby sexuální hračku pro zábavu nebo zdali jde o projev citového vzplanutí.

Svoji roli sehrává samozřejmě chování ženy, která může vědomě či nevědomě muže provokovat a tím vlastně vytvářet nástupišť pro budoucí, třebas ji i nepřijemnou situaci. Jde zpravidla o takový nevinný flirt, zamilovaný pohled a představu "že vše zvládnou" a tím, kam až to nechám dojít.

Psychosexuální přitažlivost žen provokuje muže k činům, které mají svůj biologický základ, a které se realizují bez ohledu na existenci těch či oněch společenských faktorů a konvencí. Žena se ráda líbí a zkouší, jak muži reagují na její koketerii, sex appeal a další podněty, které do svého okolí vysílá. Žije mezi námi řada, velmi půvabných žen chorobně

tužících po obdivu a nevšedních zážitcích daleko více než po vlastním sexuálnímu kontaktu. Není tedy divu, že muž, který je od přírody pod vlivem silnějšího sexuálního pudu nežli žena, vnímá tyto podněty zpravidla jako výzvu k erotickosexuálnímu chování. Nežádka se stává, že žena provokatérka nezvládne a neudrží společensky přijatelnou míru svého chování a muže vlastně vyprovokuje. Na druhé straně někdy bývá i pro zkušeného muže dosti obtížné odhadnout jenné hranice mezi koketerií a vyloženou sexuální výzvou. Tato obtížnost je dána již tím, že každý lidský jedinec je jiný, tedy i každá žena se jinak chová, má své představy a těžko tedy hledat nějakou obecně platnou a fungující definici, co je a co už není závazná a neškodná koketerie.

V této souvislosti pak vznik vzájemných nedorozumění může vést, a často také vede, nejen k uříým zklamáním a nesplnění vytyčených představ, ale může být i sexuálnímu obtěžováním nikoliv pouze v pravém slova smyslu. Při nerozlišení erotické hry a vážné míněného odporu může vést nedorozumění, a také zpravidla vede, i k velice nepříjemným následným střetům s trestním právem a z nich vyplývajícím koncům.

Zcela odlišná situace ovšem nastává, jestliže žena koketovat nechce, úzkostlivě se vyhýbá jakémukoliv, byť jen zdánlivému, vyslání erotickosexuálních signálů, aby tak nezavdala sebemenší příčinu k projevení zájmu ze strany muže, který ji neimponuje a se kterým chce vycházet jen v mezích společenské a případně i pracovní normy.

A právě v takovémto případě, kdy muž projev erotickosexuální zájem a přes jasné odmítnutí ve svém jednání pokračuje, ženě se jeho jednání jeví jako nepříjemné, případně až odporné, je harassment na světě. Přitom se sexuální obtěžování nemusí dít pouze v rovině podřízená – nadřízený či opačně, ale i ve vztahu k sousedce, sousedovi, stejně postavené spolupracovnici, stejně postavenému spolupracovníkovi, a tak by bylo možno ve větu možností ještě dlouho pokračovat.

Z právního hlediska je třeba k problému přistupovat ze tří rovin. Je to rovina základních lidských práv a svobod, rovina pracovního práva a rovina trestního práva.

Článek 3, odstavec 1 Listiny základních lidských práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, zakotvuje zákaz diskriminace. Podle článku 10 listiny má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno, každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.

V návaznosti na tato ustanovení je třeba zmínit ustanovení § 11 Občanského zákoníku, podle kterého má fyzická osoba právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí svého jména a projevů osobní povahy.

V pracovní právní oblasti je pro Českou republiku závazná Evropská sociální charta, která ukládá jak zaměstnavatelům, tak i zaměstnancům řady povinností v oblasti ochrany zdraví, bezpečnosti práce a důstojnosti v práci.

Český zákoník práce v § 74 ukládá vedoucím zaměstnancům povinnost vytvářet příznivé pracovní podmínky a zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví při práci, kontakt práce podle pracovní smlouvy ve stanovené pracovní době a dodržovat pracovní řád.

Na to navazuje ustanovení § 7 odst. 2 téhož zákona, podle kterého nikdo nesmí výkonu práv a povinností vyplývajících z pracovněprávních vztahů zneužívat k újmě jiného účastníka pracovněprávního vztahu. V případě vedoucího zaměstnance by takovéto porušení pracovní kázně mohlo vést až ke skončení pracovního poměru výpovědí nebo dokonce k jeho okamžitému zrušení. Pochopitelně toto vše jsou čistě teoretická východiska možného postupu a praktická aplikace citovaných ustanovení, včetně dopadu na pracovní poměry, by byla odvislá od přesně a objektivně zjištěného skutkového stavu a zvážení podílu zavinění obou aktrérů.

Intenzivnější sexuální obtěžování může nabýt takových rozměrů a forem, že přichází do úvahy využití norem trestního práva, čili jinými slovy řečeno, je třeba zvážit, zdali nebyl jednáním spáchán některý z trestných činů proti svobodě a lidské důstojnosti. U těchto

tresných činů je charakteristické, že pachatel užil tak intenzivního nátlaku k dosažení svého záměru, že již hovoříme o určité formě a stupni násilí. To je také vedle úmyslu pachatele dosáhnout očekávaného výsledku významným kvalifikačním hlediskem.

Také jednání směřující k dosažení sexuálního cíle proti vůli toho druhého bez donucení a násilí může být při splnění určitých zákonem stanovených předpokladů a podmínek trestným činem. Takovéto jednání by totiž mohlo být kvalifikované jako útlak podle §237 trestního zákona, jehož se pachatel dopustí tak, když jiného nutí, zneužívaje jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opominul nebo trpěl. Je zřejmé, že v pracovněprávním vztahu podřízený–nadřízený jsou jaksi automaticky dány vztahy závislosti, které mohou být snadno zneužity tak, jak již bylo rozebráno. Je-li pracovník vystaven tlaku rozhodnout se, zda se podřídí sexuálním představám svého nadřízeného či nikoliv, a uvědomí si, že v negativním případě mu bude objektivně existující vztah závislosti přinášet nejrůznější potíže, a tak vlastně z přinucení objektivními okolnostmi bude konat nebo trpět, bude tedy nadřízenému po vůli, půjde o klasickou situaci, ve které budou pojmuvé znaky trestného činu naplněny. Útlak je vlastně z trestněprávního hlediska nejméně intenzivní formou nátlaku. Quazi-milenecký vztah, vycházející z rovnice o nerovných stranách, že vlastně podřízeného utiskuje nemusí nadřízenému dojít, stejně tak, že získává něco, co by jinak, kdyby nebylo pracovněprávního vztahu podřízenosti a nadřízenosti nikdy nedosáhl. Samozřejmě je jiná situace tam, kde nadřízený využívá závislosti podřízené osoby mladší než osmnáct let nebo osoby svěřené jeho dozorů a přiměje ji k mimomanželské souloži, nebo takovou osobu, zneužívaje její závislosti, jiným způsobem pohlavně zneužije. Pak půjde o trestný čin pohlavního zneužívání podle §243 trestního zákona a výrazně přísnější postih. Tato právní kvalifikace může přicházet ve vztazích studentka–učitel, učenka–mistr, ale i otec–dcera nebo syn a podobně. Jak u trestného činu útisku, tak u pohlavního zneužívání podle §243 trestního zákona, jsou pokryty heterosexuální i homosexuální vztahy.

V případě postihu pro trestný čin omezování osobní svobody podle §231 trestního zákona je důležitou kvalifikační skutečností, že došlo ze strany pachatele k bránění v užívání osobní svobody, přičemž vůbec není důležitá délka doby, po kterou se tak dělo. Doby, v níž osobní svoboda poškozené osoby byla omezena. Na druhé straně je třeba připomenout, že toto bránění v užívání osobní svobody musí být ohraničené překonatelné.

Návrh obsahového a organizačního řešení ŠKOLY ZDRAVÉHO ŽIVOTNÍHO STYLU, obor – sexuální výchova

Miloslav Novotný

Tímto příspěvkem se chci připojit k řadě těch, kteří hledají a nabízejí alternativy řešení problematiky sexuální výchovy dětí a mládeže v systému garantovaném resortem školství.

Při úvahách o zpracování návrhu vycházím z toho, že jsou dány obecné předpoklady a to:

1. zájem o sexuální problematiku zejména v období školního věku
2. potřeba poskytnout kvalifikované informace o sexuální oblasti
3. možnost zřízení školy, která by obsahově byla orientována i na oblast sexuální výchovy.

V systému a v rámci sítě škol a školských zařízení by tak mohla být zřízena – ŠKOLA ZDRAVÉHO ŽIVOTNÍHO STYLU – (dále jen "škola"). Samozřejmě, že je tím myšlena celá síť škol tohoto typu a specifického zaměření.

Tato škola by umožňovala zájemcům získat podrobnější a hlubší znalosti a dovednosti z oborů jako je:

- rodinná výchova
- zdravotní výchova

- ekologická výchova
- sexuální výchova

a případně i z dalších oborů ve vazbě na základní cíle a obsahovou orientaci této školy.

Z hlediska obsahového zaměření činností této školy se bude záměrně zabývat pouze oblastí sexuální výchovy s poukazem na již zpracované dokumenty.

Návrh organizačního řešení je zpracován tak, aby umožnil realizaci sexuální výchovy, ale analogicky i ostatních oborů, které by škola zájemcům nabízela.

Škola by tak kvalifikovaně doplňovala a rozšiřovala škálu přirozených informačních zdrojů o sexuální problematice, která se realizuje nesystémově, s větším či menším úspěchem na úrovni rodiny, neformálních sociálních skupin, ve školách s obecným výchovně vzdělávacím zaměřením nebo v rámci dostupných informačních zdrojů prezentovaných masmédií.

S rozvojem demokratických principů ve společnosti a také ve školství jsou rodiče chápáni jako rovnocenní zodpovědní partneři školského systému při výchově mladé generace. Mají možnost volby školy, volby alternativních výukových programů a je tedy vhodné, aby svobodu volby mohli uplatnit i při zabezpečení sexuální výchovy a formování základních životních postojů svých dětí.

Kromě průniku sexuální a s ní příbuzné tematiky do vyučovacího procesu na běžné škole v rámci systému klasických, případně volitelných předmětů, je též možné realizovat sexuální výchovu v rámci specializované školské instituce zařazené do sítě škol a školských zařízení.

Jednou z variantních možností by bylo zřízení ŠKOLY ZDRAVÉHO ŽIVOTNÍHO STYLU.

Jeví se jako funkční a potřebné zajistit v rámci profilu této školy důsledný interdisciplinární a metodicky variabilní přístup. Sexuální výchova zde bude realizována jako soubor a systém nejen biologicko-sexuologických poznatků, ale i jako důsledně pedagogická disciplína, která bude systematicky zabezpečovat výuku a výchovu v duchu morálky, etiky a cílů svobodné, tolerantní a demokratické společnosti.

Sexuální výchova je v rámci koncepce této školy chápána jako otevřený soubor výukových okruhů a aktivit, které vytvářejí prostor pro formativní působení na danou věkovou kategorii žáků a tím přispívají k jejich osobnostnímu a sociálnímu formování a rozvoji.

Svým pojetím a obsahem výuky přispívá k pochopení specifik života jedince, ale zároveň uvádí vztahové souvislosti k nejbližšímu okruhu partnerů, rodině, většímu sociálnímu skupinám a celkově i ke společnosti.

Koncepcí umožňuje dát prostor nejen specifickým tématům ze sexuální oblasti, ale komplexnosti a šíři základních tematických celků i doplňkových oblastí umožní chápání této problematiky v co nejširších souvislostech a tím přispět k celkové kultivaci jedince.

Vzdělávací program bude koncipován tak, aby jeho cílem bylo získání poznatků, vytvoření postojů, zvládnutí dovedností a fixace návyků, které pozitivně ovlivní nejen sexuální chování a život, ale přispějí též k harmoničnosti vztahů a odpovědnosti za své chování.

Program by navazoval na cíle stanovené pro předmět výchova ke zdraví ve 4. a 5. ročníku základních škol a na cíle předmětu rodinná výchova v 6. a 7. ročníku. Korespondoval by též s pojetím projektu návrhu učebních osnov občanské školy pro oblast rodinné výchovy, ekologické výchovy, zdravotní výchovy a sexuální výchovy. Zde jsou jednotlivé oblasti vzájemně provázány a chápány v komplexu, ale v podmínkách naší školy by byly vyučovány odděleně, ale případná vzájemná vazba by byla respektována.

Dalším dokumentem, ze kterého by konečná verze vzdělávacího programu vycházela, je "Návrh náplně soustavné sexuální výchovy na základních a středních školách", který byl zpracován pro grantový úkol MŠMT ČR – Obsahové a organizační řešení projektů výchovy ke zdraví na základních a středních školách. Jeho autory jsou MUDr. Jiří Mellan a MUDr. Antonín Brzek.

Učební plán je zpracován ve variantě, kdy žáci mají v ročním globále cca 120 vyučovacích jednotek.

Výuka by byla pro jednotlivé skupiny organizována jedenkrát týdně ve dvou až třech vyučovacích jednotkách.

Vlastní učební plán by pak mohl vypadat následovně:

Povinné předměty

Nauka o člověku
Vztahy mezi lidmi
Sexuální život
Sexuální chování
Osobní dovednosti
Sexualita a společnost

Nepovinné předměty

Sexualita v jiných kulturách
Sex, masmédiá a komerce
Sex v liberálním prostředí

Právní forma, jako podmínka pro vznik a činnost školy, má též několik variantních řešení, ale domnívám se, že by škola měla být zřízena školským úřadem a zařazena do kategorie státních škol. Tím by byl vyjádřen zcela konkrétně vztah a postoj resortu školství k jedné z alternativ řešení sexuální výchovy.

Pro organizaci výuky by mohlo být použito modelu, který je schválen pro základní umělecké školy – výtvarný obor a je zveřejněn ve Věstníku MŠMT ČR č. 1 v lednu 1996.

Výuka by byla organizována v rámci dotace 120 hodin ročně při dvou až třech hodinách týdně.

Při respektování platných norem by délku vyučovací jednotky řešil vnitřní řád školy.

Výuka by byla organizována ve skupinách s celkovým počtem 9 až 12 žáků ve skupině. Ve skupině by byli vyučováni chlapci a dívky společně, pouze některá specifická témata by byla v rámci schváleného plánu vyučována odděleně.

Výuku by zabezpečovali jak kmenoví pracovníci školy, tak řada externích odborníků. Z pedagogické oblasti by to měli být odborníci na somatologii, historii, výtvarné umění, literaturu, hudbu, filosofii, případně z jiných oborů, ale se specifickým zaměřením na profilaci sexuální problematiky v daném oboru. Z lékařské oblasti by to měli být odborníci na sexuologii, gynekologii, hygienu, psychiatrii, dále pak odborníci z dalších vědních oborů a oblastí, jako jsou psychologové, právníci, představitelé církve, zástupci Policie, státních orgánů, sdružení na ochranu mládeže a další odborníci podle případné potřeby.

Materiální a ekonomické zajištění výuky je v dané etapě stavu ekonomiky školství a v dané etapě formování tohoto typu školy předčasně detailně zpracovávat.

Mimo státní dotace by škola získávala prostředky ze školného i z partnerských vazeb na případné sponzory.

Podrobnější ekonomická rozvaha by byla zpracována v situaci, kdy by se ukazovala i reálná možnost zřízení této školy.

Vzhledem ke specifice obsahu výuky na škole se domnívám, že by měla být na škole ustavena rada školy a to v souladu s doporučením MŠMT ČR č. 20120/96-20.

Rada školy by řešila úkoly vyplývající z kompetencí, které jsou dány zákonem č. 139/95 Sb., který doplňuje zákon č. 564/90 Sb. – o státní správě a samosprávě ve školství.

Ustavení rady školy a její fungování považují zejména v počátcích činnosti školy za nezbytnost. Zřizovatel školy by měl stanovit její ustavení jako jednu z dohodnutých interních podmínek.

Předpokládám, že při případném schvalovacím řízení bude požadováno i doložení hodnocení a klasifikace. I když vycházím z přesvědčení, že zájemci o výuku se do této školy

přihlásí proto, aby získali poznatky, návyky a dovednosti z oblasti, kterou škola nabízí, přesto je vhodné mít stanovené normy pro hodnocení a klasifikaci. Pro závěrečné hodnocení se jako optimální a citlivé řešení jeví použití platných tiskopisů s využitím možnosti slovního hodnocení.

Povinná dokumentace by respektovala stávající požadavky, které jsou uvedeny v dokumentu MŠMT ČR č. 22370/95-20, ale vzhledem ke specifikce školy by měla vzniknout sloučením několika kategorií a být funkčně doplněna.

Mimo své základní poslání by škola mohla plnit doplňkové funkce, které svým obsahem korespondují se základními úkoly a cíli školy. Jednalo by se zejména o

- podíl na realizaci učebních textů, učebnic a učebních pomůcek pro výuku sexuální výchovy
- regionální metodickou činnost
- další vzdělávání pedagogických pracovníků na úseku sexuální výchovy
- inspirativní roli ve vztahu k formování studijních oborů se zaměřením na sexuální výchovu
- zabezpečování průběžné i souvislé praxe pro studenty oboru – sexuální výchova
- zabezpečování speciálních programů a akcí z oblasti sexuální výchovy pro skupiny žáků a studentů základních a středních škol
- podíl na řešení i realizaci sexuální osvěty pro oblast základního a středního školství v regionu.

Jedním z těchto doplňkových činností školy je patrná její potřebnost v rámci sítě škol a školských zařízení.

Dominován se, že tento příspěvek není tak obsáhlý, aby vyžadoval závěrečnou obsahovou sumarizaci. Pro rychlejší orientaci však přesto uvádím, že existuje

zájem o sexuální problematiku,
potřeba poskytnout kultivované informace,
alternativa řešení, které zachovává
princip svobodné volby a snad i
povinnost státu vytvořit podmínky, aby
realizace sexuální výchovy
a obecně i zdravého životního stylu nebyla jen v rovině proklamací.

Ustavení školy, případně sítě škol se zaměřením na problematiku zdravého životního stylu obecně a sexuální výchovy jako jednoho z programů školy, by mohlo přispět ke zlepšení stavu na tomto úseku.

I kdyby byl tento materiál zpracován obsahově i formálně kvalitněji a z hlediska legislativních norem a vzhledu dokonaleji, vždy půjde o to, zda chceme k realizaci sexuální výchovy přispět dílčí osobní iniciativou.

Etické aspekty partnerské sexuality lidí s mentálním postižením

Mgr. Libuše Ondroušková

Úvod

O integraci asi 300 000 osob s mentálním postižením do naší společnosti bylo již hodně psáno. Díky obětavosti odborníků (speciálních pedagogů, lékařů, právníků a jiných), rodinných příslušníků a ostatních nadšenců začíná se integrace osob s mentálním postižením pomalu, těžce, ale přece prosazovat. Padají mýty jako: člověk s mentálním postižením nevnímá, co se kolem něho děje; člověk s mentálním postižením neprožívá lásku, neumí ji opětovat; člověk s mentálním postižením je "věčné dítě"; atd.

Choulostivým problémem z hlediska etiky a legislativy však stále zůstává oblast sexuality. Na samém počátku třetího tisíciletí je konečně normální konstatovat, že člověk s mentálním postižením je člověk se sexem a je třeba ve správný čas, nikoliv však pozdě, volit takovou výchovu, aby svou sexualitu přijal bez rozčarování a obav a jako jev zcela přirozený a zdravý.

Problém tímto konstatováním zdaleka není vyřešen, právě naopak má svá úskalí v legislativě i etice.

1. úskalí: Rodiče, opatrovníci

Přestarasiliví rodiče chtějí pro své dítě to nejlepší. Není pochyb o tom, že mateřská láska je to nejkrásnější a nejbodnutnější na světě, co je možné dát i dostat. Má však svá stadia vývoje a pokud ji dostává člověk bez mentálního postižení, v adolescenci, někdy i dosti bolestně, odkáže své rodiče a jejich lásku do patřičných mezí. Je to přirozený proces emancipace. Často bývá jejím průvodním jevem konflikt adolescenta s rodiči. Mateřská (rodičovská) láska dostane bolestnou ránu, ale to je právě okamžik, kdy tato láska někdy i ze dne na den změni svou kvalitu. Rodiče jsou postaveni před fakt, že jejich potomek si svůj život včetně své sexuality chce žít podle vlastních představ a na vlastní odpovědnost.

Tento princip se u lidí s mentálním postižením neuplatňuje ve stejné míře. V ústavu se ani nepostřehne. Nicméně existuje také a projevy adolescenta s mentálním postižením mohou být různé. Proto v zájmu ochrany práv člověka s mentálním postižením je nutné pracovat s rodiči a pokud je umístěn v ústavu, také s opatrovníkem, vychovatelem i personálem a správně je připravit na dospívání, dospělost a emancipaci mladého člověka s mentálním postižením. Rodiče většinou vidí ve svém adolescentovi stále bezmocné dítě, a proto jeho projevy sexuality všelijak tlumí.

2. úskalí: Ústavy a personál

V roce 1992 byl Radou Evropy přijat dokument o vyrovnávání příležitostí pro osoby s postižením. Nezapomnělo se ani na sexualitu. V téže roce byly v ČR přijaty směrnice, které platí jako vodítko pro personál a vychovatele pracující v ústavech, aby mohli poskytnout osobám s mentálním postižením největší možnou svobodu vlastního rozhodování a jednání a současně je chránit před zneužíváním.

Někdo může zastávat názor, že naše legislativa klade v rozhodování bariéry těm lidem s mentálním postižením, kteří chtějí žít sexuální životem v partnerství, kde je to pro oba partnery fyzicky možné. I když se nevnusí v soužití partnerské dvojice jednat o rozvinutí plné sexuality a realizaci koitálních styků, je nutno počítat s tím, že sexualita lidí s mentálním postižením je součástí jejich osobnosti a nezmizí, když se jí nevěnuje pozornost, nebo když je jejich zájem obrácen k čemukoliv jinému. Výchovou je třeba těmto lidem v mezích možnosti navozovat a vstěpovat sexuální odpovědné jednání. To je úloha pro rodiče, osobní asistenty, vychovatele i opatrovníky.

3. úskalí: Naše legislativa a výklad lidských práv

Všeobecná deklarace základních lidských práv přijatá v roce 1948 (dále jen VDLP 1948) zaručuje každému právo na život, nikdo nesmí svévolně zasahovat do života druhému a každý po dosažení zletilosti má právo uzavřít manželství za předpokladu, že tak bylo učiněno "se svobodným a plným souhlasem nastávajících manželů" (čl. 16 VDLP 1948). Osoba s mentálním postižením má tedy stejná lidská práva jako osoba bez postižení. Rozdíl je jen v tom, že osoba s postižením z důvodu ochrany jejích zájmů podle naší legislativy uzavřít manželství nemůže. Ne proto že je s postižením, ale proto, že nemá způsobilost k právním úkonům. (Případy hodné zřetele jsou posouzeny soudem.)

4. úskalí: Hra nebo podvod?

Jestliže k sobě cítí dva lidé s mentálním postižením takové citové sympatie, které vedou k utvoření páru, mohou spolu žít v partnerství, avšak za předpokladu, že ani jeden z nich

neprojevuje své emoce sociálně nevhodným způsobem. V opačném případě je personál povinen v zájmu ochrany druhého partnera do tohoto vztahu vhodně zasáhnout.

Vycházíme z toho, že dva lidé s mentálním postižením utvořili spolu pár se sociálně pozitivními projevy sexuality a chtějí spolu žít. Žijí-li v ústavu a jedl personál jejich vztahu nakloněn, je jejich soužití podporováno. Obvykle se pak dvojice cítí jako manželé, neboť jejich rozhodnutí bylo stvrzeno "ústavní slavností" a ostatní jejich vztah respektují. Problém je v tom, že partneři tak legalizují svoji sexualitu, tato však není legislativně potvrzena. Pak to nemá nic společného s čl. 16 VDLP 1948 a není to nic jiného než hra nebo podvod, kde se baví obě strany, avšak každá jinak... A to je vzhledem k zamilované dvojici trochu drsné.

5. úskalí: Mínění církve

Je možné, že v našich myslích je již vyvrácena etická norma, kterou sem přinesli bratři ze Soluně současně s písmem a Písmem. Jak se staví církev k partnerským svazkům? Odmítá je a uznává jen manželství jako instituci, kde se plodí a rodí děti. Pokud partneři žijí jako druh a družka, prohlásí před knězem, že se vyvarují těch styků, které přísluší pouze manželům a budou spolu žít jako bratr a sestra. Takové partnerství bez sexu církevní právo toleruje. Nesezdání, žijící sexuálně, jsou hříšníci. Smilstvem by podle církevního práva bylo i to, kdyby ten, který je pokřtěný, žil v takovém partnerském svazku sexuálně. V tomto případě je nutno mít na paměti, že činí hřích také pokřtěná osoba, která dovolí a surpí, aby pokřtěný žil v partnerském svazku ve smilstvu.

Snad je lepší, když o tom skutečně nikdo nic neví, neboť "nevědomost hříchu nečiní".

6. úskalí: Zpět k lidským právům

Všeobecná deklarace lidských práv nímno jiné ještě deklaruje, že každý má právo na svobodu myšlení, svědomí (toho jeho – pozn. autorky) a náboženství. "Toto právo zahrnuje v sobě i volnost zněnit své náboženství nebo víru" – čl. 18, (tak vidíte pane Čapku – pozn. autorky). A dále má nímno jiné člověk právo zachovávat obřady. Nad tím je třeba opravdu se zamyslet. Kdo chce sexuálně žít ve dvojici a touží účastnit se a prožívat církevní obřady jako Boží milost, musí žít v manželství. Jinak může být obřadu účasten jako pouhý divák (např. eucharistie). Člověk s mentálním postižením má překážky, které si nezavinil. Právo zachovávat obřady ještě neznamená přístup k obřadu v jeho duchovní dimenzi.

7. úskalí: Děti to nakonec odnesou

Jestliže se z manželství nebo partnerství, kde je jedna osoba, popř. oba s postižením, narodí dítě, je toto dítě jako každé jiné, kromě zákonů příslušného státu chráněno Úmluvou o právech dítěte (OSN 1989, ratifikována v ČR 1991). Tato úmluva má 54 článků a je přehledem základních práv dítěte. Dítě má kromě jiných práv právo na lásku a právo na bezpečí. Na zajištění práv dětí je nutné myslet ještě před početím, nikoliv před nebo po narození. Netěcha zde rozvíjet fiktivní případy typu "Co kdyby...", to jistě není třeba. Pozorný čtenář si sem dosadí mnoho svých myšlenek i obav, neboť kdo zajistí dítěti jeho právo na bezpečí, pokud jsou oba rodiče osoby s mentálním postižením a není v jejich silách pochopit své dítě. V takových případech je dítě odkázáno na opatrovníka.

Největší úskalí:

Lidská svoboda, důstojnost, svědomí a vzájemně poznání

Lidé to prostě se sexualitou v životě nemají lehké, ať žijí s mentálním postižením nebo bez něho. Nemůže být na světě jediný z lidí, který by v jedné ruce držel Všeobecnou deklaraci lidských práv a druhou rukou se vztyčeným ukazovákem mohl oddělovat na jednu stranu ty, kteří mají rozum a na druhou stranu ty, kteří rozum nemají proto, aby snad byl život jednodušší, jak nám ukazují podobné hrůzné varianty v průběhu našich lidských dějin.

Vratme se na samý začátek lidských práv a zamysleme se nad prvním článkem. Někomu to přijde zamyslet se, někomu to není dáno. V každém případě však: "Všichni lidé se rodí

svobodní a rovni v důstojnosti i právech. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství." (čl. 1 VDLF 1948)

Jak vyplývá z tohoto krátkého zamyšlení nad legislativou, svobodou a etikou právě v oblasti sexuality lidí s mentálním postižením, nebude lehké najít příčinou cestu k integraci do společnosti, protože sexualita se netýká jen pocitů subjektu. Na výchově záleží, aby každému člověku vštěpovala, že sexualita má mnohem širší dimenzi než přivést na svět dítě, což je ten nejodpovědnější článek sexuality, a ne každý je schopen se stát skutečným rodičem svému dítěti. Také by mělo být ovšem jasné, že není nic nemravného na sexuálním životě partnerské dvojice, která nemá za cíl zplodit potomka.

Následující tabulky (Čtení o mentálním postižení 1/96) vypovídají o tom, jak málo toho o sobě víme, přestože žijeme blízko sebe.

ANKETA – SEXUALITA A MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ

*M. Mercier, J. Delville a J. L. Collignon
z lékařské fakulty v Namuru*

(Materiál byl získán při školení ve Francii)

Přání:

Myslíte si, že dospělí lidé s mentálním postižením mohou cítit touhu po:

	Osoba s postižením	Vychovatelé	Rodiče
fyzických kontaktů	92 %	100 %	85 %
svádění	82 %	98 %	75 %
sexuálních vztazích	82 %	100 %	47 %
manželství	66 %	92 %	26 %
mít děti	56 %	88 %	21 %

Jste pro sexuální vztahy mezi lidmi s mentálním postižením v případě stabilních párů?

jsme pro	92 %	100 %	85 %
----------	------	-------	------

Citové vztahy a sexualita:

Myslíte si, že u dospělých lidí s mentálním postižením převažuje citovost nad sexualitou?

	Rodiče (obecně)	Vychovatelé
ANO	74 %	42 %
NE	13 %	14 %
NEJISTÍ	13 %	43 %

Homosexualita:

Domníváte se, že vzhledem k normálním osobám je homosexualita osob s mentálním postižením častější, stejně častá, méně častá?

	Rodiče (obecně)	Vychovatelé
častější	0 %	62 %
stejně častá	61 %	32 %
méně častá	39 %	5 %

Literatura:

- Říčan, P.: Cesta životem. Praha, Panorama 1990.
Všeobecná deklarace lidských práv 1948.
Úmluva o právech dítěte 1989 (v ČR 1991).
Výhláška č. 182/1991 Sb. v platném znění.
Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., novelizovaný č. 91/1998 Sb.
Církevní právo (Církev římskokatolická).
Čtení o mentálním postižení 1/96, 8/96, 12/96, SPMP Praha.
Čtení o integraci 3/96.
Národní plán opatření pro snížení negativních následků zdravotního postižení (dokument vlády ČR č. 493 z 8. 9. 1993).
Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí, 1993.
Noviny Múzeš č. 5/96.

Malá úvaha nad cílenou sexuální výchovou

Mgr. Libuše Ondroušková
PhDr., PaedDr. Kamil Janiš, CSc.

Sexuální výchova představuje jednu ze složek globální výchovy a je proto zřejmé, že i její cíle budou sledovat globální záměry společnosti. Současně je sexuální výchova postavena na nejintimnějších základech každého jedince, a proto musí plně respektovat i individuální zájem každého dospívajícího.

Zejména základní škola představuje jednu z determinujících institucí, které zabezpečují a současně i společnosti garantují transformaci objektivního souboru základních informací, dovedností a návyků ve vztahu k adresátům dané výchovy. Přitom se plně uplatňuje princip respektování věkových a individuálních zájmů a potřeb i priority výchovy v rodinném prostředí.

Pokusme se nyní nastínit několik základních problémových okruhů, které je zapotřebí při samotné realizaci sexuální výchovy respektovat. Jedná se především o fakt, kdy škola, především její třídní systém výuky, diskriminuje nejen v otázce sexuální výchovy některé účastníky edukace. Přistoupíme-li na tezi, že dospívání probíhá u členů stejného pohlaví a stejného věku značně rozdílně (rozdíly zde mohou představovat i několik let), pak nepochybně před konkrétním učitelem, v konkrétní třídě, jsou žáci, kterým osvětlovaný problém ještě vůbec nic neříká, další část žáků tuší, že se jedná o otázku, která se jich v brzké době bude bytostně dotýkat. Pro další jsou již poskytované informace bezpředmětné a nepochybně se bude v daném třídním kolektivu vyskytovat část žáků, kteří o daný druh informací nemají žádný zájem (například odlišný postoj rodičů k realizaci sexuální výchovy v podmínkách základní školy). Nastane-li situace, kdy v třídním kolektivu bude rómské dítě, vystává předchozí úvaha mnohem konkrétněji, neboť u této části populace je pohlavní dospívání značně akcelerované a výjimkou nejsou ani případy konkrétních pohlavních zkušeností před ukončením školní docházky, tzn. pod hranicí trestní odpovědnosti.

Naskýtá se i otázka vhodnosti koedukované výchovy s přihlédnutím ke specifickému obsahu sexuální výchovy. Existuje-li odlišnost pohlavního dospívání u jedinců shodného pohlaví, existuje i odlišnost (rozdílnost opětovně v řádu několika let) u jednotlivých pohlaví. V některých zemích se otevírá na pedagogickém fóru diskuse o případných pozitivních (i negativních) dopadech nekoedukované výchovy.

V takovém případě stojí vyučující před závažnou otázkou – jak se odpovídajícím způsobem metodicky daného problému chopit. V současné škole neexistuje příliš velký prostor

pro individuální přístup. Přesto existuje určité řešení. V podmínkách základní školy se může například jednat o organizování obsahově ucelených a dobrovolně pojatých tematických bloků mimo pravidelnou výuku. Účast na takové akci by byla podmíněna souhlasem rodičů žáků a pochopitelně také vedení školy. Dá se předpokládat, že v řadách účastníků by byli žáci rozdílných věkových stupňů (tzn. z rozličných ročníků). Další možností se jeví možnost individuálního přístupu, tzn. zřídit funkci školního poradce. Pověřením danou funkcí může být učitelem rodinné výchovy, přírodopisu, výchovný poradce apod. Je otázkou do jaké míry by byl dotyčný kontaktován ze strany samotných žáků. Tím se dostalo sexuální výchově cílené podoby. Tím je myšlena adresnost konkrétní tematiky konkrétním osobám, například rómským žákyním 4.–6. ročníku, kde by byly i žákyně vyšších tříd.

V žádném případě nejde o diskriminaci, o vyčleňování početných skupin ze společnosti, deintegraci apod. právě naopak, cílem je zvýšit celospolečenskou účinnost a efektivitu sexuální výchovy zvláště u rizikových skupin.

Původní záměr sleduje myšlenku cíleně realizovat sexuální výchovu u rómské části dětské populace. Jedná se o etnikum, které vyznává poněkud jiný systém hodnot, má jiný přístup k postavení ženy, k mateřství, k chování a výchově dětí, k mimomanželským stykům, k prostituci apod. Vedle uvedených odlišností se pak v každém případě jedná o populaci, která z pohledu potilavního dospívání dospívá dříve než její ostatní vrstevníci.

Nepochybně existují i další nástroje, kterými lze zvýšit celkovou účinnost sexuální výchovy u dospívajících. Jedná se například o zpracování speciálních metodik a metodických listů pro daný typ školy, zaměřit i profesionální přípravu budoucích učitelů na dané odlišnosti a v neposlední řadě by bylo žádoucí vypracovat vhodný text v romštině a to nejen pro samotné děti, ale i jejich rodiče.

Sexuální výchova má ve své podstatě celou řadu pozitivních výstupů. Obdobně jako samotná lidská sexualita, má i sexuální výchova multidisciplinární povahu, a to i při respektování individuálních dopadů na samotného jedince.

Pedagogicko-psychologické poradenství otevřený systém

PaedDr. Jiří Pilát

I. Pedagogicko-psychologické poradenství

Současné legislativní zakotvení obsahu a organizace služby výchovného poradenství

Obsah a subjekty služby poradenství ve školství stanovuje §46 školského zákona č. 29/1984 Sb. ve znění pozdějších změn: Poskytování poradenství pro žáky VOŠ není právně vyjasněno. V § 34 a 35 zákona č. 76/1978 Sb. ve znění pozdějších změn jsou poradenské instituce (tehdy jen **pedagogicko-psychologické poradny**) ustanoveny jako školská účelová zařízení výchovného poradenství výchovný poradce a pedagogicko-psychologická poradna. Výchovný poradce má pro plnění úkolů výchovného poradenství na škole sníženou míru přímé vyučovací povinnosti dle Nařízení vlády č. 68/1997 Sb. Ustavení výchovného poradce je povinné bez ohledu na zřizovatele školy. Ustavení výchovného poradce na vyšších odborných školách není zákonem uloženo.

Podle zákona ČNR č. 564/1990 Sb. ve znění pozdějších změn je zřizovatelem pedagogicko-psychologické poradny školský úřad.

Činnost výchovných poradců a pedagogicko-psychologických poraden je dosud právně upravena vyhláškou MŠ ČR č. 130/1980 Sb.

Speciální pedagogická centra jsou od 1. 9. 1990 zřizována MŠMT jako školská účelová zařízení při speciálních školách a speciálních mateřských školách. Zřizování speciálně

pedagogických center jako součástí speciálních mateřských škol se uskutečňuje v souladu s §45 odst. 7 zák. č. 76/1978 Sb. ve znění pozdějších změn, speciálně pedagogická centra, která jsou součástí speciálních škol, jsou zřizována v souladu s odst. 1 §45 zákona č. 29/1984 ve znění pozdějších změn. Podrobnosti o speciálně pedagogických centrech stanoví vyhláška MŠMT ČR č. 127/1997 Sb. o speciálních školách a speciálních mateřských školách, která nově umožňuje jejich samostatné zřizování. Koncept budování SPC, jakož i další úkoly MŠMT v oblasti poradenských služeb pro občany se zdravotním postižením, stanoví "Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení", schválený usnesením vlády ČR č. 493 z 8. 9. 1993. Uvedený národní plán určuje jako jeden z hlavních úkolů SPC pomoc integraci zdravotně postižených do základních škol a pomoc při jejich vzdělávání.

Střediska výchovné péče. Jejich budování a rozvoj ukládá MŠMT Usnesení vlády č. ČR č. 341/1994 Sb. Střediska jsou od r. 1991 součástí sítě institucí preventivně výchovné péče a zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy. Jsou definována jak školská zařízení v §31 a) zákona č. 76/1978 Sb. o školských zařízeních ve znění pozdějších úprav. Od roku 1998 jsou zařazena do nového systému pedagogicko-psychologického poradenství. Úzce spolupracují se školami, středisky sociální prevence, pedagogicko-psychologickými poradnami, speciálně pedagogickými centry, referáty sociálních věcí a jinými odbornými institucemi zabývajícími se mládeží.

Střediska se zřizují dle §31a, zákona ČR č. 76/1978 Sb. o předškolních a školských zařízeních a ve znění č. 395/91 Sb. (dále zákon).

V současné době MŠMT ujednocuje systém organizace činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež a klade si za cíl standardizovat jejich práci, organizaci a zabezpečit nezbytné dodržování zákonných ustanovení, aby nedocházelo k problémům v důsledku chybějící právní úpravy otázek organizace a práce zařízení preventivně výchovné péče.

Poskytování poradenských služeb nestátními subjekty je řešeno novelizovaným živnostenským zákonem č. 286/1995 Sb., podle kterého je "psychologické poradenství a diagnostika" vázanou živností.

2. Současný stav institucionálního zajištění poradenských služeb v regionálním školství

2.1 Instituce působící v regionálním školství

Školské instituce podílejí se významně svou činností na výchovném poradenství v regionálním školství lze členit na:

A. Instituce poskytující poradenské služby

- **školy, předškolní zařízení a školská zařízení** jako součást své výchovné a vzdělávací činnosti
 - v nich:- všichni pedagogičtí pracovníci (učitelé, mistři odborného výcviku, vychovatelé)
 - výchovní poradci, školní psychologové a školní speciální pedagogové
- pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra, střediska výchovné péče

B. Instituce plnící funkci podpůrnou

- Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR (v oblasti dalšího vzdělávání, koordinace poskytování poradenských služeb, podpory informačních toků, metodické podpory, přípravy koncepčních materiálů)
- vysoké školy (v oblasti výzkumu a pregraduálního a kvalifikačního studia)

C. Instituce zřízené mimo resort školství

- úřad práce, resp. IPS úřadů práce
- okresní hygienické stanice
- lékaři, zejména pediatrii a psychiatři

- kliničtí psychologové, logopedi
- instituce, poskytující sociální péči pro děti do 3 let (tzn. raná péče)
- krizová centra, linky důvěry, kontaktní centra
- poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy
- střediska sociální prevence, orgány péče o rodinu a děti, poradenská centra sociálních odborů

Postavení škol je vzhledem k ostatním poradenským institucím dvojí:

1. školy (přesněji jejich pracovníci) se aktivně podílejí na plnění úkolů poradenství (jsou tedy poskytovateli poradenských služeb),
2. současně žádají odbornou pomoc poradenských institucí, zejména PPP, SPC a SVP; jsou tedy i klienty institucí poskytujících poradenské služby (tedy uživateli těchto služeb).

V současné době jsou výchovní poradci ustaveni na většině základních a středních škol, včetně škol speciálních. Některé školy zaměstnávají, zpravidla na část úvazku, školního psychologa, některé speciálního pedagoga.

Současná situace a z ní vyplývající potřeby nutí akcentovat následující kroky:

- a) začlenit do výchovného poradenství i oblast prevence sociálně patologických jevů včetně prevence zneužívání drog
- b) posílit poskytování služby výchovného poradenství na školách
- c) zabránit neodbornému výkonu psychologických a speciálně pedagogických poradenských služeb ve školství
- d) lépe využívat potenciálu odborných pracovníků PPP, SPC a SVP
- e) definovat poradenství a školství jako systém a propojit jeho činnost s poradenskými službami poskytovanými v ostatních rezortech
- f) přispět k ekonomickému zefektivnění poradenských služeb ve školství jejich koordinací v rámci celého systému
- g) zavést systém dalšího vzdělávání pro pracovníky poradenství ve školství včetně systému atestací
- h) zlepšit podmínky vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v běžných typech škol

Změny v obsahu poradenských služeb ve školství

Navrhuje se definovat "výchovné poradenství" jako **komplexní pedagogicko-psychologickou poradenskou službu**, která přispívá k optimalizaci vzdělávání a výchovy ve škole a v rodině. Je realizována činnostmi diagnostickými, intervenčními, konzultačními, metodickými a informačními.

Tyto činnosti zahrnují poradenskou službu a odbornou pomoc zejména v následujících oblastech:

- akutní problémy ohrožující duševní nebo tělesné zdraví dítěte nebo žáka
- výchovné a vzdělávací problémy jednotlivců a skupin dětí a žáků
- zařazování a přeřazování dětí a žáků do škol nebo školských zařízení a jiná vzdělávací opatření
- volba vzdělávací cesty žáků a příprava na budoucí povolání
- zajišťování speciálních vzdělávacích potřeb dětí a žáků
- komplikace psychického a sociálního vývoje, resp. poruchy chování jednotlivců a skupin dětí a žáků
- zavádění, udržování a vyhodnocování preventivních programů ve školách školských zařízeních
- optimalizace vzdělávacího procesu a zkvalitňování podmínek vzdělávací práce pedagogů
- zajišťování aktuálních potřeb škol a školských zařízení v oblasti vzdělávání pedagogů ve specifických pedagogicko-psychologických dovednostech

Poradenská služba a odborná pomoc ve všech uvedených problémových oblastech zahrnuje spolupráci s rodinou dítěte nebo žáka.

Změny v organizaci poradenských služeb ve školství

Strategie vývoje poradenského systému vychází z porovnání potřeby služeb s možností ekonomických a lidských zdrojů v regionech.

Transformace organizace poskytování poradenských služeb:

- v souladu s účelem poradenských služeb posiluje poskytování poradenských služeb ve školách a školám
- vytváří pro poskytování poradenských služeb na školách adekvátní prostorové, organizační a personální podmínky
- systémově propojuje poskytování poradenských služeb: ve své poradenské činnosti se školy opírají o síť PPP, SPC, SVP, úřadů práce a dalších sociálních a zdravotních zařízení
- v poradenských službách se efektivně propojuje odbornost poradenských specialistů a působnost pedagogů vyplývající z jejich činnosti a kvalifikace
- zavádí vytváření regionálních strategií poskytování poradenských služeb a na ně navazující optimalizaci
- zavádí systém zpětných vazeb sledujících vývoj a výkon systému poradenství ve školství regionálně i celostátně
- zavádí systém supervizních pracovišť umožňujících účelně využívat vysoce kvalifikovaných pracovníků k šíření inovací, k dalšímu vzdělávání pracovníků a k přezkumu odborných stanovisek a zpráv ze školských poradenských institucí
- vyžaduje od škol a školských zařízení účelné využívání služeb i ostatních školských institucí a občanských sdružení
- umožňuje vícezdrojové financování poradenských služeb ve školství
- řeší poradenství i na VOŠ
- koordinovat činnost státních i nestátních poradenských institucí ve školství
- systémově propojit činnost škol a školských zařízení s činností úřadů práce v oblasti profesního poradenství
- definovat úkoly výchovného poradenství v oblasti prevence i pro soukromé a církevní školy
- upřesnit dokumentaci na poradenských institucích bez rozdílu zřizovatele pro účely kontroly a optimalizování financování a koordinace služeb
- otevřít možnosti vícezdrojového financování služeb poskytovaných státními institucemi
- definovat kategorii dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (v souladu s evropskými právními normami)
- vyjasnit působnost zákona č. 256/1992 Sb. o ochraně osobních údajů v poradenství ve školství
- propojit a koordinovat poradenské služby ve školství se službami péče o děti, mládež a rodinu zdravotnického a sociálního resortu

Historie právních postojů k homosexualitě v českých zemích

MUDr. Ivo Procházka, JUDr. Helmut Graupner

První normy odrážejí postoj společnosti k sociálním jevům, ale zároveň je zpětně pomáhají vytvářet. Souhlasné homosexuální chování mezi dospělými je v současnosti ve stře-doevropských podmínkách běžně právně tolerováno, přesto postoje veřejnosti k homosexualitě nejsou vždy liberální a homosexuální ženy a muži bývají diskriminováni.

Přestože nedemokratické společenské systémy ve východní Evropě projevovaly malou toleranci k homosexualitě a homosexuálnímu chování, s výjimkou bývalého Sovětského svazu a Rumunska se však jejich společenská kontrola jevu neopírala o represivní právní systém (Brzek, Hubálek 1988).

V předkládaném shrnutí autoři sledovali, jak se měnily právní normy posuzující homosexuální chování v uplynulých desetiletích a konstatují, že změny právních postojů k homosexualitě a odrážejí širší společenské trendy.

V předkřesťanských dobách se objevují zmínky o údajně široké akceptaci homosexuálního chování u keltských válečníků (Spencer 1995). Jejich hodnověrnost snižuje to, že pocházejí od jejich nepřátel, Římanů, kteří homosexualitu nikdy neakceptovali jako běžnou.

V rané křesťanských dobách spadalo hodnocení homosexuálních vztahů, podobně jako jiných odchylek od křesťanského učení, pod jurisdikci církevních soudů. Tyto soudy podstatně zmírnily starogermináskou (teutonskou) praxi, která pasivní formu homosexuálního styku trestala smrtí. Mezi obvyklé rozsudky církevních soudů raného středověku patřily mírné tresty, které mohlo nahradit pokání. Tato liberálnější praxe byla v té době běžnou i v jiných evropských zemích (Baldwin 1980).

V pozdějším období, od 11. století, byly případy sodomie nebo chlípnosti proti přírodě předávány světským soudům, což znamenalo návrat ke smrtelným trestům pro pachatele "ohavného hříchu". Jako sodomie byla označována nejen homosexualita, ale i zoofilie, později také styk s mrtvolami, ukájení se na sochách a ještě později masturbace. Hexenhammer z roku 1487, neblaze proslulé Kladivo na čarodějnice, prohlásilo sodomii za jeden z hlavních příznaků čarodějnictví. To vedlo k častější perzekuci homosexuálního chování. V této době děti a mladiství nebyli posuzováni jako oběti případného sexuálního jednání, ale jako spolupachatelé a pouze zřídka byli odsuzováni k mírnějším trestům.

První zákoník uplatňovaný v německých zemích byl Constitutio Criminalis Bambergensis z roku 1507. Širšího uplatnění pak dosáhl Constitutio Criminalis Carolina, přijatý Karlem V. v roce 1532, které nadále uplatňovaly trest smrti za homosexuální zoofilní chování, ale odtestňovaly jiné druhy sodomie.

Vzhledem k historickým podmínkám však německé zákony v českých zemích neměly širší platnost. Tam se v té době uplatňovaly nejednotné právní přístupy a zvykové normy v různých regionech či městech. Jako sodomie byly posuzovány sexuální styky se zvířaty, dokonce tak bylo označeno několik případů expozice genitálu na veřejnosti. Homosexuální chování bylo pro rozlišení označováno jako vlášská sodomie (Malý 1979) a běžně bylo trestáno smrtí. Počty projednávaných případů však nejsou známy. Všeobecně platilo, že jakákoli nímomanželská sexuální aktivita mohla být kriminalizována.

Je pravděpodobné, že jako homosexuální chování bylo v této době posuzováno pouze penetrativní chování, tedy anální soulož. Alespoň soudní zápisy pojednávají téměř výlučně o této formě styku. Není však jasné, zda ojedinělost orálního sexu, případně vzájemné masturbace odráží malou četnost těchto forem styku nebo liberálnější postoj společnosti k tomuto chování.

První pokus o zavedení jednotného trestního práva v našich zemích byl zákoník Constitutio Criminalis Josephina z roku 1708. Nicméně první trestní zákon, který se uplatňoval v celé rakouské monarchii a vyšel i v českém jazyce, byl Constitutio Criminalis Theresiana z roku 1768, který pojednával o lidech zločinech. Článek 74, §6 z kapitoly zločinů proti dobrým mrávům a čistotě označuje za smilstvo proti přírodě zoofilní a homosexuální chování, ale také masturbaci. Nejprísnější trest byl za polhavní styk se zvířetem, kterým bylo upálení (pachatele i zvířete, zvíře bylo upáleno i tehdy, pokud pachatel zemřel před vykonáním rozsudku nebo na mučidlech), zatímco homosexuální pachatel byl spálen až po stětí mečem. Za určitých podmínek, jako je nevěstnost, mentální defekt či nedokončený skutek (tedy bez ejakulace) mohl být pachatel odsouzen k dlouhodobému žaláři a tělesným

trestům. Kromě zmíněných deliktů podle tohoto zákona byl dále trestný incest (rovněž pod hrozbou trestu smrti), pohlavní styk s mrtvolou, nepřirozená chlípnost mezi mužem a ženou, nemanželský styk. Pohlavní styk s nekrřesťanem, tedy židem či muslimem, byl přitěžující okolností.

Od roku 1787 již homosexuální chování nebylo trestáno smrtí na základě zákona *Constitutio Criminalis Josephina*, který zavedl Josef II. Tento zákoník rozlišoval kriminální a tzv. politické delikty (přestupky), které neřešily soudy, ale správní orgány. Došlo k odkriminalizování masturbace, nemanželského pohlavního styku, "chlípnosti" proti přírodě mezi mužem a ženou a soulož s nevěstičkou. Homosexuální chování jako přestupek spadalo pod pravomoc správních orgánů a trestem bylo buď vězení či nucené práce do jednoho měsíce a nebo tělesný trest (bičování). Rakousko tak zřejmě bylo první evropskou zemí, která zrušila trest smrti pro homosexuální chování.

Nový trestní zákon byl přijat v roce 1803 a ten znovu převedl pod pravomoc soudů smilstvo proti přírodě (§ 113 CC), přestože chyběla přesná definice deliktu. To umožnilo rozšířit trestnost i na jiné sexuální delikty včetně masturbace. Tento zákon však dekriminalizoval prostiutci. Až cisářský dekret z roku 1824 upřesnil, že za smilstvo proti přírodě lze považovat homosexuální a zoofilní chování. Trestem byl přísný žalář od šesti měsíců do jednoho roku.

Nový trestní zákon *Allgemeine Bundesgesetz*, byl zaveden v roce 1852 a byl v českých zemích uplatňován s menšími obměnami až do roku 1950, v Rakousku až do roku 1975. Čtrnáctá kapitola o násilném smilstvu, znásilnění a jiném závažném smilstvu obsahovala §129 ABG, který hodnotil homosexuální a zoofilní chování jako smilstvo proti přirozenosti. Za tento delikt stanovoval trest vězení od jednoho do pěti let, za závažných okolností až deset let v případě zranění až dvacet let. Bylo definováno, že nejen soulož, ale také vzájemná masturbace mezi osobami stejného pohlaví naplňuje spáchání činu. Pachatelem byla i osoba, která jen pasivně strpěla takové chování na svém těle (Poláček 1947).

První zmínku o trestnosti homosexuality na Slovensku, resp. Uhersku nacházíme v *Iurisprudencia Criminalis* z roku 1751, článek 74, který za anální soulož mezi oběma muži stanovuje trest smrti. Jiné formy homosexuálního chování včetně lesbických aktivit zákon nezmiňuje. *Kodex Theresianus Criminalis* a CC *Josephina* byly uplatňovány také ve východních územích habsburské monarchie. Uherské trestní právo z roku 1843 zahrnovalo homosexuální a zoofilní chování pod §229 a trestalo homosexuální styk vězením až na tři roky. Od roku 1852 byl v uherských zemích po devět let v platnosti všeobecný říšský zákon *Allgemeine Bundesgesetz*. Po dosažení uherské autonomie byl obnoven původní zákon z roku 1843. Poslední novela uherského trestního zákona z roku 1878 snížila trestnost homosexuálního chování maximálně na jeden rok vězení podle § 241 a až na pět let v případě užití polručky či násilí (Hudec 1926). To znamená, že ve východních oblastech monarchie a později na Slovensku byly právní postoje k homosexualitě mírnější než v Čechách.

Počátkem dvacátého století se začala k homosexuálnímu chování vyjadřovat lékařská věda. Doporučovalo se při projednávání trestných činů rozlišovat mezi konstituční a získanou homosexualitou (Bondy 1926). Konstituční sexuální orientace byla považována za duševní poruchu a bylo doporučováno léčení s mírnějším trestem. Všeobecný medicínský názor v té době považoval frekvenci tzv. konstituční homosexuality za méně častou.

Nezávislé Československo přijalo trestní zákon s malými změnami z původní rakousko-uherské monarchie. Přestože existovala snaha o sjednocení českého a slovenského trestního práva, drobné rozdíly přetrvávaly až do vydání československého Trestního zákona v roce 1950 (Bianchi 1973). Přezívající rozdíly v právních postojích k homosexualitě lze vysvětlit v nejednotných názorech expertů na smysl kriminalizace homosexuálního chování ve dvacátých letech tohoto století. Přesto Čefovský (1926) kritizoval, že v roce 1924 bylo jen v Praze soudně projednáváno 20 případů obvinění podle §129 trestního zákona. Pravidlem

již bylo lékařské, tedy soudně znalecké vyšetření obviněných a pokud byla diagnostikována konstituční homosexualita, byla diagnóza považována za polehčující okolnost, ale obvykle bylo soudem nařízeno i povinné léčení.

Během druhé světové války česká justice více a více ztrácela svou relativní autonomii. Od roku 1941 "morální delikty" včetně homosexuality byly hodnoceny podle německých nacistických zákonů. To znamená, že obvinění byli posláni do koncentračních táborů, nicméně počty takto obviněných či zneužitých nejsou známy. Platnost německého trestního zákona byla zastavena dekretem prezidenta Beneše z května 1945.

Jednotný československý Trestní zákon přijalo Národní shromáždění jako Zákon 96/1950 Sb. Homosexuální chování bylo nadále posuzováno jako trestné podle kapitoly VII, činy proti lidské důstojnosti, §241. Soud mohl uložit trest do jednoho roku vězení, od jednoho roku do pěti let, když partner byl mladší než osmnáct let nebo obviněný za sex poskytl úplatu. Kdo nabízel pohlavní styk za úplatu mohl být odsouzen od šesti měsíců do tří let odnětí svobody.

Nový trestní zákoník z roku 1961 (Zákon 140/1961 Sb.) zrušil trestnost souhlasného homosexuálního chování mezi dospělými osobami staršími osmnácti let. Přetrvávala trestnost homosexuálního chování, pokud partner byl mladší než 18 let, protože přetrvávala nejistota odborníků z následků při případném svedení mladistvého (Freund 1962). Dále trvala trestnost, pokud se jednalo o zneužití závislosti, o pohlavní styk za úplatu a styk budící veřejné pohoršení podle §244 tr. z. a zákon ukládal trest od jednoho do pěti let odnětí svobody s možností podmíněného odložení.

Poslední právní změna ve vztahu k homosexuálnímu chování se uskutečnila v roce 1990 (Zákon 175/1990 Sb.). Homosexualita byla zrovnoprávněna heterosexuální. Paragraf 244 byl zrušen a zákonem tolerována věková hranice pro homo- i heterosexuální pohlavní styk je patnáct let. Homosexuální prostituce není regulována zákonem odlišně od heterosexuální, trestné je tedy kuplířství podle §204 trestního zákona. Podobně náš zákon nerozlišuje sexuální orientaci při posuzování deliktu ohrožování mravnosti podle §205 tr. z. Trvá ochrana mladistvých před ohrožováním jejich mravní výchovy podle §217 a před zneužitím závislosti podle §243 tr. z., bez ohledu na sexuální orientaci a chování.

Právní postoje k homosexualitě v evropském kontextu prošly několika liberalizačními obdobími, po nichž následovala zesílená represe.

Prvním obdobím liberalismu je rané křesťanství a středověk, po němž následovalo represivní období související s upevněním světské moci církve. Další liberální období je přelom 18. a 19. století, rozvoj humanistických směrů, které vyvrcholilo francouzskou revolucí. Francie byla první zemí, která za císaře Napoleona I. dekriminalizovala souhlasné homosexuální chování dospělých osob. Ještě dříve však tehdejší Rakousko zrušilo trest smrti za homosexuální chování.

Další liberalizace se objevila počátkem 20. století. Byla spjata s medicínským hodnocením sexuality. Významnou roli sehráli sexuologové Magnus Hirschfeld a Havelock Ellis. Ve dvacátých letech došlo ke zrušení úplné trestnosti homosexuality v Německu, Rusku a o tomto návrhu probíhala diskuse i u nás. V Polsku došlo v roce 1932 k dekriminalizaci homosexuality a ke sjednocení zákonem povolené hranice pro pohlavní styk homosexuální i heterosexuální. Nástup represivních a militantních režimů, nacismu a stalinismu vedl k opětovnému zosílení právního posuzování homosexuálního chování, v některých zemích byla obnovena jeho trestnost (Hauer 1986).

Československo pak bylo jednou z prvních zemí, která dekriminalizovala souhlasné homosexuální chování mezi dospělými jedinci ve čtvrté liberalizační vlně, již počátkem šedesátých let. Teprve později došlo k obdobným změnám v posuzování homosexuality v Německu, Rakousku, Anglii. V současné době ze střeoevropských právních systémů Česká republika, Slovensko, Švýcarsko, Slovinsko, Polsko, od roku 1995 Německo, nerozli-

šují homosexuální a heterosexuální chování. Rozdílná je zákonem povolená nejnižší věková hranice pro homosexuální a heterosexuální pohlavní styk v Rakousku a Maďarsku.

Dokončení reformy trestního práva neznamená naprosté zrovnoprávnění a odstranění diskriminace homosexuálních žen a mužů. Nejzávažnějšími požadavky, které gay a lesbická hnutí prosazují, je uznání registrovaného partnerství a přijetí antidiskriminačních právních norem, poskytujících ochranu před znevýhodňováním podle sexuální orientace (Stehlíková 1995, Bruns, Beck 1991).

Literatura:

- Bianchi L. (1973): Dějiny státu a práva 2. SAV Bratislava.
- Bondy H. (1926): K trestnosti homosexuality. Druhý sjezd čsl. právníků 1925 (II.-sekcce), Brno, otázka 3b, práce 1.)
- Boswell J. (1980): Christianity, social tolerance and homosexuality. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Bruns M., Beck V. (1991): Die Ehe für Lesben und Schwule aus rechtspolitischer Sicht. Zeitschr. für Sexualforsch. 4, 3, 192-204.
- Brzek A., Hubálek S. (1988): Homosexuals in Eastern Europe: Mental health and psychotherapy issues. J. Homosexuality 15, 1/2, 153-162.
- Constitutio criminalis Theresianis (1768).
- Čefovský F. (1926): K otázce trestnosti homosexuality. Druhý sjezd čsl. právníků 1925 (II.-IV. sekcce), Brno, otázka 3 b., práce 2.
- Freund K. (1962): Homosexualita u muže. SZdN Praha.
- Hauer, G., Krickler, K., Matek, Schmutzer D. (1986): Rosa Liebe unterm roten Stern. HOSI Wien, Christiane Gemballa Verlag.
- Hudec V. (1926): Trestnost homosexuality. Druhý sjezd čsl. právníků 1925 (II.-IV. sekcce), Brno, otázka 3b, práce 3.
- Malý K. (1979): Trestní právo v Čechách v 15.-16. století. UK Praha
- Poláček, F., Dušek J., Holubec L., Lelek L., Přichystal V. (1947): Československé trestní zákony platné v zemích české a moravskoslezské. PKN Linhart. Praha.
- Spencer C. (1995): Homosexuality: A History. Fourth Estate London.
- Stehlíková D., Procházková I., Hronová J. (1995): AIDS, homosexualita a společnost. ORBIS Praha.
- Zákon 140/1961 Sb.
- Zákon 175/1990 Sb.

Seminář "rodina 1998"

Mgr. Jaroslav Prouza

Po několika měsících příprav a na základě velkého předběžného zájmu se ve spolupráci s MPSV, Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu, Ústavem státu a práva, Střediskem náhradní rodinné péče, Fondem ohrožených dětí, Linky bezpečí a dvou vysokých škol (Vysoké školy pedagogické v Hradci Králové, Pedagogické fakulty UK) za pomoci PaedDr. Kubrichtové a její společnosti KALOKAGATHIE s.r.o. podařilo uskutečnit ve dnech 10. 6. 1998 - 12. 6. 1998 velmi náročný program. Seminář byl určen pracovníkům referátu sociálních věcí okresních úřadů, městských úřadů, sociálním kurátorkám a kurátorům.

Byl zároveň společným programem Institutu pro místní správu, Společnosti pro plánování rodiny a sexuální výchovu a KALOKAGATHIE s.r.o. Obsahově byl velmi různorodý (Zákon o rodině - novela, vývoj populace v ČR, lidská sexualita a trestní právo, sexuální dimenze rodiny, ohrožené děti a náhradní rodinná péče, výchova dětí, činnost Linky

bezpečí, problematika mužů v partnerství a v rodině, problematiky armády a rodiny, partnerství a rodina a AIDS. Závěrem zazněla problematika vývojových trendů rodiny, problematika dětství a mládí v postindustriální době a možnosti prevence sociálního selhávání.

Program byl časově i lektorsky náročný a bylo využito i různých variant učeben, ale hlavně různých aktivizačních didaktických metod.

Přítomno bylo 60 účastníků a pracovali metodou semináře, řešili modelové situace a řešení vyhodnocovali (výběr vhodné adoptivní matky, příjem telefonátu na krizovou linku, otec v rodině). Dále byly použity psychologické hry a řešení anket, často probíhaly diskuse. I v pokročilém čase probíhala po oba večery (později) po skončení programů videotéka z nabídky výukových filmů, které používá PaedDr. Kubrichtová.

Řada účastníků se přiznala, že se sice pohybují v oblasti sociální pomoci, ale poprvé se na tomto setkání s HIV pozitivním člověkem až zde. Stalo se tak při setkání s předsedou České společnosti AIDS pomoc, Václavem Strouhalem. Setkání v kruhu při diskusi nad každodenními problémy sociální výpomoci HIV pozitivním a nemocným AIDS i rozhovory o běžném životě ukázalo, že vnitřní řada z nás nemá vztah k těmto lidem vyřešený. "Oni" se zase potřebují orientovat v systému veřejné správy.

Většina lektorů připravila své vystoupení i v písemné podobě nebo připravila ještě další písemné materiály. Skriptum "Rodina, riziková mládež a možnosti prevence sociálního selhávání" (Doc. PhDr. Oldřich Matoušek – UK Praha) a text "Novela Zákona o rodině" (JUDr. Věra Novotná – MPSV) vznikly speciálně pro toto setkání. Pozitivní bylo získání řady námětů pro další pokračování. Také přednášející clutější dále spolupracovat.

Na závěr semináře se v anonymním dotazníku účastníci vyjádřili k programu.

Velký úspěch měla přednáška "Populační vývoj – Doc. MUDr. Uzel, CSc." a "Sexuální dimenze rodiny – PaedDr., PhDr. Janiš, "Systém činnosti Linky bezpečí – PhDr. Halfarová", "Zdravý životní styl – PaedDr. Kubrichtová" a "Historie a budoucnost rodiny – Doc. PhDr. Matoušek".

V odborném podání kromě jmenovaných zaujali JUDr. Mitlöhner, CSc., PhDr. Bakalář.

Způsobem podání témat zaujali: Doc. MUDr. Uzel, PhDr. Janiš, PhDr. Halfarová a PaedDr. Kubrichtová.

Jisté existuje i řada dalších osobností, které jsme tentokrát neoslavili. Jména některých uvedli účastníci v závěrečném dotazníku.

Jako další možná témata byla uváděna: Výchova v rodině, dospívající děti, vztahové problémy, manželství a rodinné poradenství, postižené dítě v rodině, riziková mládež, práce s ohroženými jedinci. Z právní oblasti: Novela Zákona o rodině, trestní zákon a trestní řád při aplikaci na mládež, vystoupení zástupců soudů, opatrovníckého a civilního senátu za účelem upřesnění popř. sjednocení výkladů novel. Do budoucna též Zákon o sociálně právní ochraně. Velký zájem je o různé pojetí psychoterapie, dále o problematiku sekt. Velkou četnost měla prosba zařadit rómskou problematiku. Struktura a výchova dětí ve vých. ústavech a jejich spolupráce s ost. orgány a organizacemi, spolupráce s Okl. a s poradnou. Činnost různých center (K-centrum) a podobných sdružení a nízkoprahových zařízení, zkušenosti a spolupráce s poradci na školách, formy spolupráce se školou. Přání se týkalo také představení stud. oborů v oblasti sociální (např. Dr. Šíková – obor soc. pracovník). Činnost AT poraden ve vztahu k mládeži.

Větší časový prostor by byl ještě potřebný pro seznámení s Linkou bezpečí, Zákon o rodině, pro JUDr. Mitlöhnera, CSc. a PaedDr. Janíše i tematiku armáda a rodina i problematiku AIDS.

Seminář s tímto hodnocením má smysl připravit i v roce 1999.

Terénní práce je postavena na kontaktu s homoprostituty, v pravidelném obcházení veřejně přístupných míst a klubů podle zpráv mé klientely, s kterou se pravidelně scházím nejen na známých místech jejich výskytu.

Věkový průměr mé klientely byl v r. 1997 17–19 let. Je to varovný signál ve srovnání s minulým rokem, kdy věkový průměr byl 17–22 let.

Nejčastěji se setkávám s problematikou homoprostitutů (dále jen "kluci").

1. Hlavní důvod proč kluci končí na ulici je v rodině:

- a) rozvod rodičů (hlavní příčina až v 35 %)
- b) sexuální zneužívání v dětství (až 40 %)
- c) jeden nebo dva rodiče alkoholici (5 %)
- d) nenávisť k jednomu nebo obou rodičům (10 %)
- e) rodiče se vzdají dítěte, vyrůstá v dětském domově, výchovném ústavu, apod. (10 %)

Když nefunguje rodina, děti pak hledají útočiště jinde. Já jim nabrazuji tátu i mámu, toho, kdo jim nejvíc chybí. Někdy bývám prvním člověkem, který se o ně zajímá, který si s nimi popovídá. Poslouchá je, rozumí jim, třeba si s nimi i popláče. Kluci říkají: "László, tohle jsem nemohl nikdy nikomu říct, ani tátovi ani mamince."

Myslím si, že to o něčem svědčí. Pak jsou další problémy např. sexuálně zneužívané děti přímo rodiči. Konkrétní případ z ulice – můj klient měl 10 let, když ho vlastní otec začal sexuálně zneužívat a ke kterému se postupně připojili jeho dva starší bratři a toto zneužívání trvalo až do jeho 16ti let, kdy ho vyhodili na chodník s tím, že je jiný jako oni. Řekli mu "Vypadni!" a ocitnul se tam, kde dnes je a tak se stal mým klientem. A vzniká otázka, kdo je vlastně zodpovědný za to jak tento mladý člověk žije? Tato skutečnost pronásleduje moji klientelu a výrazně ovlivňuje jejich sexuální chování až do konce života.

2. Problém bydlení

Téměř 80 % kluků nemá, kde bydlet. Bydlí v prostorách hlavního nádraží nebo přespi u svého zákazníka. Příčinou bývá útek z domova, ztráta bydlení nebo prostě útek sám před sebou.

3. Finanční problémy

Tento rok výrazně přibýlo kluků, kteří řeší své problémy užíváním drog. Nedostatek peněz je spojen se závislostí na drogách a hazardním hráním na automatech.

4. Ztráta dokladů

Ztráta dokladů výrazně komplikuje klukům život (nemožnost získat zaměstnání nebo lékařské ošetření).

Snažím se vést je k tomu, by si nové doklady zařídili, případně je na úřad i doprovodím.

5. Alkohol, drogy, gambling – příčinou je především útek z reality.

Cílem mé práce je společně s klukama hledat nové životní hodnoty. Chodím s nimi do kostela, do divadla, do ZOO, do kina, atd. Lidé nechápou podobné aktivity ani moji snahu a často se i smějí ("S prostitutama do ZOO!?"). Nabrazuji jim to, co jim nedala rodina, mnohým z nich nikdy nikdo nekoupil např. zmrzlinu, nikdo je nikdy nezval do divadla.

V mém zájmu o ně pak mohou nalézt zájem o sebe sama.

Práce s komunitou

V současné době se připravuje zázemí pro "Projekt Šance", kde se má realizovat práce s komunitou v kulturně osvětovém poradenském centru pro HIV/AIDS a ostatní pohlavně přenosné nemoci.

Preventivní práce

Zaměřuji se na snižování zdravotních rizik, která souvisí se způsobem života kluků. Chodím mezi ně a rozdávám jim materiály obsahující potřebné rady, informace a kontakty, a také zesílené prezervativy a lubrikační gely. Zároveň zabezpečuji a osolně doprovázím své klienty na potřebná kožní, venerologická, psychiatrická, sexuologická a v případě žen i gynekologická vyšetření.

Provádím slinné testy přímo v terénu a v klubech (za r. 1997 jsem provedl 439 odběrů, z toho bylo 5 osob HIV+).

Moje nabídka se ale netýká pouze minimalizace zdravotních rizik. Jsem pro ně důvěrníkem, poradcem, popř. řeším jejich osobní problémy. Jsem také průvodcem a pomocníkem při hledání jiného způsobu života. Kontaktuji je na krizová centra, kontaktní centra, na levné ubytování v Praze, charitativní organizace, Naděje. Případně pro ně hledám vhodná pracovní místa.

V r. 1997 ze 100 kluků se 20 % vrátilo zpět do běžného života (tzn. k rodině, do práce, ...).

To mě nejvíce těší a doufám, že i všechny, kteří se o mou práci zajímají.

Priority sexuální výchovy z pohledu klinické praxe

Mgr. F. Šmehlík, MUDr. P. Koliba, CSc.

Sexuální výchova, jak asociuje název, by měla vychovávat. Jenže *kdo, koho, jak a proč* chce vychovávat v oblasti nejjintimnější – sexu? Na tuto stěžejní otázku odpovídají zcela rozdílně zastánci různých **ideových základů**. Pro názornost jsem je zkoncentroval do tří základních.

1. "Mravní hodnoty versus sexualita"

Dle prvního názoru na problematiku je sexualita člověka jev, který je ve většině aspektů nebezpečný pro stěžejní **morální hodnoty společnosti**, a proto je nutné sexualitu usměrňovat, ohraničovat, potlačovat, umravňovat. Podle tohoto pohledu existuje sexualita zdravá – tj. heterosexuální, manželská, vedoucí k početí dítěte, zachovávající tradiční způsoby apod., a *sexualita nezdravá* – tj. vše ostatní. **Cílem sexuální výchovy by tedy mělo být utváření žádoucích postojů k sexualitě ve smyslu výše zmíněné zdravé a morální sexuality.** Dle této koncepce by sexuální výchova měla být **praktikovaná celou společností** (tj. prostřednictvím stran(y) a vlád(y), kultury, školství, zdravotnictví, policie, soudů, zájmových organizací...), především však významnými **autoritami** střežícími zásadní hodnoty – tzn. rodinou, uvědomělým učitelem, knězem... Koncepce musí být **jednotná, ústředně zpracovaná, závazná**. Sexuální výchova by se v dětství měla zaměřit na pevné vybudování asexuálních hodnot a postojů, díky kterým bude mladý člověk později schopen svou sexualitu co nejlépe regulovat, dítě by se mělo dle těchto názorů střežit před předčasnou erotizací, tzn. před hovory o sexuální realitě, k tomu je vhodná doba až při prvních projevech probouzející se sexuality. I v této době je však nutné **střežit dítě pokušení** (hovory o sexu, filmy, popularizace *pochybných sexuologických spolků*, kontakt se zkaženými vrstevníky), které nabourává pevně a dlouho budovanou sexuální sebedisciplínu.

Úspěch takto koncipované sexuální výchovy se měří množstvím mladých lidí, kteří se budou výše zmíněným řídit, nebezpečný nárůst příslušníků opačného tábora je signálem pro zesílení výchovných praktik, represi.

2. "Boj informacemi"

Druhý, dnes pravděpodobně nejrozšířenější, názor na sexuální výchovu vychází z faktu, že sexualita v sobě zahrnuje množství **nebezpečí** (sex. přenosné nemoci, nechtěné těhotenství, předčasný začátek sex. života, promiskuita apod.), kterým může čelit pouze **člověk veskrze informovaný**. Informovaný o jednotlivých nemocích, jejich průběhu, vhodnosti začátku sex. života, statistických datech, průběhu vývoje plodu, výrobním postupu kondomů, chemickém přístupu proti nebezpečím bojovat, by měla zčásti rodina, především však dostatkem **informací vybavený odborník – učitel sex. výchovy**. Úspěch takové sexuální výchovy se měří množstvím informací, které děti nashromáždily.

3. "Vše na rodině"

Třetí možnou ideovou základnou pro sexuální výchovu je názor, že sexualita je jev navýsost **intimní**, proto hovory o ní, informace a besedy **nepatří na veřejnost**, do škol, televize, časopisů. Veškerá sexuální výchova se má odehrávat v intimním prostředí rodiny, cíle jsou dány její hodnotovou orientací. Samozřejmě, že výše zmíněné rozdělení je schématické a zjednodušující, ukazuje však na tři zdroje **jednostranného nebo extrémního chápání** sexuální výchovy.

V **prvním případě** je sexuální výchova **"ideologickou zbraní"** prosazující pojetí sexuality **přístupné pouze omezenému množství populace**, ostatní jsou vůči tomuto způsobu, většinou sklouzávajícímu k **moralizování**, zcela imunní a nedostává se jim tak žádoucí péče. Jako příklad takového přístupu k sexuální výchově lze uvést **výhradní propagaci** a výchovu k tzv. *přirozeným metodám antikoncepce*. Těžko zapomenou na slova jedné gynekoložky nadšeně propagující tento způsob antikoncepce spojený se specifickým životním sexuálním stylem, která mi odpověděla, že by jej doporučila jako **jediný** antikoncepční prostředek i mladé dívce, která vede velmi **"rizikový sexuální život"**.

Druhý přístup k sexuální výchově většinou **správně nachází problémy**, na které je potřeba se zaměřit, **přeceňováním vlivu informací** na jejich nápravu se však **míjí účinkem**. Do určité míry mají samozřejmě informace nezastupitelnou roli pro zdravý sexuální život (především ve snaze o snížení rizik sexuality), považovat je však za prioritní a jediný prostředek sexuální výchovy je **nevhodný a nefunkční redukcionismus**. Informace jsou o vědomostech, rozumu, sexualita o *jedinečnosti individuálního prožívání*, tyto dva světy jsou tak rozdílné, jak **odlišné je vědět vše o neurofyzilogických aspektech orgasmu a orgasmus prožít**. Informace o sexualitě jsou pouze **jedním z předpokladů** zdravé sexuality, je to jako znalost abecedy, díky které můžeme napsat *nechtutný udavačský dopis, báseň, nebo za celý život vůbec nic...*

Ani **třetí přístup** k sexuální výchově, tedy **ponechat vše na rodině**, není ve světě současnosti příliš vhodný. I děti, jejichž rodiče vycházejí ve své sexuální výchově z východisek zcela neodpovídajících dnešní realitě, nebo přes upřímnou snahu uvi *"jak na to"*, mají právo nebyť vydány napospas svému tápání *"pokus-omyl"*.

Všechny tři zmíněné přístupy k sexuální výchově mají jeden **společný jmenovatel** – vycházejí z představy, že na jedné straně stojí děti a mládí lidí, kteří jsou v sexualitě buď *"tabula rasa"*, nebo jejich postoje, sklony, vědomosti, potřeby apod. jsou veskrze špatné a nebezpečné. Na druhé straně potom stojí tak chytří, zkušení a zralí dospělí, kteří vynyslí, nejlépe podrobný, jednotný a efektivní systém sexuálních výchovy, díky kterému se děti a mládež dají *"sexuálně vychovávat"* ve směru *"priorit té které koncepce"*. Tedy: *"Dobrý den, milé nezkušené děti, poslouchejte hezky, jak to v tom tajemném světě sexuality chodí a nezapomenejte si dělat podrobné poznámky, ať to při zkoušení všechno pěkně víte"*. Hovořím s mladými lidmi, kteří

absolvovali hodiny tohoto typu a obávám se, že by za jejich kritické názory na styl a obsah výuky *jedničku u zkoušení nedostali*. Pouhá slova přednášená od katedry, byť bezchybně zestylizovaná dle nejlepších příruček *"koncepte"*, se v ideálním případě odrážejí neuvyžita od zadní stěny třídy zpět k tabuli. Slova pronášená *ke třídě* nemohou *"sexuálně vychovávat"*. Pokud je sexuální výchova založená na jednotnosti v postupech a obsahu, předem dané pravdě a směru, asymetrickostí *"přednášející – poslouchající"*, moralizování (i skrytém), pouhých informací, zastrašování, tabuizování..., tak se musí z podstaty věci nujet účinkem. Když pracuji s lidmi, kteří mají dlouhotrvající problém v sexuální oblasti, tak sledávám, že rozhodně netrpí nedostatkem informací. Na jejich **problematické prožívání** však nemají vliv. Úzkostný mladík, paní, s poruchou erekce je *pouhými informacemi* o tom *"jak by to mělo být"* ještě více anxiosován, promiskuitní dívka ví, že *by bylo rozumnější používat kondom*, jenomže jak odnítlou nechráněný styk, *"když to tak kluci chtějí"* a *"jí se to vlastně taky více líbí"*.

Mimo výše zmíněné principy však existuje i jiná cesta, dnes našťastí stále více uplatňovaná. Velmi však zavání příslovím *"lehce se to řekne, těžké dělá"*. Tento přístup k sexuální výchově **vychází z reality**, ze skutečnosti, tak jak ji zažíváme a poznáváme my, děti, kvalitní průzkumy. **Nevychází** tedy z nějakého *ideálního světa*, který bychom si možná přáli, ale kterého stejně žádná generace nedosáhla a ani naše děti nepadnou daleko od stromu. **Cíle** sexuální výchovy **nehledíme v našich přáních** a vizích, ale tam, kde výchova směřuje – u **dětí a mladých lidí**. Je zásadní rozdíl, jestli přistupujeme k mladým lidem s předem daným scénářem *prosadit taktickými klíčkymi určité prvky sexuálního chování*, nebo se snažíme *"pomoci jim uspořádat si sexuální život pro spokojenost jejich i okolí"*. Cíle vycházející od dětí nejsou u každého stejné, **ctíme** však jejich **různorodost**, učme děti by respektovat, nevytvářejme nové sexuální normy, byť *liberální*. Chlapec uprostřed třídy *"bublající sexualitou"* má právo **být přijímán** i s postojem, že mu *"tyto věci vůbec nic neříkají"*.

Slovo má sílu. I v sexuální výchově. Ale když **slovo**, tak **upřímné**, ne vykalkulované z knih. Když **věty**, tak **rozhovor**, ne přednáška. Když **k někomu**, tak **k dítěti**, ne ke třídě.

Když **někdo**, tak **autentický člověk**, ne vybraná učitelka biologie, protože *"někde to přece, paní kolegyňo, dělat musí a biologie má konečnou k 'tím věcem' tak blízko..."*. Autentický člověk, který *"neví všechno líp"* a má kontakt s realitou. Kolega psycholog dělal jeden čas seminář pro učitele (pravděpodobně však veskrze učitelky) připravující se na novou *"aprobaci sexuální výchovy"*. Seminář začal tím, že jim všem, způsobně sedlícím s propiskami a zápisníkem, beze slova pustil pornokazetu středního kalibru. Když kazeta v naprostém tichu rušící pouze postupné padání propisek a dolních čelistí skončila, tak všechny požádal, aby než vstoupí do třídy na hodinu, si vždy vzpomněli na tento zážitek a uvědomili si, že jejich posluchači jej ve většině již opakovaně mají za sebou.

V dalším rozvoji **kvality učitelů** sexuální výchovy vidím vůbec základní **prioritu** a otázku, na které se *"lámou všechny koncepte"*. Cesta vede přes kvalitní praktické workshopy, které pomáhají **rozvíjet osobnosti**. Osobnosti schopné přijít k mladým lidem a **být s nimi**. Osobnost připravenou **naslouchat, sdílet, odpovídat, bude-li tážán, poradit, bude-li o to požádán**. Není to ani v nejnějším tak jednoduché, jak jednoduše to vypadá, výjimečně k takovým dovednostem stačí přirozený talent, většinou je nutná osobní práce na sobě v rámci workshopů. Všeobecně se však vyplatí, aby takových učitelů bylo co nejvíce, aby měli možnost se na tu práci připravit, prostor a čas ji vykonávat. V mé pracovní se stíádají lidé, kteří takového člověka před lety velmi potřebovali....

Kvalitní sexuální výchova *"není o sexu a není o výchově"*. **Prioritou** obsahu sexuální výchovy je **pomoci mladému člověku k akceptaci sebe i druhých, k schopnosti zharmonizovat své potřeby, výchovy k uvědomění si své svobody a odpovědnosti**. Když přistupuji k mladému člověku nebo skupině, tak má *"priorita sexuální výchovy z pohledu klinické praxe"* je *nevít v hlavě předem žádné priority*, kromě jediné – **pomoci druhému maléz si ty vlastní**. Funguje to....

Opět se setkáváme v Pačubicích, je nám o rok víc, strávili jsem ten rok více či méně aktivně, úspěšně, smysluplně. Mě osobně pravidelnost těchto setkání vede k jakémusi bilancování.

Co se nám za poslední roky skutečně podařilo v oblasti výchovy, vzdělání, osvěty? Podařilo se nám něco posunout kvalitativně výš? Domnívám se, že se v oblasti sexuální výchovy daří mnoho dílčích pozitivních kroků, ale naší snahou by měly být změny systémové. Iniciátorem těchto změn musí být, dle mého soudu, odborníci různých disciplín (sexuologové, pediatři, psychologové, demografové, etnologové, pedagogové...), kteří se tímto problémem a otázkami zabývají v rámci své životní praxe. Nečekejme pozitivní změny tzv. "shora" – čekali bychom příliš dlouho.

Probíhá permanentní diskuse na téma obsah, forma, rozsah sexuální výchovy na školách. Je dobré, že tato diskuse probíhá, protože už mnozí upozorňovali na rozpor jako základní vývojový činitel. Je důležité mít na paměti, že veškerá naše snaha zavést tato témata do škol je vlastně jen suplováním normálně fungující rodiny. Ve fungující průměrné rodině tato témata zazní a někdy ani nemusí být projevem verbálně (okoukají se, prožijí se – zvněťní se – interiorizují). Jsem jednoznačně zastáncem názoru, že je lépe, když sexuální výchova probíhá v rodině, ale vzhledem k tomu, že projevy sociální patologie se vytvářejí často v rodinách dysfunkčních, neúplných či jinak problémových, považuji školní výchovu za ideální prostředí pro ovlivnění právě této problematické části populace.

Jaké jsou výhody školního prostředí v oblasti sexuální výchovy?

1. Škola jako jediná instituce působí plošně na celou populaci.
2. Škola může působit dlouhodobě, kontinuálně a interdisciplinárně.
3. Škola dokáže respektovat individuální vývojové zvláštnosti dětí.
4. Škola nejen vzdělává, ale doufejme též vychovává, formuje postoje, vytváří prožitky... Mohla by zásadním způsobem ovlivňovat formování osobnosti.

Přejdeme k samotnému tématu dnešního příspěvku. Jaká je obsahová náplň sexuální výchovy na školách?

Aktuálně existuje několik koncepcí, které většinou zdůrazňují odbornou přípravu autorů. A. Za jakýsi medicínsko – sexuologický přístup můžeme označit například Rabochovu (1988) koncepci, která člení sexuální výchovu do 3 věkových kategorií:

7–10 let, kdy mají být žáci postupně seznámeni s odlišnostmi pohlaví, informováni o průběhu oplodnění, vývoji zárodku, o porodu.

11–13 let, kdy mají být otázky podrobněji probírány, vysvětleny speciální otázky – dvojčata, určení pohlaví, kdy žáci mají být informováni o funkci a stavbě pohlavních orgánů, menstruaci, nočních polucích, homosexualitě, deviacích.

14–16 let, kdy je kladen důraz na morální prvky v sexuální výchově, jsou probírány otázky pohlavních chorob, antikoncepce...

Pondělíčkové – Mašlové (1988) koncepce rozpracovává podrobněji výše jmenovanou a rozpracovává detailněji především vývoj do období prepuberty.

1.

I. stupeň základní školy

1.–4. ročník

- Témata:
1. Rozdíly mezi pohlavími
 2. Komu se rodí dítě
 3. Každý člověk má otce a matku
 4. Nebezpečí od falešných přátel

II. stupeň základní školy

5.–6. ročník

- Témata:
1. Stavba funkce pohlavních orgánů
 2. Menstruace, poluce
 3. Oplození, těhotenství, porod
 4. Některé tělesné a duševní projevy dospívání (patří sem i masturbace)

7.–8. ročník

- Témata:
1. Tělesné a duševní projevy dospělosti
 2. Přátelství
 3. Chování muže a ženy k sobě
 4. Pohlavní pud a důvody pohlavní zdrženlivosti
 5. Antikoncepce
 6. Sexualita a alkohol

Obě koncepce jsou rámcovým vodítkem, tedy pro pedagogy či rodiče jen málo použitelné a navíc výrazně akcentují biologický aspekt sexuality. Mnohem podrobněji se s problematikou vyrovnává Mellan, Brzek (1994) v rámci Grantu MŠ ČR. Jejich východiskem byla *Guidelines for Comprehensive Sexuality Education* (vydavatel Siecus), které autoři upravili s respektem k sociokulturním podmínkám ČR. V šesti okruzích pro I., II. a III. stupeň je obsaženo 36 témat.

- Okruhy:
1. Člověk
 2. Vztahy mezi lidmi
 3. Osobní dovednosti
 4. Sexuální chování
 5. Sex a zdraví
 6. Sex a kultura

Témata:

1. Člověk
 1. Anatomie a fyziologie
 - 1.1. Rozmnožování
 - 1.2. Puberta
 - 1.3. Tělesný vzhled
 - 1.4. Pohlavní příslušnost a zaměření
 - 1.5. Imunitní systém
 2. Vztahy mezi lidmi
 - 2.1. Rodina
 - 2.2. Kamarádství a přátelství
 - 2.3. Lásky
 - 2.4. Chování spolu (známosti)
 - 2.5. Manželství a trvalé soužití
 - 2.6. Rodičovství
 3. Osobní dovednosti
 - 3.1. Morální zásady – hodnotové systémy
 - 3.2. Rozhodování
 - 3.3. Komunikace
 - 3.4. Asertivita
 - 3.5. Vyjednávání
 - 3.6. Hledání pomoci

4. Sexuální chování
 - 4.1. Sexualita v průběhu života
 - 4.2. Onanie, masturbace, ipsace
 - 4.3. Partnerské sexuální chování
 - 4.4. Pohlavní zdrženlivost
 - 4.5. Pohlavní reaktivita
 - 4.6. Sexuální fantazie
 - 4.7. Sexuální dysfunkce
5. Sexuální zdraví
 - 5.1. Antikoncepce
 - 5.2. Umělý potrat
 - 5.3. Pohlavně přenosné choroby – AIDS
 - 5.4. Zneužití dítěte
 - 5.5. Plodnost
6. Společnost a sex
 - 6.1. Sexualita a společnost
 - 6.2. Pohlavní role (gender role)
 - 6.3. Sexualita a zákon
 - 6.4. Sexualita a náboženství
 - 6.5. Předstupy a diskriminace

Autoři předpokládali, že se sexuální výchova stane povinnou součástí vzdělávání na ZŠ a SŠ. Koncepte je velice komplexně pojata a zahrnuje též otázky formování osobnosti, názorovou orientaci, motivaci k zodpovědnému sexuálnímu chování. Výchovný přístup lze mít k příliš direktivnímu a jednostrannému hodnoticímu přístupu, který může být v rozporu s rodinnou výchovou a prostředím. (Hrubá, 1996)

To, jak bylo našimi odborníky naloženo se směrnicemi SIECU, bylo kritizováno na sexuologickém kongresu v Jokohamě. Předsedkyně Sיעu Debra W. Haffner zejména kritizovala restriktivní formulace kapitoly o nekontinentálních sexuálních aktivitách (Zvěřina, 1995).

Obecně lze říci, že uvedené koncepte mají základní slabiny v tom, že předpokládají hlubší znalosti a schopnosti je předávat v řadách pedagogů případně rodičů. Říkají CO učit, ale ne JAK!

B. Druhý zmíněný přístup lze nazvat PEDAGOGICKÝ

Jako příklad může sloužit koncepte Kopřivova (Kopřiva, 1995), vycházející z holistického celostního přístupu ke zdraví. Vychází ze zdůrazňování souvislosti mezi zdravím tělesným, duševním, duchovním a sociálním. Upozorňuje na souvislost mezi zdravím jedince, komunity i Země jako celku. Ve své koncepci zdůrazňuje aspekty způsobů předávání informací. Autor nabízí jako inspiraci 5 oblastí.

- A. Já a moje zdraví
 - Co pro mne znamená být zdravý
 - Co všechno je zdraví
 - Kdo jsem?
 - Já a moje tělo
 - Když dospívám
 - Znám sám sebe?
 - Co mi prospívá a neprospívá
 - Zdraví a nemoc
 - Pozor – drogy?
 - Může mi hrozit nebezpečí?

B. Zdravé mezilidské vztahy

Naše rodina

Mí kamarádi

Jak si získávám a udržuji přátele

Místo, kde žiji, a lidé, s nimiž se stýkám

Život ve dvou

Jak si představuji budoucí rodinu

Co je úkolem ženy?

Umím pomoci, když je třeba?

Umím poskytnout první pomoc?

Při jejich realizaci kladu důraz na skupinovou práci s dětmi, kde probíhá přirozená a spontánní interakce učitel – žák a kde je velice zdůrazňována a stimulována aktivita a tvořivost dětí.

Tato koncepce může mít své slabiny především v neochotě některých pedagogů přistupovat na tyto avantgardní formy výuky a též v jejich tendencích vyhýbat se tzv. "ožehavým tématům" (techniky pohlavního styku, interrupce...)

C. Psychologický přístup (Šulová, 1990) se snaží neopomenout anatomicko – fyziologické základy sexuality, ale zařadit tyto informace do široké problematiky vývoje osobnosti, partnerských vztahů, rodičovství, rodiny.

V následujícím přehledu uvádíme jednotlivá témata:

1. TŘÍDA

1. setkání: Rodina

2. setkání: Rodina ve světě zvířete

3. setkání: Domov, rodina

4. setkání: Rozlišení pohlaví, anatomické rozdíly

2. TŘÍDA

1. setkání: Jak jsem přišel na svět

2. setkání: Funkce a vývoj rodiny

3. setkání: Jedinec a společnost

3. TŘÍDA

1. setkání: Početí, prenatální vývoj a porod

2. setkání: Poruchy vývoje plodu, postižení mezi námi

3. setkání: Řešení modelových situací v rodině

4. setkání: Handicapovaní lidé kolem nás

4. TŘÍDA

1. setkání: Kamarádství a láska

2. setkání: Porod, novorozenecké období

3. setkání: Životní styl

4. setkání: Zásada správné výživy

5. TŘÍDA

1. setkání: Zdravá rodina a společnost

2. setkání: Výchovné styly, rodinné role

3. setkání: Péče o novorozence a kojence v rodině

4. setkání: Hádky, konflikty, rozvoj

6. TŘÍDA

1. setkání: Co podmiňuje volbu partnera

2. setkání: Drogy, alkohol, kouření

3. setkání: Fyziologie dospívání
4. setkání: Jaký jsem, jaký bych chtěl být, jak mě vidí druhí
7. TŘÍDA
 1. setkání: Co podmiňuje volbu partnera
 2. setkání: Extrémně mladá manželství, náhradní rodinná péče
 3. setkání: Probuzené pohlaví, nekoitální aktivity
 4. setkání: Sexuální deviace
8. TŘÍDA
 1. setkání: Antikoncepce
 2. setkání: Pohlavní styk
 3. setkání: Gravidita, porod, první pomoc při porodu
 4. setkání: Interrupce ano či ne
9. TŘÍDA
 1. setkání: Mezigenerační vztahy
 2. setkání: Psychologické aspekty abúzu drog
 3. setkání: Pohlavní choroby, AIDS
 4. setkání: AIDS – psychologické aspekty

Materiál je zaměřen nejen na stručné anotace jednotlivých tematických celků, ale především na formu předávání poznatků, kde je využíváno soc. psych. tréninkových technik, takže je dětem co nejvíce simulována situace v praxi adekvátně k úrovni jejich kognitivních struktur.

V posledních letech se objevují další snahy – příkladně kalokagatie Dr. Kubrichtové, metodické pomůcky pro budoucí učitele inspirované dr. Marádovou a další. Nechala jsem pro zajímavost připravit několik kopií materiálu jak vypadá situace v zahraničí. (Přdat do pléna)

Co však stále naléhavěji postrádám, je větší spolupráce zaangažovaných odborníků a jejich snaha prosadit systémové změny. Je báječná řádka škol s osvěcujícím vedením, která využívá kompetence ředitele a tuto výuku zajišťuje. Některé školy výuku zajišťují vynikajícím způsobem tvořivě s nadšením, některé trpně, alespoň základním způsobem. Jsou však stále školy, které se k tomuto vzdělávání a poznatkům vyhybají – možná úmyslně.

K čemu tedy závěrem svého zamyšlení vyzývám?

1. K vytvoření týmu odborníků z různých vědních disciplín, který by připravil komplexní studijní materiál pro žáky a studenty a paralelně s ním pro lektory této výchovy. Domnívám se, že vzhledem k naší bohaté tradici v oblastech sexuologie, psychologie, pediatrie, demografie, sociologie bude toto otázkou spíše organizační.
2. Zvýšit tlak na odpovědná pracoviště a prosadit sexuální výchovu v širokém slova smyslu mezi povinné či alespoň volitelné vyučovací předměty.
3. V rámci vlastní praxe vytvářet pomůcky pro výuku.
4. Poskytnout studijní osnovy v návaznosti na vytvořený studijní materiál (učebnice a metodiku pro lektory), který by jasně rozlišoval povinná a doplňková témata, v jakém rozsahu je učit, jak starým žákům a v jaké doporučené formě. Především by však osnovy obsahovaly k jednotlivým tématům doporučení, zda je zajišťuje škola z řad odborně připravených pedagogů či zda se školy mohou obrátit na externí odborníky ochotné toto pro ně zajišťovat.
5. Vytvořit sít' odborníků ochotných ve školách přednášet a zajistit trvale systém jejich financování. Jednalo by se o mezikoresorční dohodu (MŠ, MPSV, MZ...).
6. Věnovat péči odborné přípravě pedagogů.
7. Mít větší přehled o kvalitě probíhající výuky na školách.
8. Mít na paměti, že výuka těchto témat vyžaduje skutečné osobnostní předpoklady. Poskytnout proto na školách pedagogům naprostou volnost při volbě tohoto zaměření.

Neopomíjet však ani určité riziko, že tato témata přitahují zájem jedinců, kteří mají vlastní osobnostní problémy a mohou žáky způsobem svého vyučování poškodit.

Ve výřtu bodů bychom mohli pokračovat a probírat detailněji otázky CO, JAK, KOMU, KDO, KDO v rámci sexuální výchovy učít. Doufám však, že budou další pardubická setkání.

Pro tentokrát bych se spokojila tím, že se snad někteří přítomní zamyslí nad bodem 1., což je příprava a realizace interdisciplinárního studijního materiálu.

Použitá literatura:

- Hrubá, D.: Výchovný a vzdělávací efekt dlouhodobé sexuální výchovy na ZŠ, DP, FF, UK, 1996 (Pozn.: vedoucí DP autorka referátu)
- Kopřiva, Z.: Výchova ke zdraví na základní škole. Podpora zdraví 3, 1995.
- Mellan, J., Brzek, A.: Návrh náplně soustavné sexuální výchovy na základních a středních školách. Praha, MŠMT 1994.
- Pondělíčková, J.: Sexuální výchova a chování dnešních mladých dívek. Praha, Socialistická akademie 1988.
- Raboch, J.: Problematika sexuálního zdraví. Praha, Socialistická akademie 1988.
- Raboch, J.: Očima sexuologa. Praha, Avicenum 1988.
- Riegelová, S.: Ať žije láska aneb jak praktikovat bezpečný sex a jiné poznatky ze stáže v nizozemském Utrechtu. In: Plánované rodičovství, SPRSV číslo 4, ročník 2, 1995.
- Schunalfuss, W.: Rozvoj, výsledky a perspektivy sexuální výchovy v Německu. In: Plánované rodičovství, SPRSV číslo 4, ročník 2, 1995.
- Šulová, L., Oliverius, R.: Psychologické problémy rodiny a rodinných vztahů. Praha, FF UK 1988.
- Šulová, L.: Jak učit výchovu k manželství a rodičovství. Praha, Grada 1995.
- Uzel, R.: Sex a erotika v USA. In: Plánované rodičovství, SPRSV, číslo 4, ročník 2, 1995.
- Wyntyczuk, V.: Výchova k manželství a rodičovství v zahraničí. Praha, Socialistická akademie 1988.
- Zvěřina, J.: 12. Světový sexuologický kongres v Jokohamě 12.–16. 9. 1995. In: Plánované rodičovství, SPRSV číslo 4, ročník 2, 1995.

Emocionální a sociální aspekty sexuální výchovy

Doc. PhDr. Vladimír Tábuer, CSc.

1. Úvod

Lidská sexualita v pedagogickém smyslu může být chápána jako vývojový program nebo dokonce jako výchovně vývojový úkol. Člověk se od svého narození učí dávat své tělo, potřeby a pocity do souvislosti s prostředím, ve kterém žije. Zvláště sociální prostředí člověka podněcuje k neustálému vytváření interakcí a ke shromažďování zkušeností, kterých pak využívá jako instrumentů pro celý život. Je to proces sociálního učení na jedné straně a současně na straně druhé i proces záměrného učení pojmutím, postojům, chováním i dovednostem. Vývojový program svého sexuálního chování každý člověk záměrně i nezáměrně podrobuje hodnocení, ve kterém výraznou roli hrají emocionální procesy. Klasicky se člení na procesy libé i nelibé, tedy na procesy přinášející člověku radost, potěšení, uspokojení nebo naopak strádání, smutek a frustrace. Lidská sexualita je v tomto ohledu s hodnocením a emocemi spojena neobvykle těsně, je dokonce koncipována i jako zpětno-vazební seberegulační systém. Intencionální sociální aspekt, výchova, se snaží formovat hodnotící emoční procesy, tak aby regulovaly sexuální chování člověka na pozitivní subjektivní prožitek a současně i na objektivně sociální etický profil.

2. Sociální a emocionální aspekty dávají sexuální výchově více prostoru.

Didaktické plánování sexuální výchovy ve škole musí vycházet z poněkud jiných principů, než plánování běžných naukových předmětů. Od sexuální výchovy ve škole očekáváme nejen tvorbu vědomostí, informací a pojmů, ale především postoje a chování spojené s emocionálním a očekávaným sociálně etickým hodnocením.

Realizace ve výchovném vyučování by pak měla dát věcnou a užitečnou odpověď v rovině tzv. vyučovacích cílů, které lze koncipovat ve čtyřech stupních:

- a) Cíle kognitivní: Vědomosti a informace sloužící jako odpovědi na otázky a problémy v nejširší sféře lidského sexuálního chování.
- b) Afektivní cíle: Ovlivňování postojů k sexualitě (pocity, emoce, vyvolávání pocitů).
- c) Psychomotorické cíle: Chování v rámci současných mravních norem (konkrétní dovednosti a chování).
- d) Sociální cíle: Sexualita a její společenská determinace.

Tuto strukturu cílů můžeme objasnit na následujícím konkrétním příkladu koncepční práce učitele:

Rámcové cíle:	Konkretizace:			
Téma	Vědomosti	Postoj	Hodnoty	Chování
Poznat cestu ke schopnosti lásky	Schopnost lásky zraje pomalu. Na každém stupni je láska krásnější	Pohlavní styk je nejsilnější a intimní výraz lásky	Sexualita stojí ve službách lásky. Je odpovědná, prověřuje, rozhodnutí	S vědomím odpovědu. první hlazení, laskání, líbání
Poznání a průběh pohlav. nemocí	Přenos, ochrana, stádia nemocí	Nejlepší ochrana je odpovědnost, věrnost	Ochrana partnera, zdraví patří k lásce	Vidět kondom, modelov. práce s kond.

V uvedených příkladech můžeme dobře sledovat roli emocí a sociálních aspektů v sexuální výchově.

Role emocí v sexuální výchově se pohybuje ve dvou rovinách:

- a) Emoce jako didaktický aspekt sexuální výchovy.

Učitel volí přátelský a pozitivní přístup k žákovi. Využívá kladného hodnocení, vytváří pozitivní projekce žákovy budoucnosti v oblasti manželství, rodičovství atd. Vyučování má radostnou a přátelskou atmosféru pro naprostou většinu žáků. Žáci učiteli důvěřují, jsou otevření, mají právo na jakýkoliv názor, nejsou kritizováni a odmítáni.

- b) Emoce jako posilující, identifikační a závěrečný efekt sexuální výchovy.

Prožitky lásky, přátelství a vzájemné sympatie posilují to chování, které k lásce, přátelství a sympatiím vedou. Jde o tzv. učení podmíněním. Žák – člověk se např. učí vztahu: něžnost evokuje něžnost. Něžnost je odměnou. Identifikace postoje a chování je vytvářena emocionálním posilujícím prožitkem v případě pozitivního hodnocení nebo naopak negativní emoce evokuje negativní hodnocení (např. drogy).

Role sociálních aspektů má rovněž dva rozměry:

- a) Sociální aspekt jako didaktická strategie

Učitel pracuje s žáky formou skupinového vyučování. Učí je vzájemné interakce na sexuální tematice, učí je vzájemnému respektu, toleranci a komunikaci. Sociální formy výchovy a výuky jako prostředek současně jsou i cílem sexuální výchovy.

Využívání sociálních forem výuky a výchovy je spojeno s individuálním přístupem k žákovi. Kreativita a netradičnost sociálního aspektu v sexuální výchově tvoří z této disciplíny atraktivní předmět výuky a výchovy. Tím je zvýšena i jeho efektivita.

b) Sociální aspekt jako cílová kategorie

Lidská sexualita má charakteristiky sociálního chování. Je řízena sociálními normami, je hodnocena společností v závislosti na stupni rozvoje společnosti. V lidské sexualitě však kromě společenských norem (zákon, mrav atd.) existují ještě normy skupinové, ve kterých individuum svoje sexuální chování realizuje (rodina, parta, náboženská org., atd.). Učitel samozřejmě není schopen žáka naučit všechny normy sexuálního chování podle typů očekávaných skupin a společností. Ve své výchovné práci jej však učí nejen adaptaci na normy, ale také hodnocení těchto norem. Tak se hodnocení stává významným sociálním aspektem sexuální výchovy, ve kterém se žák učí diferencovat užitečné od neužitečného, pozitivní od negativního atd. Kritériem hodnocení jsou mu nejen libé emoční prožitky, ale i naučené postoje a vlastní emocionální soudy.

3. Ukázka koncepce cílů vyučovací hodiny na téma: Ochrana před nežádoucím početím a plánování rodiny

Motivační téma: Musíš riskovat nechtěné dítě?

Cíle výuky:

1. Kognitivní cíl:

- Dobře pochopit, jak dochází k početí a jak se ochránit před nežádoucím početím.
- Poznat prostředky a metody ochrany, účinek a jistota jednotlivých metod. Možná nebezpečí jednotlivých metod.
- Přípravenost pro budoucí životní situace.

2. Afektivní cíl:

- Otevřený vsřícný postoj k jednotlivým prostředkům a metodám ochrany.
- Umět beze studu a pokrytectví hovořit o otázkách antikoncepce.
- Tvorba postoje a pocitu odpovědnosti za druhého.

3. Sociální cíl:

- Chápat problém partnerské z hlediska plánování rodiny a naopak neplánovaného početí.
- Chápat a hodnotit společenské, kulturní a hospodářské otázky plánování rodiny.
- Představa vlastní rodiny a jejího fungování.

4. Cíl v chování:

- Mediální výcvikem (sledování na videu) tvořit představu o chování a dovednostech při aplikaci jednotlivých metod (přiměřeně k věku žáka).
- Naučit žáka využívat dostupných možností (know how), např. automaty, hledání poradenské pomoci po telefonu atd.
- Aplikovat některé metody modelové (navlékání kondomu na dřevěný model) v závislosti na věkové kategorii.

Lze říci, že každý cíl otevírá prostor pro různé alternativní sociální metodické strategie (hraní rolí, diskuse, problémové strategie) a k nim i pozitivně stimuluje emocionální prostředí.

4. Použitá a doporučená literatura:

Dietz, J. J.: Sexualerziehung aber wie? Prögel, München 1984.

Mihoffer, P.: Sexualerziehung von Anfang an. Beltz, Hannover 1995.

Šulcová, L.: Jak učit výchovu k rodičovství. Portál 1995.

Täubner, V.: Metodika sexuální výchovy. Fortuna, Praha 1997.

Weller, K.: Familienplanung und Sexualpädagogik in den neuen Bundesländern. Eine Expertise. Köln 1994.

V letošním roce vydala Světová zdravotnická organizace poměrně obsáhlý informační materiál s názvem "Emergency contraception – a guide for service delivery". Český čtenář si při studiu teprve uvědomí, že pro "emergency contraception", tedy pro všechny antikoncepční metody použité k prevenci nechtěného těhotenství v období několika dnů následujících po nechráněném pohlavním styku, nemáme vlastně dosud k dispozici vžitý a obecně srozumitelný český termín, někdy se označuje jako antikoncepce postkoitální. Před třiceti lety se u nás začalo používat anglického označení "morning after" a ještě štěstí, že se v té době neujal rusismus "sledujícího utr", protože dnešní metody se opravdu netýkají bezprostředního rána po souloži. Dnes běžně používané metody zahrnují většinou období do 72 hodin po nechráněném styku, některé však působí ještě v období do pěti dnů. Spíše vhodným termínem bylo značení "tabletky po", tak se také jmenoval informační leták, který jsme koncem sedmdesátých let vydali v Ostravě a jehož produkce a distribuce v té době narážela na bouřevnatý odpor tehdejší politické i zdravotnické vrchnosti. Různými zkratkami bombardovaní občané si v té době často neuvědomili, že "po" v názvu znamená předložku ve smyslu "po souloži" a vykládali si písmena PO v názvu brožury všelijak – od Požární ochrany až po Pionýrskou organizaci.

Na úvod tohoto mého informativního pojednání o současných možnostech "antikoncepce po" tedy dávám k úvaze možné české označení pro mezinárodně užívaný termín "emergency contraception – EC". V české odborné terminologii je "emergency" ve smyslu adjektiva překládán nejčastěji jako "nouzový" (nouzový východ, nouzová brzda, nouzové přistání, nouzové osvědčení), někdy třeba jako "tísňový" (tísňové volání), nebo velice pěkným českým slovem "záchranný" (záchranný pas, záchranná brzda). Vzhledem k charakteru této antikoncepce, která je sice používána v nouzi či v tísni, jejímž konečným efektem by však měla být záchrana před nežádoucím těhotenstvím, bych se přimlouval za české označení "záchranná antikoncepce" aniž si činím nějaký neústupný nárok na přijetí tohoto termínu, ale spíše vyzývám k odborné diskusi na toto téma.

Jak již bylo řečeno, zahrnují metody záchranné antikoncepce všechny postupy použité v době do několika dnů po nechráněném pohlavním styku, které mají za úkol zabránit nechtěnému těhotenství. Dostupnými metodami záchranné antikoncepce jsou:

1. Vysoké dávky kombinované hormonální antikoncepce obsahující ethinylestradiol a levonorgestrel;
2. Vysoké dávky čisté gestagenních preparátů obsahujících levonorgestrel;
3. Nitroděložní antikoncepční tělísko s obsahem mědi.

Záchránná antikoncepce hraje v současné době podstatnou roli ve všech projektech týkajících se reprodukčního zdraví, zejména v oblasti žádoucího snižování počtu prováděných umělých potratů. Její propagace zejména v rámci sexuální výchovy mladých lidí byla doporučena všemi důležitými dokumenty vycházejícími ze závěru Mezinárodní konference o populaci a rozvoji v Káhře (ICPD).

Počátky moderních metod záchranné antikoncepce můžeme klást již na počátek šedesátých let, mezi první metody patřily vysoké dávky estrogenů. V sedmdesátých letech se pak začala používat kombinovaná metoda, která prakticky přetrvává až do dnešních dnů (tzv. Yuzpeho metoda). V této době začalo také používání samotného levonorgestrelu. První použití zavedení nitroděložního antikoncepčního tělíska jako metody záchranné antikoncepce bylo popsáno v roce 1976. V současné době se začínají používat další velice nadějně metody záchranné antikoncepce založené na podání mifepristonu (RU 486) nebo danazolu.

Kdo potřebuje záchrannou antikoncepci? Tuto antikoncepci potřebuje každá žena odnítající těhotenství v následujících situacích:

- po každém dobrovolně uskutečněném pohlavním styku bez antikoncepční ochrany;
- při nesprávném nebo neúplném použití některé antikoncepční metody:
 - porušení nebo sklouznutí kondomu;
 - chybný výpočet neplodných dnů nebo uskutečnění soulože v plodném období cyklu;
 - vypuzení nitroděložního antikoncepčního tělíska (IUD);
 - chybné použití přerušovaného styku, když se semeno dostane do pochvy nebo na sliznici zevních rodidel;
 - vynechání užívání hormonální antikoncepce po tři dny za sebou;
 - opoždění aplikace injekční antikoncepce;
- když se žena stane obětí násilného sexuálního styku a není antikoncepčně chráněna.

Celosvětové statistiky uvádějí, že nejčastějšími konzumentkami záchranné antikoncepce jsou bezdětné mladé ženy do 25 let věku. Obecně se upozorňuje na nutnost dostatečné informace žen o tomto způsobu antikoncepce, poučení by mělo být začleněno do povinné sexuální výchovy mládeže. Důležitá je také obecná dostupnost metody, která by měla být chápána jako první zdravotnická pomoc. Použití Yuzpeho metody a podání vysokých dávek gestagenu se používá podstatně častěji než zavedení IUD, které vyžaduje vyhavenější pracoviště. První dvě metody se používají do 72 hodin po nechráněném pohlavním styku, zavedení IUD je možno použít do pěti dnů.

Účinnost záchranné antikoncepce není možno počítat stejně jako u antikoncepce klasické, kde se tato účinnost měří těhotenským číslem – počet selhání u 100 žen po dobu jednoho roku užívání. Záchranná antikoncepce je podávána jednorázově vždy pouze v jednom menstruačním cyklu. Její spolehlivost se tedy počítá počtem selhání na 100 jednorázových použití. Počet selhání u Yuzpeho i gestagení metody je 1 – 3 na 100 případů použití, u IUD pak menší než jedno selhání na 100 použití. Obecně je známo, že ne každá žena po nechráněném styku otěhotní. Pokud tedy do spolehlivosti metody započítáme i tento fakt, je hormonální záchranná antikoncepce spolehlivá na 75 % a IUD více než na 98 %.

Pokud se týče způsobu dávkování, je v originální Yuzpeho metodě doporučeno při užití preparátu s vyšším obsahem estrogeneru (50 µg ethinylestradiolu a 250 µg levonorgestrelu) užívání dvou tablet co nejdříve, nejpozději však do 72 hodin po nechráněném pohlavním styku, což by mělo být následováno užitím dalších dvou tablet o 12 hodin později. Při použití preparátu s nižším obsahem hormonů (30 µg ethinylestradiolu a 150 µg levonorgestrelu) užívání čtyř tablet ve stejném režimu a za 12 hodin dalších čtyř tablet.

Užití čistých gestagenních preparátů (levonorgestrel-only) má stejný efekt jako metoda Yuzpeho, má však o něco méně vedlejších účinků. Pokud jsou k dispozici tablety levonorgestrelu o obsahu 750 µg (0,75 mg) účinné látky – např. u nás používaný Postinor, podává se jedna tableta po nechráněném pohlavním styku, nejpozději do 72 hodin a následuje podání další tablety o 12 hodin později. Pokud jsou k dispozici tak zvané minitabule s obsahem 30 µg levonorgestrelu, podává se 25 tablet po souloži, nejpozději do 72 hodin a dalších 25 tablet o 12 hodin později.

Mechanismus účinku záchranné antikoncepce není dosud zcela jasný. Popisované hormonální dávky s největší pravděpodobností mohou zabránit ovulaci, nebo ji oddálit. Záchranná antikoncepce také brání ulnizování vajíčka způsobením alterace děložní sliznice. Přidáním účinkem pak může být ovlivnění transportu spermií a vajíčka. Záchranná antikoncepce v žádném případě nepřerušuje těhotenství, nemůže být tedy považována za abortivní činidlo.

Vedlejší účinky:

- Nausea se vyskytuje asi v 50 % případů použití Yuzpeho metody a ve 20 % případů gestagení metody. V žádném případě netrvá většinou déle než 24 hodin. Užití hormonů

v průběhu jídla nebo před spaním může snížit výskyt této komplikace. Je možno podávat antiemetika, v případě žen s pozitivní anamnézou hormonálně podmiňené nevolnosti preventivně.

- Zvracení se vyskytuje asi ve 20 % použití Yuzpeho metody a v 5 % případů podání gestagenů. V případě, že při zvracení od podání tablety neuplynulo více než 2 hodiny, je nutno dávku zopakovat. V případě velmi silného a opakovaného zvracení je možno tablety aplikovat vaginálně.
- Nepravidelné krvácení. Některé ženy pozorují po podání záchranné antikoncepce špinění. Většina však dostane menstruaci v termínu, nebo o něco později. Pokud se očekávaná menstruace opoždí o více než jeden týden, je nutno provést test na těhotenství.
- Dalšími vedlejšími příznaky může být bolestivé napětí prsou, bolesti hlavy, závratě a únava. Většina těchto potíží netrvá déle než 24 hodin. Je možno použít aspirin nebo analgetika.

Jedinou kontraindikací použití záchranné antikoncepce je těhotenství. Nicméně panuje přesvědčení, že ani vysoké dávky hormonů použité v této antikoncepci nemohou stávajícímu těhotenství ublížit. Opakované použití v jednom menstruačním cyklu se nedoporučuje, tato antikoncepce by měla být chápána pouze jako záchranná brzda. Nicméně není opakované použití možno nijak zakazovat. Výhodnější je však přesvědčit ženu o některé jiné trvalé antikoncepční metodě. Kondom, diafragmu a spermicidy je možno použít bezprostředně, orální antikoncepci, injekce, IUD a implantáty v následujícím menstruačním cyklu.

Zavedení IUD s obsahem mědi do 5 dnů po nechráněném pohlavním styku je u nás zatím méně často používanou metodou záchranné antikoncepce, i když se jedná o metodu nesporně účinnější (viz výše). Mechanismus účinku je částečně antiimplantační, více se však uplatňuje účinek antifertilizační (poruchy transportu spermií a vajíčka). Tato záchranná antikoncepce je indikována zejména v případech, že už uplynulo více než 72 hodin od nechráněného pohlavního styku, nebo když je žena rozhodnuta nadále používat IUD jako antikoncepční metodu.

Kontraindikace jsou stejné jako při běžném používání IUD (těhotenství, pánevní záněty v posledních 3 měsících, STD, hnisavá cervicitis, podezření na zhoubný nádor genitálu, nevysvětlitelné krvácení). V případě zavedení IUD jako záchranné antikoncepce je nutno zejména při kontaktu s neznámým partnerem nebo v případech znásilnění podávat profylakticky antibiotika.

Dobrá organizace poskytování záchranné antikoncepce může vydatnou měrou přispět k dalšímu snižování počtu nechtěných těhotenství a umělých potratů. Důležitá je také kvalitní informace odborné i laické veřejnosti. Překážkou jsou často přetrvávající mylné názory a falešné představy šířené z neznalosti nebo i ze zlé vůle. Podle Světové zdravotnické organizace sem patří především následujících pět nesprávných představ:

1. *Záchranná antikoncepce představuje vlastně určitou formu potratu.* Není tomu tak. Tato antikoncepce účinkuje různými způsoby a účinek závisí na tom, v jaké fázi menstruačního cyklu je použita. V žádném případě nemůže ohrozit uhnízděné oplozené vajíčko a vyvolat potrat.
2. *Záchranná antikoncepce umožňuje nezodpovědné a promiskuitní sexuální chování.* Pro toto tvrzení neexistují žádné objektivní údaje. Naopak představuje záchranná antikoncepce jakýsi informační antikoncepční most, který by měl uživatelům přinést více informací o zodpovědném sexuálním chování, používání trvalých antikoncepčních metod a prevenci sexuálně přenosných nemocí.
3. *Záchranná antikoncepce je nasměřována především na svobodně dospívající jedince a může podkopávat rodičovskou autoritu a společenskou morálku.* K záchranné antikoncepci mají přístup ženy v každém věku a dospívající tak nepředstavují speciální cílovou skupinu.

Nicméně však právě adolescentky se svými malými antikoncepčními zkušenostmi představují z hlediska nechtěného těhotenství skupinu vysoce rizikovou a prevence zde představuje nespornou prioritu ve všech zemích světa. Právě rodiče dospívajících dětí by měli být s možností této metody seznámeni, aby mohli poskytnout svým dětem kvalifikovanou radu v obtížné životní situaci.

4. *Ženy mohou přerušit užívání pravidelné antikoncepční metody, když je záchranná antikoncepce tak snadno dostupná.* Informace poskytovaná veřejnosti by měla obsahovat údaj, že záchranná antikoncepce má být použita jen v nouzové situaci. Spolehlivost záchranné antikoncepce je přece jen o něco nižší než u klasických metod a navíc je nutno počítat s vyšším výskytem vedlejších příznaků (nevolna, zvracení). Opakované použití v průběhu jednoho menstruačního cyklu zatíží ženu vyšší hormonální dávkou a navíc se i ekonomicky prodraží.

5. *Muži mohou být méně ochotní k použití kondomu, když vědí, že jejich partnerky mohou užívat záchrannou antikoncepci.* Kondom je užíván jak z antikoncepčních důvodů, tak i jako prevence sexuálně přenosných nemocí včetně AIDS. Záchranná antikoncepce v žádném případě nezabraňuje šíření těchto nemocí a nesnižuje jejich výskyt. Sexuální výchova by měla zdůrazňovat, že záchranná antikoncepce může být použita v případě poškození nebo sklouznutí kondomu.

Závěrem je možno konstatovat dosud velice nízké využívání možností záchranné antikoncepce v České republice. Přes naše nesporné úspěchy ve snižování počtu provedených umělých přerušení těhotenství jsem přesvědčen o tom, že důsledná sexuální výchova v oblasti záchranné antikoncepce a její propagace mezi odbornou i laickou veřejností nám pomůže dále pokračovat v chvilýhodném úsilí "from abortion to contraception".

Literatura:

Emergency Contraception – a Guide for Service Delivery. World health Organization, 1998, 60 stran.

Rodiče a děti v praxi sexuální výchovy

Mgr. Iveta Vojtová

Můj referát navazuje na loňské informace, které jsem přednesla na zdejší kongresu – "Rodiče v praxi sexuální výchovy".

Letos budu informovat nejen o rodičích, ale i o dětech, které se zúčastňují sexuální výchovy.

Před rokem jsem přednesla referát, kde rodiče patřili mezi neaktivní jedince bez zájmu o sexuální výchovu dětí.

Od té doby jsem uspořádala přednášky pro rodiče s informacemi o obsahu sexuální výchovy i půl roku práci v kroužku sexuální výchovy.

Na naší škole jsem aktivně nabídla vedení kroužku sexuální výchovy. Aby se rodiče mohli rozhodnout, zda dítě do tohoto kroužku přihlásit či nikoliv, uspořádala jsem přednáškové hodiny.

Jak dopadl zájem rodičů? První hodina přednášky byla inzerována prostřednictvím Rady rodičů a třídních schůzek rodičů. Nepřišel ani jeden rodič. Dnes nedokážu zhodnotit, zda byla špatná propagace, či zda šlo o vyslovený nezájem ze strany rodičů.

Druhá přednášková hodina byla inzerována pomocí letáků, rozdaných všem dětem. Účast rodičů byla malá, ale byla. Z asi 300 oslovených rodičů přišli dva. Tyto 2 maminky byly s problematikou obeznámeny a nebylo nutné jim cokoli vysvětlovat.

Třetí hodina pro rodiče byla určena pouze rodičům žáků 5. tříd, protože byl naplánován pro tyto žáky kroužek. Z šedesáti možných účastníků přišli 3. Opět ty maminky, které přehled o dané problematice mají a mě informace pouze konzultovaly se svými představami.

V této atmosféře jsem s napětím očekávala účast dětí na kroužku sexuální výchovy, který jsem po dohodě s ředitelem školy nazvala "Proč žít". Ze šedesáti žáků pátých tříd se přihlásilo dvanácti dětí, z toho pravidelně docházelo 10 dětí. Byla jsem mile překvapena, protože účast v kroužku byla podmíněna písemným souhlasem rodičů.

Vybrala jsem si pátou třídu, protože jsem učitelka 1. stupně ZŠ a mám zájem v oblasti sexuality vzdělávat právě děti z 1. stupně ZŠ. Pátá třída byla ve druhém pololetí školního roku a příští školní rok už z nich měli být žáci 2. stupně. Samy děti chodily a projevovaly zájem o můj kroužek. Chci přitomné upozornit, že zájem samotných dětí o účast v kroužku "Pro žít" byl téměř 100%. Protože zde byl zájem dětí i souhlas rodičů, uvedla jsem kroužek do činnosti.

Průběh jednotlivých schůzek byl pro děti zajímavý, ovšem začínat teprve v 5. třídě sexuální výchovu není příliš výhodné. Při projednávání některých témat jsme museli překonávat škodlivé názory získané od kamarádů, špatné informace z médií a stále se naplně schůzek musely točit okolo zodpovědnosti. V případě fungování kroužku už v 1. třídě by problematika kamarádů a médií z velké části odpadla.

Při jednotlivých hodinách kroužku sexuální výchovy nejvíce zaujaly inscenace problémů (přemlouvání ke škodlivým návykům či riskantnímu chování).

V žádném případě jsem se nesetkala s kritikou rodičů a tak si myslím, že jsem část práce v osvětě sexuální výchovy odvedla.

Letos učím 2. třídu a rodiče v mé třídě jsou maximálně svolní a vstřícní k mým aktivitám v oblasti sexuální výchovy, takže už v loňském roce jsem vždy sexuální výchovu zařazovala do jednotlivých vyučovacích předmětů, letos jsem rozjela kroužky "Pro žít" v kategoriích 1. a 2. třídy, 3. a 4. třídy a 5. třídy. Doposud jsem se nesetkala s žádným problémem.

Viele doporučuji všem přítomným pedagogům angažovat se třeba jen nepatrně v oblasti sexuální výchovy, vyplácí se to. Děti k vám opravdu mají důvěru.

V loňském referátu jsem také hovořila o nezájmu některých pedagogů o oblast sexuální výchovy. Po odeznění referátu a konzultaci s některými zaangażovanými jedinci jsem si uvědomila, že jsem se asi vyjádřila nejednoznačně.

U nás na Ústecku každý pedagog, který má zájem se angažovat v oblasti sexuální výchovy, už tak nepochybně učinil a má spoustu možností, jak v centrálních institucích, tak i místních aktivních organizacích se nadále zdokonalovat.

Stále jsou, bohužel, mezi kolegy-pedagogy i ti, co nepochopili význam sexuální výchovy či odhnují tuto tematiku ze zásady (věk, přesvědčení, dřívější výchova) a těm potom není po chuti ani nabízené vzdělávání v této oblasti, ani prosté informace (byť statistické) z oblasti sexuální výchovy.

Jejich názory samozřejmě respektujeme, ale jejich povolání vyžaduje trochu tolerantnější postoje. Naším úkolem pro budoucí léta by mělo být nenásilné přesvědčování kolegů o významu a nutnosti sexuální výchovy u naší mládeže, vysvětlování rodičům a péče o děti samotné. Opět návod – rodiče chodí na Radu rodičů a třídní schůzky; učitelé mají metodická sdružení; děti vidíte denně.

Doufám, že naše práce bude nadále užitečná a děkuji za pozornost nejen přítomným kolegům, ale i ostatním odborníkům – účastníkům této konference.

Osobnost pedagoga, přednášejícího sexuální výchovu očima studentů, rodičů a jeho kolegů

Mgr. Yveta Vrublová

Při své práci ve škole se setkáváme s rozdílnými a také humornými názory na sexuální výchovu, jak z řad rodičů, kolegů, ale také i studentů. Často jsou tyto názory ovlivněny neznalostí a zkreslenými představami o tom, čemu se vlastně studenti učí. Bohužel představa této výchovy, jako výuky sexuálních praktik, je velmi častá. A jaký je obecný pohled na učitele, přednášejícího sexuální výchovu očima rodičů, studentů a kolegů? To je otázka, ke které mne přivedly různé poznámky z mého okolí. Proto jsem provedla malou sondu týkající se obecných představ o osobnosti učitele přednášejícího sexuální výchovu.

Této sondy se zúčastnilo celkem 160 respondentů, z toho 38 rodičů, 25 pedagogů, 97 studentů.

Jako metodu této asi možné humorné studie jsem vybrala brainstorming, takže probanti odpovídali podle svých momentálních nápadů. Častost stejných odpovědí prezentuje tyto výsledky:

RODIČE	STUDENTI	PEDAGOGOVÉ
střední věk	mladý	střední věk
vysoké odborné znalosti	pohledný	blízký vztah k studentům
blízký studentům	štlbý	dostatečně erudovaný
pohledný	vsřícný	žovítlhý
výřečný	sexuálně aktivní	příjemná vizáž
taktní	kamarádský	libé hlasové zabarvení
nevěříci	moderní	nedirektivní přístup
klidný	dobře oblečený	empatický
schopný rozumně reagovat	s reálnými názory	taktní

Vzhledem k uvedeným představám o osobnosti pedagoga, který by měl tuto výchovu přednášet, jsou zřejmá určitá kritéria, která by měla tato osobnost splňovat. Proto je na nás, učitelích, abychom se nad sebou zamysleli a snažili se, aby tato výchova, díky našemu přístupu a empatii, byla co nejvíce efektivní a opravdu měla vliv na změnu postojů našich studentů.

Zdroje informací o sexualitě u obyvatel ČR

PhDr. Petr Weiss, Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.

Sexuální výchova se stala v posledních letech výrazně politickým tématem v mnoha zemích světa včetně České republiky. Proti ní se ozývají hlasy především z tábora politických konzervativců a náboženských fundamentalistů. Dle L. J. Shorriridge (1996) nebo J. Zvěřiny (1995) jsou hlavními argumenty odpůrců sexuální výchovy tvrzení, že sexuální výchova je neúčinná a je zodpovědná za větší sexuální angažovanost dospívajících nebo za dřívejší zahajování sexuálního života. Podle většiny výzkumů je tomu však právě naopak.

Především výsledky zaměřených studií potvrzují, že sexuální výchova spíše oddaluje věk prvního styku (A. M. Johnson et al., 1994, A. Visser, 1994), vede ke zvýšenému užívání antikoncepce a k dodržování zásad safer sexu (A. Visser, 1994, J. Zvěřina, 1995); k toleranějším sexuálním postojům a ke snížení pocitů viny (R. L. Wanlass et al., 1983). Podle

L. J. Shortridge (1996) země s otevřenou sexuální výchovou jsou současně zeměmi s nejnižším výskytem gravidit dospívajících a s nejnižší potratovostí, státy s ambivalentním nebo nepřátelským postojem k sexuální výchově patří v těchto ukazatelích k nejhorším.

Podle souhrnné zprávy Světové zdravotnické organizace z r. 1993 výsledky 35 studií zaměřených na vlivy sexuální výchovy na sexuální chování prokázaly, že sexuální výchova vede v sexuálních aktivitách mladých lidí k přijetí bezpečnějších sexuálních praktik (10 studií), k odložení zahájení sexuálního života nebo k poklesu celkové sexuální aktivity (6 studií), a současně potvrdily, že přístup k poradenství a ke službám na úseku antikoncepce nevedl k časnější nebo zvýšené sexuální aktivitě dospívajících (2 studie). Zbývajících 17 studií přitom neprokázalo ani vzestup ani pokles sexuální aktivity mladých lidí pod vlivem sexuální výchovy.

Mnohé zaměřené studie sledovaly i hlavní zdroje informací obyvatelstva o sexuálních otázkách (G. B. Spanier, 1977, J. Sneddon a J. Kremer, 1992, E. S. Herold a M. S. Goodwin, 1981), J. Rzepka a A. Czok 1991, M. Kaleta et al., 1993, C. Currieová a J. Toddová, 1990, S. S. Janus a C. L. Janusová, 1993), z našich autorů např. J. Petrová (1993) nebo J. Leonějevičová (1994). V naší studii předkládáme první výsledky mapující hlavní zdroje informací o sexualitě u reprezentativního souboru české populace.

Soubor a metoda

Zjištění hlavních zdrojů informací o sexualitě u populace ČR bylo součástí širšího šetření zaměřeného na charakteristiky sexuálního chování obyvatelstva. Respondenti si při odpovědi na otázku "Informace o sexualitě jste získal/a zejména..." mohli vybrat z několika odpovědí: a) od rodičů, b) ve škole, c) z filmu, rozhlasu, televize, videa, d) z novin a časopisů, e) z knížek, f) od kamarádů a známých, g) nikde. Po základním zjištění převládajících zdrojů informací (respondenti měli možnost více voleb) jsme dále sledovali i rozdíly v tomto ukazateli dle pohlaví a dle věku.

Zkoumaný soubor (N=1719) byl tvořen 862 muži a 857 ženami staršími 15 let a byl reprezentativní pro českou populaci dle údajů z posledního sčítání lidu z r. 1991 z hlediska věkového rozložení, regionu a velikosti místa bydliště, nejvyššího dosaženého vzdělání a ekonomické aktivity. Základní charakteristiky zkoumaného souboru byly uvedeny v předchozích publikovaných studiích (P. Weiss a J. Zvěřina, 1996).

Výzkum provedla v r. 1994 specializovaná demoskopická agentura DEMA pomocí vyškolených tazatelů. Ke sběru dat byl vytvořen anonymní dotazník (zvlášť pro ženy a zvlášť pro muže) obsahující celkem 35 okruhů otázek týkajících se sexuálních zkušeností, znalostí a postojů. Respondenti byli tazateli nejprve instruováni a případné nejasnosti v otázkách jim byly vysvětleny. Dotazník vyplňovali samostatně, v soukromí. V zájmu zachování anonymity pak vyplněné dotazníky zaslali poštou v příložené nadepsané a ohrančené obálce na adresu agentury. Návratnost dotazníků byla 80 %.

Výsledky

Hlavní zdroje informací o sexualitě u českých mužů a žen jsou uvedeny v tab. 1. Z výsledků plyne, že u obou pohlaví převládají jako zdroj informací kamarádi a známí, přičemž rodina a škola jsou – zvlášť u mužů – v tomto ohledu naprosto nedostačující. Při srovnání odpovědí mužů a žen jsou však zde některé výrazné rozdíly. Zatímco film, rozhlas a televize, noviny a časopisy a knihy uvádí jako hlavní zdroj přibližně stejný počet mužů a žen, statisticky významně více českých mužů než žen zde uvedlo jako hlavní zdroj kamarády a známé, nebo uvedli, že nezískali informace nikde. Současně více žen než mužů uvedlo jako zdroj informací rodiče a školu.

Tab. 1: Hlavní zdroje informací o sexualitě u českých mužů (N=862) a žen (N=857) – v procentech

Zdroj	Muži	Ženy	chi kvadrát	hl. význam.
rodina	6,3	11,6	14,13	0,0002
škola	5,7	8,8	5,53	0,02
média	11,7	9,4	2,17	ns
tisk	14,5	13,6	0,21	ns
knihy	26,2	25,7	0,03	ns
kamarádi	45,3	35,3	17,09	0,0001
žádný	5,0	8,3	6,92	0,009

Pozn.: Možnost více výběrů

Statisticky významné rozdíly se pak projevily i při srovnání odpovědí respondentů a respondentek dle věku (tab. 2). Z výsledků jednoznačně plyne, že u mladších věkových kategorií mužů (zvláště ve věku 15 až 17 let) jsou jako hlavní zdroje výrazně více zastoupeni rodiče, škola i média všeho druhu, u mladších žen pak rodiče a média. U mužů přitom s věkem v přímé úměře stoupá význam kamarádů a známých, u obou pohlaví pak i počet respondentů, kteří nezískali informace o sexualitě z žádného uvedeného zdroje.

Tab. 2: Zdroje informací o sexualitě dle věku, v procentech (muži N=862, ženy N=857)

Zdroj	Věk (v letech)					chi kvadrát	hl. význam.
	15-17	18-29	30-45	46-59	60+		
Rodina:							
muži	16	8	6	4	3	16,25	0,006
ženy	26	14	6	10	13	20,54	0,0004
Škola:							
muži	16	5	6	4	4	16,21	0,006
ženy	14	7	9	9	8	2,89	n.s.
Média:							
muži	29	18	12	5	3	51,63	0,0001
ženy	12	15	11	7	4	14,96	0,005
Tisk:							
muži	23	15	17	12	8	12,17	0,03
ženy	25	19	12	14	8	16,54	0,002
Knihy:							
muži	13	27	30	29	20	13,31	0,02
ženy	12	26	28	31	22	9,7	0,05
Kamarádi:							
muži	22	39	44	54	57	35,47	0,0001
ženy	26	35	40	37	32	5,42	n.s.
Žádný:							
muži	0	4	4	6	10	13,93	0,01
ženy	2	4	6	9	17	30,0	0,0001

Diskuse

Z hlediska převažujících zdrojů informací o sexualitě se výsledky české populace příliš neliší od údajů získaných v zahraničních výzkumech. Vrstevníky jako hlavní informační zdroj v této souvislosti zjišťuje E. S. Herold a M. S. Goodwin (1981), F. Shah a M. Zelnick (1981) nebo manželé Janusovi (1993) v USA nebo např. C. Currieová a J. Toddová (1990) ve Skotsku.

K podobným údajům pak došlo ve svých výzkumech u menších vzorků populace jiné české autorky – J. Petrová (1993) např. zjišťuje u svého souboru 898 respondentů starších 15 let přítele jako hlavní zdroj u 39 % mužů a čtvrtiny žen, matku u 36 % žen a otce u 10 % mužů. U souboru 800 respondentů ve věku 15–29 let J. Leontjevičová (1994) uvádí jako hlavní zdroj kamarády u 82 %, u poloviny partnera a u 44 % matku. Z hlediska adekvátní sexuální výchovy jsou přitom vrstevníci – jak se shodují všichni uvedení autoři – samozřejmě nejméně spolehlivým zdrojem informací.

V této souvislosti je pak dle našich výsledků o to nápadnější naprostá insuficience rodiny a školy jako zdroje informací o sexualitě – jako převažující zdroj uvedlo rodinu pouze přibližně devět procent respondentů našeho souboru a školu dokonce jen kolem 7 %. V tomto srovnání jsou však výrazné rozdíly mezi pohlavími – z výsledků je zřejmé, že jak rodina, tak i škola se v poskytování informací více zaměřují na dívky. Otázkou však je, zda se tato sexuální výchova u dívek neomezuje na pouhé poučení o menstruaci.

Současné však lze konstatovat i pozitivní trendy, které jsou zjevné při mezigeneračním srovnání. U nejmladších věkových skupin respondentů nacházíme nárůst významu rodiny (zvláště u žen) a školy (zvláště u mužů) a současně i pokles počtu respondentů nepoučených nebo uvádějících vrstevníky jako svůj hlavní zdroj sexuálních informací. Dalším zajímavým zjištěním je i zřetelný nárůst významu audiovizuálních a tištěných médií pro sexuální vzdělání nejmladší generace, tedy u mládeže dospívající po roce 1989. Tato média jako zdroj informací o sexualitě postupně nahrazují knihy, které jsou uváděny jako významný zdroj především u mužů a žen ve věku 30 až 59 let.

Závěr

Na základě zjištěných údajů pak lze konstatovat, že:

1. U české populace jsou nejvýznamnějším zdrojem informací o sexualitě vrstevníci. Rodina a škola neplní dostatečně svou roli.

2. Z hlediska rozdílů mezi pohlavími je zjevné, že více žen než mužů získává informace o sexualitě v rodině a ve škole a naopak více mužů mezi vrstevníky.

3. Mezigenerační srovnání svědčí o pozitivních trendech – data prokazují zvyšování významu rodinné a školní sexuální výchovy a snižování významu vrstevníků jako převažujícího zdroje informací. Současně se u nejmladších věkových skupin obyvatelstva zvyšuje informační význam audiovizuálních (film, televize, rádio) a tištěných (noviny, časopisy) médií.

Literatura u autora.

Násilí fyzické i psychické provází lidstvo od pradávna, především v pokračujících válkách, krvavých převratech a přírodních katastrofách.

Zvláštním druhem je pak násilí, kterému se věnuje v poslední době zvýšená pozornost, a to násilí v rodinách. Můžeme je rozdělit do tří skupin:

- zneužívání, týrání a zanedbávání dětí v rodinách,
- psychické a fyzické násilí zaměřené na ženy-matky a manželky a na znásilnění žen vůbec,
- psychické a fyzické násilí na starších občanech žijících v rodinách svých dětí a příbuzných anebo závislých na těchto příbuzných.

Pokud jde o znásilnění ženy, zařazujeme je rovněž do násilí v rodinách, poněvadž podobně jako u zneužívání dětí 70-80 % pachatelů jsou otcové, otčímové anebo příbuzní a důvěrně známí oběti.

Rostoucí počty a podíly obyvatelstva vázané na rodinu mladší generace vyvolává také nutnost věnovat pozornost násilí, a to především psychickému, jehož obětí je starší generace. Pozorujeme zde stále častěji ukládání povinností, které je nad síly starších osob, nedostatek soukromí, stresy mladých rodin, které narušují způsob života starší generace, zejména v krizových situacích předrozvodových a porozvodových a zejména pak "dobrovolné" odevzdávání důchodů i úspor, jak nám ukazují řady aut stojící před domovy důchodců ve dnech, kdy se distribují důchody.

Úvodem je třeba konstatovat, že zatímco z demografického hlediska obětí násilí ve válkách a převratech a přírodních katastrofách dovedeme relativně spolehlivě vyčíslit – zejména počty mrtvých a zraněných – není tomu tak v případech násilí v rodinách.

Obecně však můžeme konstatovat, že počet obětí všech tří uvedených skupin násilí v rodinách zásadně narůstá v Evropě i České republice. Nedovedeme však odpovědět spolehlivě na otázku, zda zvyšování počtu obětí je výsledkem obecného i specifického nárůstu násilí anebo vyšší čísla zjišťujeme zde proto, že se o věci více mluví a píše a že padají zábrany větší informovanosti veřejnosti i úředních autorit.

Úkolem stručného referátu je podat nejnovější informace demografického a sociologického charakteru o násilí páchaném na manželkách a matkách dětí, na které má pak toto násilí negativní dopad často na celý život.

O tělesném a psychickém týrání žen a starých lidí máme jen málo informací, rozhodně méně než v dnešní době o zneužívání dětí a mladistvých. Stížnosti manželek a matek, jež jsou obětí násilí, jsou stále omezeny z důvodů především morálních zábran. Stále zřejmě platí, že ženina zástěra má být dosti veliká, aby překryla vše, co se děje v rodině a doma.

Přitom se nedá říci, že by pořekadlo "Ženu ani květinou neuhodíš" mělo původ v českých zemích. Vždyť Karolina Světlá ve svých pamětech konstatuje, že ještě v prvé polovině devatenáctého století byly ve venkovských domácnostech dvě metly – jedna na děti, druhá na ženu.

Ale nebyly to jen České země, kde bylo násilí na ženách spíše běžné než výjimkou. Svědčí o tom krásné verše Někrasova vyjadřující pochmurnou náladu, plnou předzvěstí rad a kopanců předznamenávající osudy ruských žen.

"Až budu veliká
provádí mne
do cizí vesnice
za zlého ženicha
a venku bude padat děšť."

Jak tedy vypadá situace násilí na ženách v jejich vlastních domácnostech a vliv tohoto násilí na jejich dětech. Nemáme zatím o tom svědectví z české literatury ale originálního dánského průzkumu, jeho autorkou je dánská socioložka Elsa Christensen (Elsa Christensen "Studie o zneužívání dětí a jejich zanedbávání v rodinách a o domácím násilí" vyd. Nordisk Psychologi 1990, Monograf 31)

"Průzkum 394 dětí matek vystavených násilí v rodině"

Jedná se o ojedinělý průzkum dětí žijících v rodinách, kde je matka vystavena fyzickému a psychickému násilí ze strany manžela nebo druhá a dopad takového jednání na děti.

Celkem bylo vybráno 394 dětí matek, které se obrátily o pomoc na jedno z 30 rizikových center, která existují v Dánsku, aby poskytovaly pomoc v rodinách, které se dostávají do problémů nejen v případě násilí v rodinách, i když především do těchto situací.

Šetření vycházelo z předpokladu, že týrání matek nutně vede k psychickému týrání dětí a že tato skutečnost si společnost plně neuvědomuje, stejně tak jako její závažnost. Zájem společnosti se soustřeďuje především na případy, kdy objektem násilí je dítě.

Věkové složení dětí bylo následující: 36 % do 2 let, 30 % 3 - 6 let, 24 % 7-11 let, 10 % 12-17.

Demografická charakteristika mužů a žen ukázala, že se jedná o skupiny spíše na okraji společnosti: většina matek a manželů (druhů) měla jen základní vzdělání, pouze 1/4 žen a 1/2 mužů bylo trvale zaměstnáno, 1/3 dostávala sociální podporu, u mužů to bylo méně než jedna třetina. Průměrný věk žen byl 30 let a mužů 35 let.

Prakticky ve všech těchto rodinách docházelo trvale anebo občasné k násilí na ženách (rány, kopance, údery o stěnu), v 36 % případů šlo o ohrožení života (škrcení), 21 % vytržování nožem, 11 % střelnou zbraní.

Nutno dodat, že 72 % mužů bylo alkoholiků, ale násilí se účastnili i muži, kteří alkoholu neholdovali.

I když se jednalo často o velmi malé děti (36 % do 2 let) pouze 2 % o týrání matky nevědělo. Naopak 85 % všech dětí bylo zákroků proti matce osobně svědky, obvykle byly přímo v místnosti, kde se tak dalo. Smutné je zjištění, že více než polovina dětí šla matce na pomoc a obvykle výsledkem bylo, že násilí se obrátilo proti nim a bez ohledu na věk trpěly společně s matkou.

Zajímavý je přenos chování z generace na generaci, který známe již ze zneužívání dětí, kdy oběti v dospělosti ve své rodině se stávají samí pachatelé. 41 % žen pocházelo z rodin, kde jejich matky podléhaly násilí ze strany manželů a druhů, stejně jako 70 % mužů zažilo v dětství prostředí, kde matka byla týráná.

Průzkum dále odhaluje, že ještě běžnější než fyzické násilí, bylo psychické, k němuž docházelo běžně před očima dětí (nadávky, bezdůvodné urážky, zneuvažování role matky a ženy apod.). Autorku průzkumu přitom překvapilo, jak málo žen vyhledalo odbornou pomoc pro sebe i své děti. Pouze v 10 % samy ženy anebo s dětmi navštívilo psychiatra, i když tento odborník byl bezplatně a snadno k dispozici.

Jone přesvědčení, že podobný průzkum na shodném vzorku rodin a obyvatelstva by přinesl podobné výsledky i u nás. Svědčí o tom například skutečnost, že ročně 1000-2000 případů při žádosti o rozvod uvádí jako důvod žena násilí a neurvalé chování mužů. To svědčí o nutnosti a prospěšnosti mezinárodní spolupráce.

Závěrem můžeme konstatovat, že průzkumy i zkušenosti odborníků a poradenských míst svědčí o tom, že nelze podceňovat přímé i nepřímé fyzické i psychické násilí v současných rodinách i ve vztahu k jejich budoucímu vývoji.

Na tento druh násilí týkající se dětí, žen i starších členů rodin a domácností a jeho aktuálnost v dnešním světě jsme chtěli při použití dánského průzkumu upozornit a pokusit se přitom definovat některé závěry a doporučení pro praxi.

Doporučení pro praxi a prevenci:

- Zřizovat, rozšiřovat a zkvalitňovat linky důvěry pro děti a mládež toho typu, které již v České republice existují.
- Pro ženy týrané a znásilněné organizovat podobně jako je tomu v Dánsku, Francii, Jugoslávii, Lucembursku, Německu komplexní skupiny odborně školených lékařů, sociálních pracovníků, policistů, státních žalobců a dalších. Postižená žena je přijímána takovou komisí na jednom místě v nejkratší době a odpadá tedy často ponižující povinné návštěvy různých institucí a zejména jednání se neúnosně táhne a nepostihuje ženu v době, kdy už šok odeznívá a může vyvolat horší stres než původní čin.
- Stejně tak by bylo velice užitečné zřizovat linky důvěry a bezpečí pro seniory, jako je tomu například v Belgii a Nizozemsku. Tyto telefonní linky zřizují státní a společenské instituce zejména pro osamělé ženy (zejména málo pohyblivé nebo nepohyblivé osoby), které jsou vzájemně propojeny a v případě krizové nutnosti vedou přímo na vedoucí sociální pracovníci, která tak může okamžitě zasáhnout.
- Tyto linky jsou důležité i z hlediska rostoucí kriminality, kde by právní řád měl útoky na staré lidi a invalidy posuzovat jako přitěžující okolnost.
- Rovněž se doporučuje k pohotovému vypátrání pachatelů pomocí moderní techniky zavést povinnou evidenci pachatelů trestných činů znásilnění a zneužití, a to jak celostátně, tak i za okresy, města a obce.

Do tohoto seznamu je třeba zahrnout nejen osoby odsouzené, ale zejména osoby po vypršení trestu a dále osoby se sadistickými sklony, i když zatím nebyly odsouzeny např. pro nízký věk. Evidence tohoto druhu v České republice ke škodě věci chybí.

Sexuální výchova a prostituce

Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.

V posledních měsících jsem se stal účastníkem zajímavého a poučného masmediálního konfliktu, který vznikl kolem televizního diskusního pořadu pro mládež, věnovaného prostituci. Do studia byli pozváni dva homosexuální prostituti z Wilsonova nádraží a jejich dohazovač, a též dvě prostitutky z jednoho pražského veřejného domu a majitel toho zařízení. Kromě mládeže evidentně nedospělé jsem v publiku usedl já, coby odborník na pojednávanou problematiku. Pořad představil zmíněné hosty jako hrdiny a hvězdy. Prostitutím a prostitutkám moderátorka systematicky tykala, snad aby zdůraznila, že jsou to pro ni a obecenstvo nejlepší kamarádi. Ponechám stranou otázky naší masmediální kultury a působení kontrolní masmediální Rady, a rád bych se s účastníky konference podělil o odborné, sexuální výchovné aspekty zmíněného konfliktu.

Všichni ve studiu měli obrovskou radost z toho, že se jim podařilo přesvědčit účinkující, aby o sobě a svém byznysu něco na kameru řekli. Reč se točila především o penězích, které je možné prostituci a na prostituci vydělat. O rizicích tohoto řemesla bylo řečeno jen málo, a o zákaznících pak skoro vůbec nic. Žádná prostitutující se osoba zde neuvdala, že by byla někdy zbita, či znásilněna. Žádná nepříznala, že by někdy byla nakažena pohlavně přenosnou chorobou. Své prostituční řemeslo popsali erotičtí pracovníci a pracovníce jako nezávazné, příjemné, a navíc výnosné milostné láskování se sympatickými zákazníky. Pasák a kuplíř zde byli představeni jako seriózní podnikatelé, kteří tu prostituci jen tak trochu usměrňují. Pořad byl, jak je zřejmé, sestaven nesymetricky. Vždyť homosexuální prostituti z nádraží jsou typickým příkladem neinstitucionalizované prostituce, zatímco erotické pracovníce veřejného domu byly vzorkem institucionalizovaným. Ten rozdíl pořad nijak

nereflektovat. Na trestný čin kuplířství jsem si dovolil poukázat, ale touto zmínkou jsem se prakticky definitivně z pořadu vyřadil, protože moje poznámka o trestnosti kuplířství se do pořadu jaksi nehodila. V závěru pořadu posadila moderátorka mezi dvě prostitutky sotva sedmnáctiletého mladíka s tím, aby na něm dámy předvedly, jak v nevěstinci "balí" své zákazníky. K pořadu jsem měl a mám celou řadu výhrad, které jsem sdělil v dopise Radě pro rozhlasové a televizní vysílání (dále RRTV). Konec konců bylo by možné se domnívat, že některé pasáže pořadu naphyli skutkovou podstatu trestného činu "ohrožování mravní výchovy mládeže" (viz §217 tr. z.).

RRTV zmíněný pořad zhodnotila jako špatně připravený a neobjektivní. TV stanice dostala dvoumilionovou pokutu, kterou mohla celá záležitost skončit. Mohla, ale neskončila. Televize v čele se svým ředitelem spustila obrovský křik o domnělém porušování svobody slova, a označila autora těchto řádek za odborníka pochybné úrovně, za nepřítelku sexuální výchovy a za mnoho jiného. Vyměnění oné kritiky bylo, že zmíněná televize nemůže nic, ale opravdu vůbec nic udělat nevhodně či špatně. Nevhodné a špatné jsou všechny pokusy o korekci kritizovaného pořadu.

Rád bych alespoň pro členy SPRSV upřesnil, že celá aféra zdaleka nebyla vyvolána jedním dopisem diváka a komentářem J. Zvěřiny. RRTV jednala o zmíněném pořadu na podkladě stížnosti předsedy sněmovní komise pro sdělovací prostředky J. Kasala, který prý dostal desítky pobouřených ohlasů.

Po mediální přestřelce mezi TV stanicí a RRTV jsem byl pozván do dalšího diskusního pořadu, kde se měly mé postoje objasnit. Když jsem setrval na názoru, že pořad nebyl pro mládež vhodně koncipován, dostalo se mi hodně demagogického odsouzení jak "připraveným" mládežnickým publikem, tak moderátorkami. RRTV byla zde označena za sbor přestárklých nedouků, kteří snad ani nevědí co činí a jsou vedeni pohnutkami cenzorskými a TV stanici nepřátelskými. Jistě ne náhodným nedopatřením nebyl nikdo z oné Rady v pořadu přítomen. Já jsem byl poučen, že prostituce je pro občany této země "běžnou a každodenní zkušeností". Ona televize prý bude podobné pořady dělat stejně, leč lépe a ještě "odvážněji". V pořadu byli jako hosté R. Uzel a H. Fífková, kteří shodně neviděli na mnohou kritizovaném pořadu nic pro mládež nevhodného. Kolegyně Fífková označila onen pořad za "pohodový".

Své názory v uvedené záležitosti jsem shrnul v článku pro MFD (10. 6. 98). Moje postoje byly vzápětí kritizovány hned dvěma sexuology. Jako první se ozval Radim UZEL (MFD 12. 6. 98). Věřitá mi úvodem, že jsem si vůbec dovolil předat Radě pro rozhlasové a televizní vysílání nesouhlasný dopis diváka se svým rovněž nesouhlasným komentářem. On prý podobné dopisy hází do koše, protože, jak píše: "...kdybych kterýkoliv z nich podpísal, mohl bych také vyprodukovat různé aféry". Všichni účastníci onoho "opravdového pořadu" prý se shodli na tom, že původní pořad se mým neprovinil (všichni, až na jednoho, autora tohoto sdělení). "Nahrnaná scéna balení nezletilého zřejmě simulovala běžnou situaci...a upozornila diváky na nepřipravenost mladých lidí v umění odmítnout a orientovat se v rizikové situaci." Byl jsem obviněn, že žiji "v zajetí pozitivní sexuální výchovy, která by mladým lidem předváděla kladné hodnoty a o reálných nebezpečích pouze akademicky diskutovala..." Pokutu, udělenou Radou přirovnal k nějakému vysilacímu omezení pro písničkový klip "Láska je láska"... atd. Kolegyně Hanka FÍFKOVÁ (MFD 16. 6. 98) sdělila čtenářům, že zmíněný pořad se jí líbil. Autorka odmítá prositřici hodnotit jako nenormální jev a v dohodě dvou dospělých lidí na sexu za úplatu nevidí nic negativního, protože jest to jejich věc.

Obávám se, že ani jeden ze sexuologů, kteří se zmíněného televizního pořadu zastali, nenalezl hlavní problém celého sporu. Ten je totiž v tom, jestli absolutní svoboda slova opravdu patří také masmediálním pořadům, věnovaným dětem a mládeži. Děti a mládež tvoří ze zákona zvláštní kategorii konzumentů masmediální kultury. Informace, které jsou sdělovány mladým, mají respektovat skutečnost, že systém mravních (ale i právních) hodnot

nedospělého jedince není hotov a formuje se. Jedním ze základních prvků sexuální výchovy je, že tato výchova má poskytnout předpoklady, aby každý jedinec mohl vytvořit sobě vlastní hodnotové schéma a zodpovědně usměrňovat vlastní život" (ze stanoviska švédské RSFU k sexuální výchově). Tvrdím, že představíme-li pasivitu jako beztržnou aktivitu a prostituci jako bezproblémové "podnikání", toto pravidlo jsme výrazně porušili.

Prostituce se jen ve zlomku procenta týká skutečně rovnocenného smluvního vztahu mezi klientem a poskytovatelem sexuální služby. Prostituce je především zneužíváním moci peněz nad nerozumnými mladými lidmi. Je v naprosté většině případů surovou a nebezpečnou manipulací. Tato manipulace není jistě vždy jen fyzická, o to je méně zjevná a nebezpečnější. Odborníci na sexuální výchovu by tuto skutečnost měli být schopni veřejnosti sdělovat. Když požad o prostituci nepojedná skutečně objektivně ten mocenský nepoinér mezi opravdu svobodným klientem, pasákem a jen zcela virtuálně svobodnou prostitutkou, nemohu jej prostě z odborného ani výchovného hlediska označit za objektivní. Vždyť platí, že každá sexuální liberalizace má své meze a není možné tolerovat takové sexuální projevy, které útočí na jiné lidi a zneužívají je. Prostituce, ať chceme nebo nechceme, mezi takové sexuální projevy patří. Existence prostituce praví, že uznáváme ten neblaze proslulý dvojitý morální standard, který ze sexu činí zboží. Tedy něco, co ženy mají a co muži potřebují. Sexuální partnerství nelze za peníze uzavřít. To lze za peníze jen předstírat.

Jen naivní nedouk si může myslet, že prostituce je rovnoprávnou smlouvou mezi dvěma dospělými jedinci. Doporučuji v této souvislosti podrobně prostudovat znění Trestního zákona. Dva trestné činy našeho trestního zákona se prostitucí tak či onak zabývají. Především je to trestný čin "kuplíství" (§204 tr. z.) a trestný čin "obchod se ženami" (§246 tr. z.). Neříkám, že tyto paragrafy jsou v souvislosti s prostitucíním byznysem porušovány vždy, je tomu tak však většinou, a proto bychom tuto skutečnost neměli pomíhat před veřejností, zejména pak před veřejností nedospělou, zatajovat.

Hlavním motorem prostituce není podnikavost "sexuálních pracovníků", hlavním faktorem zde je vysoká poptávka mužů po neosobní kopulaci. Je otázka do jaké míry je potřeba mužů co do sexu za peníze legitimní a racionálně podložená. Jisté je, že i tam, kde sex s prostitutkami je široce dostupný, využívá jej jen malá část mužů. V různých přehledech se uvádí, že kontakt s prostitutkou připouští 10–30 % mužské populace. Většina těchto kontaktů je příležitostná a ojedinělá. Nejde tedy o předmět základní potřeby, jak se někdy tvrdí. Zkušenost s prostitucí rozhodně není běžnou součástí každodenního života společnosti, jak se nám pokouší namalovat některé masmediální magové. Sex za peníze je typickou kulturní pseudopotřebou. Je vyjádřením konzumního postoje k sexualitě, který by měl být v moderních společnostech sexuální výchovou a masmediálním působením spíše oslabován než posilován. Důkladné poučení zákazníků a potenciálních zákazníků prostitutek o všemožných rizicích by měla obsahovat každá sexuální výchova. Vždyť prostitutka se siří může nějak maskovat za bezpečnou a hygienickou sexuální partnerku. Nebylo-li by nezodpovědných mužů, prostituce by neprosperovala.

Literatura:

1. Filková H.: Prostituce, morálce a moc. MF Dnes 16. 6. 1998, s. 13
2. Uzel, R.: Zlatá rána televizní rady... MF Dnes 12. 6. 1998, s. 13
3. Zvěřina, J.: Lékařská sexologie. Schering AG, Praha 1994
4. Zvěřina, J.: "Áčko" na Nové, diskuse a svoboda slova. MF Dnes 10. 6. 1998, s. 13.

Můj referát nenajdete ve sborníku. Měl být zpracován podle nejnovějších informací získaných v praxi. Bohužel, náročná příprava tohoto školního roku nedovolila zabývat se v chystaném termínu touto problematikou, chystaný projekt má odložený začátek a já se Vám tímto omlouvám. Přesto bych Vám sdělila své poznatky z nemalé praxe i zkušenosti ze soukromých rozhovorů s rodiči.

Rodiče lze rozdělit do tří skupin:

1. absolutně proti sexuální výchově v jakékoli formě
2. nemají názor, nezajímá je to (perspektiva možnosti vysvětlit jim danou problematiku)
3. mají zájem a z nich někteří preferují, aby dítě dostalo informace ve škole, jiní chtějí informovat dítě sami.

Vstřícný krok školy je chystaný zájmový kroužek (forma ještě není pevně dána) se zaměřením na sexuální výchovu. Rodiče mají právo rozhodnout se, zda své dítě přihlásí a k tomu potřebují dostatek informací. Připravila jsem sérii přednášek, kde se rodiče dozví, jaký bude strop informací pro děti 1. stupně ZŠ, jaký je obecně obsah sexuální výchovy, jak mohou rodiče pomoci řešit kriminální případy a jaké paragrafy souvisí se sexuální výchovou.

Návrh této přednáškové činnosti jsem přednesla na Radě rodičů, která při své příští schůzce rozhodne, zda s tímto návrhem zástupci tříd seznámí ostatní rodiče. Ze strany zástupců tříd nebyla žádná aktivita tímto směrem, ale ani návrh okamžitě nezamítl.

Podle výsledku rozhodnutí příští Rady rodičů bude zahájena či nezačájena přednášková činnost a podrobná příprava jednotlivých témat pro děti ve spolupráci s 2. stupněm.

Jsem z Ústí nad Labem a nastoupila jsem po mateřské dovolené. Nicméně při kurzech v Praze, kterých jsem absolvovala několik, jsem se setkávala s tím, že od nás z Ústí nad Labem je nedostatek pedagogů, kteří mají o tuto problematiku zájem. Například na začátku loňského roku jsem byla jediným pedagogem na kurzech, který jezdil z Ústí n. L. Je zvláštní, že tato problémová lokalita nemá více zájemců o speciální kurzy. I to by zvýšilo zájem rodičů.

Moje práce má plnou podporu vedení školy a proto věřím, že příští rok budu moci přednést pozitivnější zprávy, tedy že zájem rodičů je, že kroužek funguje a má své místo v životě dětí, rodičů i učitelů.

AUTORSKÝ OBSAH

Mgr. Romana Doležalová, PhDr. Lenka Šulová, CSc.: Postoje adolescentů k sexualitě	8
Prof. MUDr. Jiří Dunovský, DrSc.: Postavení dítěte ve společnosti a jeho vývoj	9
PhDr. PaedDr. Kamil Janiš, CSc.: Malá úvaha o vývoji a perspektivě sexuální výchovy	14
Mgr. Jaroslav Junek: T. G. Masaryk a pohlavní výchova	20
MUDr. Pavel Kolan: Sexuální výkonnostní norma	21
Mgr. Martina Kotrbová: Historie šesti pardubických kongresů	23
MUDr. František Křivák: Pardubice: Seminář, konference, sympozium, kongres?	24
Pplk. JUDr. Jiří Kubík: Šikana se sexuálním podtextem v armádách (včetně zahraničních zkušeností)	26
JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.: Sexuální harassment	29
Miloslav Novotný: Návrh obsahového a organizačního řešení Školy zdravého životního stylu, obor sex. výchova	31
Mgr. Libuše Ondroušková: Etické aspekty partnerské sexuality lidí s mentálním postižením	34
Mgr. Libuše Ondroušková, PhDr. PaedDr. Kamil Janiš, CSc.: Malá úvaha nad cílenou sexuální výchovou	38
PaedDr. Jiří Pilař: Pedagogicko-psychologické poradenství, otevřený systém	39
MUDr. Ivo Procházka, JUDr. Helmut Graupner: Historie právních postojů k homosexualitě v českých zemích	42
Mgr. Jaroslav Prouza: Seminář Rodina '98	46
László Sümegh: Studie z terénní práce mezi komerčními sexuálními pracovníky (homosexuální prostituce)	48
Mgr. František Šmehlík, MUDr. Peter Koliba, CSc.: Priority sexuální výchovy z pohledu klinické praxe	49
PhDr. Lenka Šulová, CSc.: Trvalé rozpaky nad obsahovou náplní sexuální výchovy?	52
Doc. PhDr. Vladimír Täubner, CSc.: Sociální a emocionální aspekty sexuální výchovy	57
MUDr. Radim Uzel, CSc.: Záchranná antikoncepce	60
Mgr. Iveta Vojtová: Rodiče a děti v praxi sexuální výchovy	63
Mgr. Yveta Vrublová: Osobnost pedagoga, přednášejícího sexuální výchovu očima studentů, rodičů a jeho kolegů	65
PhDr. Petr Weiss, Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.: Zdroje informací o sexualitě u obyvatel České republiky	65
Dr., Ing. Vladimír Wynnyczuk, CSc.: Násilí v rodinách	69
Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.: Sexuální výchova a prostituce	71
Mgr. Iveta Vojtová: Rodiče v praxi sexuální výchovy	74

SPRSV

SBORNÍK REFERÁTŮ

Vydala Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu v Praze

Uspořádal JUDr. Miroslav Mitrlobner, CSc.

Sazba a zlomek: Nová tiskárna Pellařimov, s. r. o.

ŘÍJEN 1998
